

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

OKRESU
NOVÝ JIČÍN

M. M. M. M. M.
M. M. M. M. M.

SVAZEK 2

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN
OBSAH 2. svazku

	Strana
Milan Tomančák: Naše současnost ve světle 50. výročí vzniku Československé republiky	1
František Hanzelka: Rod a rodina Františka Palackého	4
Josef Svátek: Moravská města a oslavy Františka Palackého v Praze roku 1898	20
Jaroslav Štindl: Na závěr Palackého oslav 1968	22
František Horečka: Národ sobě — my národu	25
Ladislav Hosák: Počátky hradu a města Štramberka	28
Stanislav Drkal: K emigraci nekatolíků z kunínského panství do Saska v první polovině 18. století	33
Květoslav Kadlčík: Pokrokové tradice učitelské na Novojičínsku	44
Emanuel Grepl: Mladopaleolitické artefakty z Novojičínského okresu	50
Adolf Turek: O studni a zásobování vodou na starojickém hradě	57
Miloš Hubálek: Ke starojickému dialektu	58
Dr. Leopold Bartoš: K otázce nejstaršího vyobrazení starojického hradu a Starého Jičína	
Kronika	60
Literatura	62
Pavla Levá: K dějinám Tatry Kopřivnice (recenze)	62
Adolf Turek: Miloslav Baláš: Kulturní místopis Novojičínska (recenze)	64
Barevná skládačka okresu Nový Jičín	3. strana obálky
Město na křižovatce — Nový Jičín	3. strana obálky

Naše současnost ve světle 50. výročí vzniku Československé republiky

Milan Tomančák

50 let, které v letošním roce uplynuly od vyhlášení samostatnosti československého státu, nás vede k zamyšlení nad tím, co děláme a co budeme dělat. Je to nutné především vůči těm, kteří přijdou v budoucnosti na naše místa.

Rok 50. výročí Československé republiky je zároveň rokem, v němž na lednovém zasedání ÚV KSČ je dán podnět k obrodě socialismu, jehož lidské a humánní ideály a cíle chtějí a musí mnohonásobně převážit vše, než co by mohlo dát jiné společenské a politické zřízení.

Výrazem tohoto období je přijatý Akční program KSČ, který byl i krédem pro práci našeho okresního národního výboru. Na našem novojičínském okrese jsou základní úkoly a cíle pro tuto naši politiku obsaženy v Programovém prohlášení okresního národního výboru, které považujeme za základní obsah práce státních orgánů v okrese i ve všech politických a společenských organizacích.

Vycházíme z toho, že společným cílem všech organizací Národní fronty a orgánů státní moci a správy v okrese je spokojený život našich občanů v příznivých životních podmínkách našich měst a obcí. Proto zákonitě je jádrem programového prohlášení ONV hospodářská politika a její opatření a cíle v návaznosti na životní úroveň.

Za prvořadou nutnost považujeme podporu všech progresivních výrobních odvětví, s progresivní konjunkturou a nejvyšším celookresním efektem. Tím chceme vytvářet podmínky sociální jistoty pro všechny občany okresu, ať muži, či ženy a maximálně realizovat důsledky objektivního působení závislosti rozvoje oblasti na rozvoji výrobních sil.

Čím rychleji se budou v okrese rozvíjet efektivní hospodářská odvětví, tím více se bude rozvíjet a bohatnout okres. Za takováto odvětví s nutností maximální podpory považujeme v současném období strojírenské závody a z nich výrobu automobilů a příslušenství, dále rozvoj spotřebního průmyslu s možností zaměstnanosti žen, stavebnictví a výrobu stavebních hmot a komplexní rozvoj služeb (tedy i zdravotnictví, školství a doprava).

Zvýšenou pozornost budeme věnovat rozvoji ekonomiky oblastí, především Oder-sku, Fulnecku, Bílovecku a Frenštátsku. Budeme spolu s příslušnými orgány dbát o neustálé zlepšování pracovních podmínek v závodech a podnicích a snažit se o co nejmodernější, nejefektivnější syntézu pracovních podmínek v závodech a životních podmínkách za jejich branami. Budeme dbát na to, aby těchto výsledků v podnicích

a výhodnějšího postavení podniků v konkurenci trhu nebylo dosahováno na úkor pracujících a jejich spravedlivých požadavků, ale především technickými, technologickými a racionálními opatřeními.

Bezvýhradná odpovědnost za zlepšování životního prostředí přísluší národním výborům v okrese, městě a obci. Plně zde platí závěry společného zasedání plén OV KSČ, ONV a OOR z března roku 1967. Pro nejbližší období považuje okresní národní výbor za rozhodující řešit

- a) bytovou výstavbu všemi formami,
- b) zásobování obyvatel, podniků a závodů vodou, která se stává limitujícím faktorem rozvoje okresu,
- c) komplexním řešením služeb,
- d) rozvojem stavebnictví a výrobou stavebních hmot.

K těmto úkolům bych chtěl říci, že v předminulém i minulém roce jsme vynaložili největší úsilí o jejich maximální realizaci. Rozsah bytové výstavby na okrese se zvýšil v roce 1967 o dvojnásobek a v roce 1968 o tři a půlnásobek proti roku 1966 a růst bytové výstavby bude pokračovat i v dalších letech.

V hospodaření s vodou byla provedena racionální opatření jak v zásobování pitnou, tak i užitkovou vodou. Bylo překročeno k výstavbě důležitých zařízení, jako čistiřny v Novém Jičíně, vodovodu ve Studénce, úpravy toku Jičinky a místních potoků. K zahájení je připravena výstavba vodovodů (Sedlnice, Bartošovice a Odry).

V rozvoji služeb je věnována hlavní pozornost neplaceným službám, protože tržní mechanismus by si měl růst a rozvoj placených služeb vynutit. Byla rozšířena materiální základna služeb v podnicích KS Nový Jičín, Frenštát p. R., Studénka a Kopřivnice. Byly vybudovány nové objekty podniků Agroma a OSP Nový Jičín a OSS; v roce 1968 byla zahájena výstavba Domu služeb v Novém Jičíně atd.

Zdravotnictví, školství, kultura a sociální zabezpečení jsou středem úsilí v rozvoji služeb v letošním i příštím roce. Letos byla dána do provozu nová nemocnice s poliklinikou v Odrách, zahájena nadstavba nemocnice v Bílovci, staví se kotelná nemocnice v Novém Jičíně. V posledních letech byla zahájena ročně výstavba minimálně jedné školy. Letos byla předána do užívání nová ZDŠ v Mořkově. Nové školy se staví v Petřvaldě a Kuníně. Přístavby se provádějí na školách ve Fulneku, Vřesíně a ve Frenštátě p. R.

Podstatně vyšší prostředky věnujeme na údržbu památek. Jen v letošním roce bylo na jejich opravy a rekonstrukce vynaloženo 7,023.000 Kčs, a to z vlastních zdrojů ONV. V této oblasti se provádí rozsáhlá rekonstrukce památníků, jako Kňurův dům ve Fulneku, Žerotínský zámek v Novém Jičíně, Trúba a historické jádro ve Štramberku. V letošním roce byl opraven a dán do užívání památník Františka Palackého v Hodslavících, opraveno starobylé náměstí v Novém Jičíně a další.

Ke zlepšení pečovatelské služby pro přestárlé občany se opravují a modernizují stávající domovy důchodců a v roce 1969 bude zahájena stavba nového domova důchodců ve Frenštátě p. R.

Pro další rozvoj okresu považujeme za nutné vybudovat i silně stavební organizaci s výlučnou působností pro náš okres a k tomu odpovídající materiálně technickou základnu. Proto přistupujeme k budování samostatného závodu Pozemních staveb pro náš okres.

Podmiňujícím faktorem dalšího rozvoje stavebnictví je dostatečné množství stavebního materiálu. K rozvoji stavebních hmot máme příznivé předpoklady v existenci cementárny ve Štramberku a cihelny v Kuníně. Tyto zdroje doplňujeme výstavbou závodů Perlit v Novém Jičíně, panelárny v OSP a výrobou úzkoprofilových instalačních materiálů v Agromě Nový Jičín.

Velkou pozornost a důležitost vidíme i v řešení dopravy přes náš okres, především silniční, budováním kvalitních hlavních silničních tahů ve směru na Ostravu a Olomouc.

Uvedl jsem jen ty rozhodující cíle a úkoly naší hospodářské politiky, kterou uskutečňujeme a chceme i nadále uskutečňovat v dalších letech.

Vedle nich nemenší pozornost věnuje okresní národní výbor rozvoji vzdělanosti, jako předpokladu zvládnutí probíhající vědecké technické revoluce. I v této oblasti chceme navázat na pokrokové tradice našich národních dějin.

V současném období dáváme největší díl z našich společenských zdrojů právě na rozvoj vzdělanosti, potřeb školy a učitelů. I do budoucna počítáme s maximální podporou této oblasti naší činnosti.

Jen velmi stručně jsem ukázal na stav, problémy a hlavní úkoly rozvoje našeho okresu v období, kdy naše republika nastupuje do druhého půlstoletí svého trvání.

Jsme bohatší o řadu zkušeností z její historie. Naše pokrokové tradice zavazují nás všechny pro další, ještě smělejší a úspěšnější cestu v jejím vývoji. Do dalších let si stavíme odvážné cíle. Při jejich realizaci počítáme s pracovitostí, důvtipem a iniciativou našich občanů i potřebnými zdroji, které zde jsou a které si vytváříme. V této naší práci počítáme s aktivní účastí všech občanů našeho okresu.

To však samo o sobě by asi v současné době nebylo dostačující. Po srpnových událostech je nutno vytvořit za vzniklé situace podmínky pro prostor pro takovou činnost lidí. Musíme vycházet z dané reality a být si vědomi toho, že největším nebezpečím pro nás by bylo porušení vzniklé jednoty a případná pasivní resistance na vzniklou situaci. Uvědomit si, že štěstí a blaho našeho lidu spočívá jen v našich rukou a že budeme mít takové životní podmínky, jaké si sami vytvoříme.

Bylo by proto nutné, aby tuto realitu naši občané pochopili a rozhodně bojovali proti jakékoliv živelnosti, doprovázející současný politický život a přispěli k respektování všech protokolů a dohod, které umožňují cestu dalšího socialistického vývoje v naší Československé socialistické republice.

Rod a rodina Františka Palackého

František Hanzelka:

„Rodina Palackých ode dávna netoliko v Moravě, ale i v sousedních zemích dosti jest rozšířena. Domýšlím se, že obdržela jméno své od »Palače« neboli »Palačova«, vesnice panství někdy Jičínského ve Přerovském kraji, a to již v XVI. století.“

Těmito slovy začíná František Palacký svůj vlastní životopis sepsaný počátkem roku 1823. ¹⁾ Názor, že příjmení Palacký vzniklo z místního jména obce Palačov, zůstává i nejnovější věda. ²⁾ Jméno Palacký se objevuje vskutku již v 16. století. Palacký to dotvrzuje těmito údaji: „Gruntovní kniha města Fryštáku ³⁾ nese původní zápis v tato slova: »lt. léta páně 1566, za purkmistra Jiřího Palackého a foita Matěje Vašnickova, za téhož úřadu, koupil Jan Berka podsedeck od Jana Ondřeje Bošovského« atd. ⁴⁾ A dokládá, že tuto zprávu pro něho vypsal před mnoha lety prof. A. V. Šembera. Konečně gymnas. prefekt pisecský Schön mu oznámil »z knih tamějších« tento záznam: »1649 erat Pisecae decanus Wenc. Adalb. Palatsky a Karnstain.« ⁵⁾ Zemané Palačtí žijící na Slovensku, zdá se, se tam vystěhovali z Moravy za třicetileté války nebo po ní. ⁶⁾ Tito Palačtí pravděpodobně nebyli s rodem našeho historika nijak spřízněni.

Na Novojicku setkáváme se se jménem Palacký rovněž již v 16. století. V Libhošti u Nového Jičína jsou zapsáni roku 1558 a 1564 sedláci Martin a Pavel Palačtí, kteří jsou pravděpodobně předky celého východomoravského rodu. Nikde jinde na panství novojickém ani v okolí se tehdy toto jméno nevyskytuje. Tito Palačtí se asi z Libhoště vystěhovali, protože v nejstarší pozemkové knize libhošťské není o nich ani zmínky. ⁷⁾

Ale brzo nato objevuje se příjmení Palacký v N. Jičíně (možná totožný s M. Palackým, který byl r. 1564 v Libhošti). Roku 1589 zanechal sedlák novojický Martin Palacký odkaz „na malý moravský kostelík“ 10 tolarů a 20 tolarů bratrskému sboru. Malý moravský kostelík je dnešní kostel Nejsvětější Trojice, sbor bratrský stával na místě, kde je dnes pošta. Z odkazu je zřejmé, že tento Palacký byl vyznavač bratrské víry a dobrý Čech. ⁸⁾ Martin Palacký neměl dětí. Jeho příbuzní však žili už koncem 16. stol. v Bludovicích u Nového Jičína. Tam také najdeme přímé předky Františka Palackého.

Když roku 1595 v sobotu po Třech králich prodával bludovský fojt fojství, uvádí mezi svědky také Juru Palackého z Bludovic. To je snad nejstarší dosud známý předek Františka Palackého. Potomci tohoto Palackého hospodařili až do roku 1945 v Bludovicích na čísle 2 (v roce 1933 to byl Josef Palacký, starosta obce). Později se ovšem, jako celá vesnice, poněmčili a byli po r. 1945 odsunuti. ⁹⁾

Po Jurovi zdědil statek Jan. Jeho žena se jmenovala Anna. Jejich děti byly: Jakub, nar. 10. III. 1634 (kmoťi Mikuláš Liborovský ¹⁰⁾ a Kateřina Rýcová, otec v matrice zapsán Jan Palatzki); Václav, nar. 3. IV. 1636, otec zapsán Hans Palaczki; Markéta, nar. 15. V. 1637, otec zapsán Jan Palaczky; Jan, nar. 9. III. 1639, ¹¹⁾ otec zapsán rovněž Jan Palaczky.

Jakub byl patrně nejstarší a zdědil grunt, čili koupil jej za 100 zl. 8. prosince 1664. Známe šest jeho dětí. Václav (snad nejstarší) převzal grunt 16. března 1697 za 110 zl.

Bratr Jan byl ještě 1697 svobodný. Sestra jeho Kateřina se provdala za Václava Tomana v Bludovicích, druhá sestra Juliána byla ještě roku 1700 svobodná. Z domu odešli dva synové Jakuba Palackého Mathys a Martin a ti se stali zakladateli rozvětveného rodu Palackých v Hodslavicích.

Mathys se narodil 12. ledna 1658. Otec Jacob Palatzki von Blauendorf, matka Anna. Kmoťi Wentzel Honka(?) a Anna Rýdlová. Martin se narodil 12. října 1659, otec, matka i kmoťi titíž. ¹²⁾

Martin Palacký se přiznal 5. IV. 1687 k vdově po Janu Kunětkovi do Hodslavic na grunt číslo 55. ¹³⁾ Tam hospodařil do roku 1700 a téhož roku asi zemřel.

Mathys koupil 17. II. 1684 zákupné fojství v Hodslavicích od Jury Tomana, jehož dceru Rozinu měl za manželku. ¹⁴⁾ Jejich rodina byla velmi početná. Synové Martin, Pavel, Ondra, Jan, dcery Mariana, Anna, Rozina a Juliána. Fojství hodslavské se pak drželo stále v tomto rodě Palackých.

Druhá linie Palackých pochází od Mathysova nejmladšího syna Jury. Narodil se kolem r. 1707 a 2. IX. 1736 byl oddán „pocitivý mládenec Jura po nebožtíkovi Matysu Palackém, fojta syn, s pocitivou dcerou Juliánou Jury Kudělký chalupníka dcerou“. Byl podruhem a nádeníkem, ale 5. XII. 1785 umřel jako „výměnkář domkář“ na čís. 72. ¹⁵⁾ Tento Jura Palacký byl praděd Františka Palackého. Chalupu číslo 72 vystavěl v letech 1775—1777 jeho syn Jura. ¹⁶⁾

Jura Palacký z čísla 72 byl tedy dědečkem našeho historika. Narodil se 1. IV. 1737, zemřel 14. I. 1806. Za manželku měl dceru Pavla Bartoně, Rozinu, nar. 6. I. 1743, zemř. 20. XII. 1790. ¹⁷⁾ Měli několik dětí. Syn Jiří je otcem Františka Palackého. V dopise ze dne 3. III. 1825, který psal otec Jiří synu Františkovi, se zmiňuje o svém bratru Václavovi, že psal z Dalmácie ze Zara (Zadar), kde byl na vojně „jako canonir“. V jiném dopise je zmínka, že týž Václav psal z Ragusy (Dubrovnik). 22. XI. 1829 píše Jiří Palacký synovi do Prahy ze Zubří: „Zde slavíme výroční hody, máme muziku, jsou zde všechny dcery z Hodslavic i sestra má Anna Bartoňka, kteřížto tebe i tvou milou manželku nastokrát pozdravují.“ ¹⁸⁾

Jiří Palacký se narodil 18. XII. 1768 v Hodslavicích na čísle 72, zemřel v Zubří 8. IX. 1836. 2. II. 1790 se oženil s Annou Křížanovou, dcerou Josefa Křížana, sedláka v Hodslavicích. Matka nevěsty byla rodem Kramolišová. Po druhé se oženil 2. II. 1823 ¹⁹⁾ s Juliánou, vdovou po Josefu Tomanovi z čís. 100. Měla 58 let, byla tedy o tři roky starší než ženich a měla dvě dospívající dcery.

Z prvního manželství bylo dvanáct dětí: Jiří, nar. 25. VIII. 1791, Josef, nar. 25. VIII. 1793, zemřel 13. X. 1793, Josef, nar. 10. X. 1794, zemřel 10. III. 1795, Anna, nar. 6. III. 1796, František, nar. 14. VI. 1798, Rozina, nar. 26. X. 1800, zemř. 6. IV. 1801, Marianna, nar. 29. III. 1802, Susana, nar. 2. IX. 1804, zemř. 6. IX. 1809, Andreas, nar. 22. VI. 1807, Josef, nar. 13. II. 1810, zemř. 11. IX. 1822, Johann, nar. 3. V. 1812 a Rozina, nar. 21. X. 1814. ²⁰⁾

Pět z těchto dětí, jak patrně, zemřelo v mladém věku, pouze sedm dorostlo do let. Nejbolestivěji se dotkla rodiny smrt syna Josefa, který zemřel dvanáctiletý. V Hodslavicích vypukla epidemie hlavníčky a chlapec jí po třech nedělích podlehl. Bratr Ondřej psal o tom Františkovi a k dopisu připsal otec: „Největší mé myšlení jest: Josefa

nemám! Zůstávám v zármutku postavený otec...". Brzo po smrti Josefově zemřela i matka.

Jiří Palacký byl vyučen krejčím. Po vydání tolerančního patentu 1781 přihlásilo se i v Hodslavicích mnoho rodin k povolenému vyznání. Tradice bratrské byly tu po celá desetiletí uchovávány. Palacký sám v citovaném životopise píše: „Mám to však z úst jak otce svého, tak i fojta Josefa Palackého, že ještě i za panování Marie Theresie odbývány u Palackých nábožné schůzky z okolí celého, a ovšem v úkrytě, obyčejně v noci, někdy i ve hloubi lesův Domorackých. — Tu zpíváno, modlitby se daly a čítány knihy starobratrské, jež mívali zakopané v hustinách lesův. — Poněvadž ale v patentě tolerančním jednota někdy bratří českých nenašla ohledu ni místa, předkové moji, dlouho byvše na váhách, přihlásili se konečně k vyznání augšpurskému.“²¹⁾

Mladý Jiří Palacký ukázal se jistě velmi horlivým a zaníceným pracovníkem pro novou církev, neboť byl poslán r. 1782 s kovářem Ignácem Hubeňákem na Slovensko, aby získali odtud kazatele pro hodslavský sbor. Přivedli pak kazatele Jana Michalce a rectora (učitele) Martina Pána. Oba opustili brzo Hodslavice, Pán ještě téhož roku. Církev si pak za učitele vybrala Jiřího Palackého. Nebyl k tomu ovšem náležitě vzdělán. Jeho mládí bylo svízelné a těžké. Později (30. července 1823) píše o tom synu Františkovi: „Jakožto synek nesměl jsem s jinými běhati a kamarádit, neb mne otec ostře držel. To byl kříž, neb se mi zdálo, jak jsou jiní šťastní, mohou jíti, kam chtějí, a já nesmím. Šel sem na učení řemesla, ani šatů šikovných ani živnosti dostatek nebylo, krom toho praví se „učení mučeň“. I to byl kříž. Šel sem do školy, tu byl čas krátký k naučení toho všeho, abych mohl jiné vyučovati, a zase pro nedostatek jenom dvakrát v týdni, to jest po dva dni, vařená jídla sem jidal, jindy jenom sám chléb.“²²⁾

Chtěl jít proto do Uher, aby tam nabyl potřebného vzdělání, ale nebylo na to času. Byl jenom krátkou dobu na školách v Novém Jičíně a v Hranicích a již roku 1784 byl ustanoven učitelem v Hodslavicích. Na hodslavské škole začal učit „14 Decembra 1784“, jak to několikrát ve svých dopisech synovi zdůrazňuje. Maje takto zaměstnání, mohl se také oženit se zminěnou Annou Křížanovou z čís. 75, jejíž otec byl prvním kurátorem hodslavské církve. Učil patrně po domech, teprve v letech 1796—1797 si postavil domek čís. 108. Tento domek je rodným domkem Františka Palackého. První čtyři děti se narodily na čís. 72, František byl první, který se narodil v domku čís. 108.

Jaký byl otec Palackého? V prvním svém Vlastním životopise jej František Palacký charakterizuje takto: „Otec můj byl ve vši své prostotě předce muž neobyčejný. Příroda udělila mu byla pronikavého rozumu i ostrého vtipu, kterýmž já i v dospělejším věku často jsem se obdivoval. Mnohostranná zkušenost, zdravý soud a pozorlivá paměť na vše, co kdy duchu jeho se představilo, zásobily ho jistou filosofií života, kterouž nad sousedy své znamenitě vynikal; ale i samé učenosti nebyl cele prázděn, dychtivě a bedlivě čítav každou knihu, která kdy do rukou se mu dostala. Ve všem, co dotýkalo se lidské mravnosti, býval nad míru přísným, aniž kdy jakou něžností osvědčoval se k dětkám svým, ačkoli o dobro jejich ochotně a upřímně se staral; vůle jeho bývala neoblomná, často i prchlivá. Při tom byl pilný v povinnostech křesťanských, horlivý v nábožnosti nepřetvářené, a stálý obránce církevního vyznání svého. Biblií celou měl v paměti a ve všech příhodách života svého slovy jejími se řídil i těšil.“²³⁾ Ve druhém svém životopise píše o něm Palacký stručně: „Bylť muž bystroumý a podnikavý, pobožný a mravně přísný, ale často i prchlivý.“²⁴⁾

Ó jeho prchlivosti a hněvu vydává svědectví nejstarší syn Jiří, který v březnu 1815 píše Františkovi: „Bude tobě známo, kdys tady přede dvěma roky byl a zkusil našeho otce prudkost, náhlost a hněv. Toto při něm ustavičně roste a se rozmáhá a zvláště letošního roku. Ale co za příčinu tomu jest, já jí nevím. Snad ta, že nás nyní mnoho jest anebo my jej snad hněváme; ale mně se vidí, že jeho nátura velice silná jest, a on se nad nejmenší chybou ukrutně uráží. A nyní právě již desátý den jest, co jednostejně hněv v sobě drží tak veliký, že s žádným nemluví; a když má něco poroučet anebo na otázku odpovědět, tedy se hřmotem a broukáním to činí. Pomysli, když otec mezi dětkami tak obrkaný chodí, jaké pohodlí mohou míti domácí jeho! Toto jsem tobě jen krátkými slovy vypsal, neb Syrach praví: Snášejte křehkosti rodičů svých. Já bych se také hříchu bál, kdybych ti všecko vypsatí chtěl, neboť toto častokráte opravdu ani více snéstí nelze.“²⁵⁾

Z čeho pramenila tato jeho „prudkost, náhlost a hněv“? Jiří Palacký byl zcela určitě člověkem vynikajícím nad průměr. Svým rozhledem předčil jistě všechny své vrstevníky. Ve vědomostech se mu nemožilo rovnati ani fojt ani sousedé, kteří tehdy vedli správu obce. Toho všeho si byl otec Palackého bezpochyby dobře vědom a z toho vyplývala jeho tíživost, kterou tolikrát — a, jak uvidíme, ne vždy ke svému prospěchu — osvědčoval. Zřejmě od svého mládí cítil, že v sociálním ohledu nemůže se měřiti s bohatšími sedláky a celé jeho životní snažení se neslo k tomu, aby se i společensky povznesl na úroveň svých šťastnějších spoluobčanů. Vynikal nad ně bystrostí myšlenkovou a rozumem, ale hmotně stál daleko od nich.

Ačkoliv byl vyučen krejčím, vskutku provozoval řemeslo jen velmi málo. A tak není divu, že zatoužil po místě učitelském, které znamenalo přece jenom vyšší stupeň na společenském žebříčku a zajišťovalo jistou úctu a vážnost v obci, a zejména v mladém církevním sboru. A byla to služba, která přinášela také určitý pravidelný příjem a tím dávala možnost hmotného vzestupu. Jak velice mu právě na tom záleželo, charakterizuje tato příhoda. Roku 1807 otiskl Josef Jungmann v Hlasateli Jana Nejedlého překlad Benjaminu Franklina „Starý, chudý Richard aneb prostředek bohatým býti.“ Tento článek si Jiří Palacký velmi zamiloval a příklad „starého, chudého Richarda“ svým synům v dopisech častěji připomínal.

Byl však učitelem velmi dobrým a měl lásku k tomuto svému povolání. V prvních letech mnoho žáků do školy nechodilo. Ze 77 školou povinných přicházela snad polovina. Ale později počet žactva stoupal. V roce 1821 píše Františkovi: „Ve škole mám mnoho práce s dětmi, neb jich denně okolo 90, a všech, kteří přicházejí, výše 100. Než předce také více vydělám letos jako po jiná léta.“ A v prosinci téhož roku: „Dítek mívám denně 70 až 100, práce tedy mnoho. Jako sem jindy mimo školu jinší práci konal, nyní žádné, nebo mně i na zraku schází.“ Děti měl rád. 1819 píše: „Moje zaprázdňení jest od rána do večera ve škole. Tu si myslím, že ty dětky ještě nejvíc podoby k lidem mají, a tu se já rád s nimi zabavím.“

Sám se vzdělával, četl rád knihy, ale vesměs poučné. Básnická činnost Františkova se mu tuze nelíbila, považoval to za titěrnost a poněvadž byl člověkem praktickým, nechápal, jak básnění může v praktickém životě být užitečné. Sháněl také knihy, které by mu pomohly při vyučování. 1819 žádá syna, aby mu opatřil knížku Handbuch einer Methodik des ersten Unterrichtes in deutschen Schulen. František mu také opatřil

časopis Přítel mládeže, s nímž byl velmi spokojen, a Obraz dokonalého učitele.²⁶⁾ Pokusil se také sám o spisování. Palkovič mu vydal r. 1812 v Prešpurce spisek: „Knížka k vzdělatelnému čítání, obzvláště pro školní mládež.“

Jeho činnost učitelská byla oceněna i nadřizenými. 3. X. 1828 s radostí píše synovi, že superintendent Pauliny byl na vizitaci hodslavské školy, velmi se mu líbila, učitele pochválil a vrchnostenský úředník dokonce Palackého pobídl, aby si zažádal o vyznamenání, že je určitě dostane. Ale Jiří Palacký nezádal.

Plat učitele nebyl ovšem na počátku příliš veliký. V roce 1789 měl učitel 18 zl. příjmu, koledy 3 zl. 48 kr., školné vyneslo za rok 33 zl. Kromě toho dostával 6 m³ dřeva a 2 měřice žita. Časem se plat zvyšoval. V roce 1809 dostoupil 68 zl.²⁷⁾ Později dostal do nájmu též pole a louku.

Ale když se oženil a děti přibývalo, ani učitelský plat, ani výnos z polí nestačil pro četnou rodinu. A tak se Jiří Palacký ohlížel i po jiném zaměstnání. Pro své schopnosti se stal obecním písařem. Kdy se tak stalo, nevíme, ale bylo to jistě počátkem minulého století, neboť se zachovala kniha příjmů a vydání obce hodslavské, do níž počal „Georg Pallatzky, obecní písař“ psáti roku 1807. Byl tedy patrně písařem už před tímto rokem. Kálal v knize „Palackého mladá léta“ praví (str. 229), že není nikde zmínky, jaký měl plat obecní písař a domnívá se, že tento úkol patřil do služby učitelské. Nebylo tomu tak. Z knihy příjmů a vydání obce hodslavské se dovidáme, že obecní písař měl r. 1809 služby 12 zl., roku 1813 pak 15 zl., r. 1816 již 20 zl.²⁸⁾

Podnikavý Jiří Palacký nezůstal však jen při tom. Pustil se také do obchodování. Zprvu obchodoval s dřívím, s obilím a s ovocem, později hlavně s máslem. Jak se dostal k obchodu, proč si vybral právě toto zaměstnání, přesně nevíme, ale myslím, že tu působil příklad tehdejšího evangelického faráře Jana Pilečky st.²⁹⁾ Hodslavská fara neoplývala v těchto letech rozhodně blahobytem, ale mladý farář s vyvinutým smyslem pro hospodářství a finančnictví si dovedl pomoci. (Pilečkovi) „zařídili si také obchod s máslem. Kupovali máslo a roztopené vozili a prodávali ve světě. Tento poměrně výnosný obchod převzal pak i syn.“³⁰⁾ To bylo asi také pobídkou Palackému, aby zkusil štěstí v obchodě. Počal kupovat máslo, doma je převažovali, natlačili do beček a vozili do Vídně, někdy přímo přes Uherské Hradiště, později oklikou přes Trenčín a Bratislavu, když se zdálo, že by v Uhrách mohli udělat ještě jiný obchod.

Ačkoliv byl Jiří muž veskrze praktický, v obchodě měl více smůly než štěstí. Zprvu se sice zdálo, že bude výnosný, ale pak se ukazovalo čím dále tím jistěji, že obchodování přinášelo nejen velkou námahu, starosti a zlosti, ale také zadlužení, takže nepřetržitou hrůzu a strach z věřitelů, což jistě dobré nálady otci Palackého nedodávalo, a tak si vysvětlíme i jeho podivínské jednání v rodině. Do obchodu se určitě dal bez potřebného kapitálu, brzo musel dělat dluhy, úroky byly vysoké a tím se také zisk zmenšoval, ba nastávaly i citelné ztráty. Ve Vídni prodával máslo překupníkům (faktorům), kteří jistě pořádně smlouvali, dovoz byl drahý.

Není divu, že tyto poměry Jiřího Palackého velmi sklíčovaly. Dopisy synu Františkovi jsou toho věrným obrazem. Stálé nářky, žádosti o pomoc (v kritické době také syn otci pomohl. Měl dostati od paní Čúzové 3000 zl. za vyučování jejích synů, ale protože sama peněz neměla, nabízela mu obilí a vlnu. František dopsal otci, aby si přijel do

Čúzu pro žito a vlnu, prodal ji a jemu podle možnosti dluh splácel. Jiří tak učinil, obilí už nebylo, ale vlnu sice se ztrátou přece prodal a tak byl aspoň na čas zachráněn od věřitelů), stýskání, opravdu truchlivé psaní. Stůž zde aspoň jedno: „Jestliže jich (t. j. věřitele) neuspokojím und gehet wieder einer mich zu verklagen, dann bekomme ich eine Execution, das ist ganz sicher. Und hernach kommt dazu, dass man mir alles verkaufen wird, und ich werde sagen s Jobem: Nahý sem na svět přišel a nyní zase nahý zůstávám. Das hat unsere Mutter gequält, das waren schmerzliche předzvídaní, ale možná, že před příchodem zlého vychválil jí Bůh.“ Tak psal 4. prosince 1822 otec Františkovi.

Ani v pozdějších letech se dluhů nemohl zbavit. 18. XI. 1825 píše Františkovi do Prahy o stavu svého hospodaření a připomíná: „Toto já sem tobě napsal i proto, že kdybys se pomínil, abys věděl, jak naše hospodářství stojí.“ Byl totiž i Františkovi dlužen 440 zl. a chce, aby bratr Ondřej vzal tento dluh na sebe a Františkovi splatil. A vypisuje další nepříjemnosti: „Včely nám zešly, nyní jenom čtvery jsou. Ovce máme na poly s Melcharem a s Andresem Hromádků. Tyto obětují na ten dluh 50 zl., který jsem nevlastní dceře Rozíně dlužen“. (Rozina byla vlastní dcera jeho druhé manželky Juliány). Rovněž Maří je dlužen 50 zl. Nařiká si také na zdraví: „Nyní jsem již byl přinucen k lékaři v poradu jíti. Kterýžto řekl: že se v mých střevách jakési žlázy zatvrzují. „Dopis končí: „Mějž se tedy lépe než já se mám. Zůstávám i dále starý otec Jiří Pallatzky školní učitel“.

Zdálo by se, že tak těžce zkoušený člověk pozbyl už naprosto své ctižádosti domoci se lepšího sociálního postavení, že na všecko rezignoval. Ale za čtyři roky nato jsme úplně překvapeni. Neboť tento houževnatý muž patrně všecky dluhy zaplatil a našetřil ještě něco peněz, že mohl v roce 1829 koupiti fojtství v Zubří. Stal se tak fojtem (od toho roku se podepisuje: Jiří Palacký, dě d i č n ý f o j t) a dostal se skutečně na místo, po kterém celý život toužil. Vyrovnal se svým postavením všem svým bohatším sousedům, ba ještě je předčil. Kálal v cit. knize píše, že to byl „nový a největší doklad jeho odhodlanosti“.³¹⁾ Bohužel, ani tu se neubráníme dojmu, že to byl čin spíše méně uvážený.

Jak došlo ke koupi fojtství v Zubří? O tom podává zprávu dopis Jiřího Palackého synu Františkovi ze dne 17. XI. 1829: „Zuberské dost pověstné dědičné fojtství přišlo do veřejné licitací. Náš dvojitíhodný pan otec Pilečka vzal chuť toto fojtství koupiti. Šacuňk jeho byl asi 3200 zl. c. m. Vybíznutý sem byl v pondělí, 26. octobra, na shlednutí toho fojtství, což se mně velmi velice slíbilo, tak že sem jej pana otce prosil, aby ho koupil a mne za hospodáře na to fojtství ustanovil. K licitací zase od něho pozván jsa, jemu k vůli sem na jeho ruku do 4000 licitíroval. Jeho spolulicítant šel až na 4320 zl. Pan otec podal 4330 zl., a již mu mělo zůstat. Ale jakýsi strach jej napadl, že, když se poslední udeření státi mělo, toho svého licítanta snažně prosil, aby to z něho sňal. Tento na jeho a jiných žádost jeden rýnský doložil. A když se již tomuto mělo po třetí udeřiti, pan důchodní, který tam byl přítomen, abych přiložil, mne pobízel a též i pan vrchní, pohledna na mne, abych ještě vložil, znáti dal. Já ani sám nevím, jak sem se osmělil, a vložil jsem; i zůstalo mně; a tak již jsem se včera sem s familií i se statkem dostěhoval.“

Zuberské fojtství (staré číslo 29, nové 49) se drželo dlouho v rodině Mikulenkově. Budovy byly z kamene, patřilo k němu 40 jiter 1319 sáhů polí, 35 j. 700 s. luk a 50 j.

1590 s. pastvin. Celková výměra byla 127 j. 409 s.³²⁾ Platy a potahy ročně: 45 kr. místo jeřábka, 2 zl. 20 kr. robotní činže, kopa vajec, 5 měřic ovsu místo chování psa, dovést vrchnosti 2 bečky vína (místo toho plat 2 zl. 40 kr. a 4 měřice ovsu), dovážeti ryby z panských rybníků, šenkovati pivo panské, 10⁰/₀ laudemia, konati venkovské soudy, škole a faře 1/8 žita, 4 vejce.³³⁾

Fojtství bylo předlužené. Jiří Palacký jako kupitel se zavázal převzít dluhy bývalé majitelky Josefy Mikulenkové-Fritscherové ve výši 1405 zl., další dluh 1400 zl. a platiti z nich věřitelům nejen úroky, ale zaplatiti i celý dlužný kapitál po čtvrtletní výpovědní lhůtě.³⁴⁾

V protokolu o dražbě se píše: „Jurovi Palackému z Hoclavic, jakožto nejvíc podavatelovi a ukupiteli dne 27. října 1829 Nro 1387 drženého licitací za 4305 zl.“ Tu je zřejmá nesrovnalost s předchozím listem Jiřího Palackého synovi, podle něhož by bylo fojtství vydraženo za více než 4330 zl. Zápis do gruntovní knihy byl proveden 9. VIII. 1830. Kupitel složil hotově 1418 zl. 43 kr. a 67 zl. 10 kr. úroků. Zůstal tedy dlužen skoro 3000 zl., převzal dluhy váznoucí na fojtství, takže měl ohromný dluh přes 8000 zl. Od fojtství nesměl nic odprodati a byl povinen odváděti výměnek Francovi Mikulenkovi. R. 1831 si Jiří Palacký přidlužil ještě 300 zl.³⁵⁾ Uvážíme-li střízlivě tyto okolnosti, neubráníme se dojmu, že koupě zuberského fojtství byl čin vsutku málo uvážený. Ale Jiří Palacký byl v tomto ohledu velký optimista. 21. V. 1830 oznamuje ze Zubřího Františkovi: „Moje žena nemnoho chuti z domu do Zubřího jíti, a tu ještě dosud v Zubřím nenabyla. Odtud jí často cosi nevhod přichází. A jak i sama řekla, že jí v Zubřím nikdy a nijak dobře nebude jen proto že zde nechce býti. A odtud často nespokojená jak na čeládku i na mne se obojí. Nejvíce ale Rozina vytrpět musí. „Myslí, že bude míti fojtství do 10 let vyplaceno, a mohly by po mě dítky dědit.“ Je zřejmě pyšný, že se mu tato věc podařila a že tak velice stoupl v očích svých vrstevníků. V témže dopise dává tuto svou radost najevo: „Hodslavané, kteří se hněvali, že od nich odcházím, nyní po přátelsky mne v Zubří navštěvují a nad velikým polem, zahradou i stavením své podivení znáti dávají. Doma pak se svým školním učitelem Winklerem nespokojeni jsou, na mne pak s jakousi lítostí se rozpomínají.“ A v jiném dopise naznačuje, jak mu mnozí tento úspěch závidí. „Nebo se ta závist vůkol na několik mil o tom, že sem to pověstné fojtství koupil vynesla.“

Zakládal si na tom, že je první osobou ve veliké obci. Píše Františkovi 26. XI. 1831: „Já v mém rychtářském povolání ustavičně zaneprázdněný sem, děkuji Bohu i mému otci, který mne vyučiti dal. Jestliže mně kdy umění platno bylo, tedy nyní jest nejpotřebnější, kdybych nebyl sobě umění a zkušenosti nenabýval, nebyl bych mohl zde obstávat. Obec jest veliká, 2000 lidu, lid není vycvičen, často žaloby a procese mezi sebou (mají), a co takového vždy zaměstnání působí. Až jednou sám přijdeš a uvidíš, uvěříš a uznáš, že toto přináší někdy obtížnost a někdy čest i radost.“

Jeho naděje se nesplnily. Celý zbytek života zápasil dále s dluhy, mnohdy velmi těžce. Nejen, že se nedožil desíti let, v nichž chtěl míti fojtství vyplaceno, ale na štěstí se nedožil ani toho, že jeho syn Jan Palacký, který fojtství po něm zdědil, je musel 23. VII. 1849 se souhlasem své manželky Barbory Palacké prodat Adolfu Moličkovi, úředníku ze Všechovic za 7720 zl. Na hotovosti dostal Jan ovšem pouze 1000 zl. a kupitel převzal všechny jeho dluhy.³⁶⁾

Když r. 1873 František Palacký naposled navštívil Moravu, zajel si také do Zubřího za bratrem Janem. „Vedli jsme jej přes lavečku do jednoduché vesnické chalupy, jež jako majetek bratru Janovi přináležel. „Ach, té hospodárnosti! — Vy, jak vidím, hospodaříte všickni od tisíce ke stu“, vzdechl si překvapený ctihodný stařec — jako pokrevní příbuzný rodiny kdys dosti zámožné. „Tak tedy nejsi již více na fojtství?“ „Nejsem, bratře. V 17.000 (?) ponechal mně to otec, což já nikterak zaplatiti nemohl.“ „Inu, inu — tak je to!“³⁷⁾

V případě zuberského fojtství by však sotva i dobrý hospodář byl udržel majetek tak prodlužený. A přece i při této koupě měl Jiří Palacký na mysli blaho svých dětí a byl by jim rád zůstavil větší majetek. Staral se totiž o svou rodinu velmi pečlivě, zvláště o syny. Byl by je rád viděl dobře zaopatřené. Poněvadž toleranční církev trpěla nedostatkem kazatelů, první kazatelé valašských sborů byli vesměs Slováci, domníval se, že studium teologie jest nejvhodnějším a za daných poměrů také nejjistějším zaopatřením. S tím úmyslem patrně dal na studia Františka a později i jeho bratra Ondřeje.

Už 8. III. 1822 píše Františkovi: „Náš p. Pilletschka (t. j. tehdejší hodslavský evangelický farář) jakožto senior jel do Jasené skrzevá té církve. Já sem se od něho dověděl prvé než tam jel, že P. Kalendovi se ta církev od consistorie nedopustí, nebo on tam měl přijíti za kněze. Poněvadž nyní žádných nemají. Tedy já sem se před naším P. Seniozem vyjádřil, že bych tebe rád viděl knězem býti. On ale pravil, že Jasená není pro tebe dost pohodlná než abych k tobě psal, že jestliže bych chtěl do Moravy za kněze jíti, že v Hošťálkové bude na krátce místo prázdné, že bys tedy tam mohl se dostat.“

Chápeme tedy otcovo rozčarování, když František nejen za kněze nešel, ale r. 1823 se usadil v Praze bez úřadu, bez zaměstnání, bez jistého výděлку a zaopatření. Praktický otec, který viděl blaho svého syna v zajištěném postavení, byl tím úplně konsternován.

Jeho obavy vyjadřují dopisy. 30. VII. 1823: „Já se vždy obávám, že tebe jakési neštěstí potrefí a ty velice nešťastný bys potom byl. — Sedlák má svůj statek, my máme svou živnost i když pracnou, ale ty bys musel říci: kopati neumím a žebrati se stydím.“ A 2. III. 1824: „Až trnu, když si pomyslím: bez úřadu a povolání jsi v cizím světě, jak bude, kdybys upadl do nemoci anebo mezi závistivé lidi?“ A ještě 3. III. 1825 připomíná své zklamání: „Mně jest předce líto, že jsi se k úřadu kněžskému neoddal. Ačkoliv i tito mají též své nesnáze, ale jistý každodenní chléb.“ Synu Ondřejovi 17. VIII. 1826: „Spíše při theologii chléb dostaneš než při jiném umění.“ Též syna Jana měl brzo k tomu, aby mu při vyučování vypomáhal. „Johann zůstává až dosavad doma, přes zimu jsem jej ve škole potřeboval, byl mně platný, nebo denně okolo 90 i sta dětek do školy přicházelo. — Chci jej do Žiliny dáti, aby se německy učil i také na klaviře, dále sobě netroufám na něj nakládati, neb odkud bych já na to mohl stačiti?“ (Dopis z července 1824). Chtěl, aby Jan byl jeho nástupcem ve škole, »ale on celé chuti k tomu, jak se zdá, že nemá«. (Dopis Františkovi z 26. I. 1829). Přesto koncem roku 1829 si stěžuje Františkovi, že učitelem v Hodslavicích se stal »nějaký Winkler ze Vsetína« a ačkoliv bylo ujednáno, že tu bude pouze rok a zatím si Jan Palacký »Attestacy od vyšších škol« zaopatří, aby mohl býti učitelem, není tomu tak a Jiří Palacký má za to, že to Janovi zkazil farář Pilečka.

I o sestřích Františkových se otec v dopisech zmiňuje. Lituje zvláště Mariannu, která měla v rodině bidu, třikrát denně jen „kobzole“ a „Marianna není vždy dobře zdravá. Ich höre, das Sie in gesegneten Anständen sich befindet.“ (7. XII. 1827).

Poměry v rodině nebyly vždycky ideální a zejména po smrti první manželky Jiřího Palackého se zhoršovaly. Děti dospívaly a přirozeně se nechtěly nechat ovládat skoro despotickou vůlí otcovou. Z toho vznikaly hádky, nedorozumění, nechutné výstupy. Druhá manželka Juliána se také nemohla s dětmi dobře shodnout, patrně i proto, že měla dvě vlastní dospělé dcery a byla by je ráda zaopatřila v novém domově. Nevlastní syn Jiří si stěžuje, že je ziskuchtivá, i druhý nevlastní syn Ondřej si na macechu stěžuje. Provdané dcery Jiřího Palackého se s ní nesnášely a hašteřily se s ní o peřiny po nebožce matce. A patrně zahrnovali všichni výčitkami i otce, ať už právem nebo bezdůvodně. Jiří Palacký byl z toho velmi usouzený, viděl, že ani vlastní krev jej dobře nechápe a neváží si toho, co pro děti udělal. 8. I. 1825 píše o tom Františkovi: „Já o té věci rozmyšleje a považujíc, noční spaní mne odešlo, nepokoj, tesknost a zármutek nevypravitelný mně ta věc působí, když považuji své všecko úsilí, které sem kolikrát až do umdlení konal, neb sem šil, dítky učil, obecním písařem byl, až i na handl provodil. To vše koštovalo mne práci a napínání těla i duše, ale také se platilo, což já vše na vyučení, vychování dítek a vystavení domového příbytku sem obrátil, k tomu sem se usiloval jak řečí tak i svým příkladem děti vzdělávati, tak že mohu se ozvati přede všemi: který kdy ze všech vás viděl, abych co nespravedlivého donesl neb od někoho požádal? — Až nyní moje děti mně do očí to praví a před lidmi ohlašují!“

Jsou to jistě trpká slova otce, který se domnívá, že jeho snaha a celoživotní úsilí je tak málo ceněno. Zdá se mu, že mu všichni křivdí, nedovede ovšem kriticky posoudit, na kolik i on sám svou povahou tomu všemu dopomohl.

Poznali jsme, že Jiří Palacký byl člověk nadprůměrný, pevné vůle, ale žádal, aby tato jeho vůle byla vždy a za všech okolností respektována, ať už měl pravdu nebo ne. Velmi často pak svůj názor prosazoval tak přímočaře, že si sám budil nepřátele. Je jisté, že osobnost, jakou Jiří Palacký byl, vzbuzovala respekt. Získal si na vesnici jistě řadu přívrženců, kteří v něm viděli člověka čestného, byli rádi, když ostře kritizoval to, co se jim samým nelíbilo, ale co oni sami hlasitě a na patřičném místě by z různých obav nebyli řekli. Ti, kterým se jeho počínání nelíbilo, potají a časem i otevřeně se postavili proti němu. A tak jako v rodině nebyla jeho vůle vždy dobře chápána, i ve veřejnosti měl Jiří Palacký sporů víc než dost.

Byl přece člověkem veřejně činným od svého mládí, kdy jako pověřenec nového církevního sboru se vydává na Slovensko, aby přivedl do Hodslavic kazatele. Byl učitelem na církevní škole, měl tedy i ve sboru svou váhu. Byl obecním písařem a znal tudíž všechny světlé, ale i temnější stránky tehdejšího obecního úřadování. Měl ctížádnost vyniknout a co jednou uznal za správné, za tím stál neochvějně a nedal se odradit ani tím, že si svým jednáním způsobil mnohé nepřijemnosti a nepřátele.

Jiří Palacký byl vlivným činitelem v hodslavském sboru. Po odchodu kazatele Lehotského (v září 1788), když tu nebylo kazatele, konal pohřby a při nedělních bohoslužbách četl z postily. V dubnu 1789 přišel do Hodslavic nový kazatel Ondřej Sloboda. Jeho manželka Alžběta, vdova po liptálském šenkýři, byla „prolhaná, hádavá, utrhačná a vůbec ostudná“ žena a způsobilá mu na všech místech mnoho nepřijemností.

Vizitační zpráva z 15. IX. 1793 „udává sice, že proti kazateli a jeho ženě nejsou stížnosti“, ale 1794 si stěžuje Sloboda sám, že někteří údové zanedbávají náboženské povinnosti, neúčastní se vůbec nebo jen zřídka večere Páně a jsou proti němu. Superintendent nařídil proto 5. května seniorovi, aby vyšetřil, zda Slobodovo udání je pravdivé a zda při tom nejde o intriky rektora Jiřího Palackého a jeho přívrženců. Zprávy o výsledku vyšetřování se nezachovaly. Palacký byl asi jen mluvčím nespokojených církevníků, kteří nesli těžce, že na jejich faře vládne žena nevalné pověsti. Ale hodslavští byli velmi pobouřeni a žádali, aby Sloboda sbor opustil. Což se i 5. VIII. 1794 stalo. Odešel do Pržna. Zajímavé je, že v Pržně „soudili o ní (t. j. o manželce Slobodově) církevníci shovívavě. Každý člověk má prý svou národu. Mikulůvka byla jí dokonce přátelsky nakloněna.“³⁸⁾

Pro nás je důležité, že již tehdy se mluví o přívržencích Palackého. Měl tedy jistě za sebou určitou část členů sboru, vystupoval jejich jménem a ať už šlo nebo nešlo o intriky, dosáhl toho, že kazatel Sloboda Hodslavice opustil. Poměrů v církvi si Palacký všiml bedlivě a bez obalu kritizoval, co se mu nelíbilo. V cit. už dopise Františkovi z 3. III. 1825 píše dále: „Pan Sepessi není se Sudolany spokojeny a oni s nim. A tak jest to i tam. První horlivost v náboženství přestala. A jak skoro zase povstane, když ji ani u kněžstva není. Vydávajili se jaké nové knihy v náboženství — málo, neb žádné.“³⁹⁾

Jak vidno, zvláštní pozornost věnoval kněžím. Ti podle něho měli být vzorem v horlivosti náboženské a příkladem mravního charakteru. Kde se mu zdálo, že toho není, vystupoval otevřeně proti a patrně měl za sebou vždycky dost těch, kteří s ním souhlasili. Po Slobodovi přišel do Hodslavic z evangelického faráře Jan Pilečka st., rodák ze Vsetína. Bezpochyby že zpočátku byla shoda mezi učitelem církevním a učitelem školním, ale časem se vzájemně vztahy zakalily. Jaké byly příčiny různých těch nedorozumění, už asi ne zjistíme. Přes to nebyl mezi nimi vždy jen poměr napjatý. Jiří upozorňuje ve svých dopisech, že farář Pilečka se jej i zastal, že s farou vychází dobře. Ne dost jasná je mi úloha, kterou hrál jmenovaný při koupi zuberského fojtství. Káral v Palackého mladých letech píše, že farář povzbudil Palackého, aby vydražil fojtství pro sebe (str. 257), ale v cit. dopise Jiřího o dražbě takové zmínky není. Spíše bychom čekali, že farář, který byl v hospodářských věcech mnohem zběhlejší než Jiří Palacký, jej měl od toho kupu odradit, když sám měl strach fojtství koupit. Že tu něco nebylo v pořádku, o tom svědčí již shora cit. list Jiřího Palackého Františkovi ze Zubří ze dne 16. XII. 1829. „Nuž nyní se zdá, že dvojct. P. Pilečka nepřestane od starého nepřátelství přistati, nýbrž jej dovršiti chce. Než mám jistý důvod nepřátelství P. Pilečky v rukou. Byl jsem dal P. Oberjegrovi (t. j. nadlesnímu) na Domoracu na skoupení včelínu 800 fl. První než sem měl skoupené fojtství. Když potom mne syn toho oberjegra i on sám žádal, abych jim zase tento včelín v užívání nechal, já sám tomu pod tou výminkou přivolil, když mé peníze nazpět dostanu, tedy od včelína odstupuji. I dostal jsem 200 fl. a ostatních 600 fl. že sobě budú hledět vypůjčiti (nebo dělat dvoum dceram jednu za druhu svatbu, tak se mu peníze moje minuly), nemnoho dostali vypůjčiti, že musí jen přece včelín prodati. Našel se kupec, P. Spravěj(?) ze zámku krásenského. A toho on P. Pilečka v psaní hledí od kupu odvédsti, nebo mne to psaní P. Spravěj čistí do rukou dal. Tam sem jeho nepřátelství důvodně poznal. On tým tuto hledí abych já těch 600 fl. nemohl dostati a abych při tom stratu měl a tak že nebudu moci v Zubřím se udržeti a on jako každý závistivý člověk nad tým plesati bude. Nebo

ač on dosti peněz má, předce něco mu schází." Dále píše, že jeho děti jsou v obci váženy, jeho syn Jiří má dosti velký obchod. A pokračuje: „Nýbrž všechny dívky se lidem líbí. P. Pilečka se svou P. manželkou často se nesvářejí pro dosti malou ztrátu při hospodářství, odtud pochází nečest a nevážnost. On jen při těch ve vážnosti jest, kteří od něj peněz vypůjčiti chtějí. Jeho syn Janek, který jej tak mnoho peněz koštoval nyní doma při otci zůstává. Že snad pro neúživost a kdo ví proč. Tu církev v Neyku(?), kde on prve kázání držival, jak P. Superintendent zemřel jiných sobě zavolala.“

Dopis svědčí, že neshody mezi oběma trvaly delší dobu. Jejich příčinu můžeme snad hledat v obchodním podnikání, kdy úspěchy u obou nebyly vždy stejné, ale i v tom, že Jiří Palacký jako význačný člen evangelického církevního sboru posuzoval svého představeného v církvi velmi přísně. O faráři Janu Pilečkovi st. máme dosti zpráv, ale protichůdných. Jedni jej chválí jako dobrého kazatele, příkladného hospodáře, který svým vlivem a pomocí zachránil od hospodářské zkázy mnoho hodslavských evangelických sedláků a chalupníků, jiní mu vyčítají ziskuchtivost a snahu, ačkoliv přirozenou, aby své rodině získal určité výhody. Rusavský evangelický kazatel Adam Žambokrety, který se chtěl dostat za kazatele do Pržna, zapsal, že „skrz falešné jednání pána Jana Pilečka (prženští) mysl obrátili větším dílem na pana syna Jana Pilečky conseniora.“⁴⁰⁾

Ale ani tyto neshody neměly dlouhého trvání. Neboť Jiří Palacký píše Františkovi 26. II. 1831: „Před rokem chtěl P. P. Pilečka svou dceru Rozaru dáti, ale náš Johann ji nechtěl. Než vyhledal sobě jednu ze Sudolu, tato ale jest chudobna než strýce má bohatého a tam není dítek. Tato nevěsta Alžběta její matka i ten strýc již u nás byli.“⁴¹⁾

Ani to nejsou ještě všechny mrzutosti, které si Jiří Palacký v Hodslavicích svou přímočarostí a neústupnou povahou vysloužil. 12. II. 1821 píše synovi: „Než nevím jestliže tobě Georg (bratr Františkův Jiří) pověděl o té mrzutosti, kterou sem strany paseky a také straniva toho nového sedláka na Kolčarové(?) roli s celou obcí i s auřodem měl. Toto všechno jen nyní ukazuje, že z hrozného závidění svůj původ vzalo, a kdybych nebyl měl svědomí dobré, to jest: tou povědomostí, že sem neublížil žádnému, tudy bych sobě nebyl věděl raditi. Nebo i sam Georg mne domlouval a mne trestal, že skrz druhé lidi na sebe zaškvaru uvádím.“

Zřejmě ani dětem se nelíbilo prudkě jednání otcovo a nejstarší syn Jiří mu jistě domlouval, aby se nestaral o věci, které se jej přímo nedotýkají, protože — jak už to bývá — nakonec nejhorším člověkem zůstával on sám, neboť měl odvahu odporovat tam, kde jiní raději takticky a pro dobrou shodu v obci ucouvli.

Na zuberském fojtství se Jiří Palacký nezestavil. Ještě začátkem února 1836 navštívil syna Františka v Praze, ale v srpnu (16. VIII.) 1836 nastydl a ulehl. 20. VIII. téhož roku dal sepsat svou závěť a 8. IX. 1836 zemřel v Zubří. Přes všechnu snahu se mi nepodařilo zjistit příčinu jeho smrti. Káral v cit. knize Palackého mladá léta praví: „Šel pěšky z Hodslavic do Zubří; cestou si v lese odpočíval, zmije ho uštkla, brzy zemřel otravou krve.“ A v poznámce: „Že takto zemřel — nikoli od nachladnutí — napsal mi hodslavský evangelický farář pan Ant. Štúr, který se stýkal ještě s dcerou jeho Rozinou a dosud i s vnučkou.“⁴²⁾

Této výpovědi odporuje poněkud dopis jeho syna Jiřího, který psal Františkovi do Prahy hned po smrti otcově 9. IX. 1836: „Včera večer o 3/4 na 8 hodin přešel otec

náš skrze smrt z časnosti do věčnosti, a tak již více na tomto světě nežije. Konec jeho byl s ubýváním síly v tichosti přes celý ten den, až konečně se tak utišil, že sme sotva poslední jeho dechnutí poznati mohli. Nyní strojíme se k pohřbu, který v neděli o třetí hodině po poledni na hodslavském křehově, předně ale v chrámě skrze pana pastora Pilečku a pana seniara sudolského vykonán býti má.“

Je nepravděpodobné, že by po uštknutí zmijí byl živ ještě skoro tři týdny. Spíše tedy musíme vzít na vědomí, že umřel na nachladnutí. Úmrtní zpráva sepsaná v Zubří 19. XI. 1836 vypočítává pouze pozůstalé: manželka Juliána, čtyři synové a tři dcery. V poručení Jiřího Palackého, zuberského fojta, sepsaném 20. srpna 1836, se praví: „Poněvadž jedenkaždý člověk zemřítí musí, že ale času a hodiny té nezná, protož i já rozvažujíc to, při této těla svého mdlobě, však ale při dobré paměti učinil jsem mezi vlastními, totiž: manželku a dítkami, pro uvarování dalšího pohoršení, s tím sobě od Boha svěřeným hospodářstvím následující pořádek učiniti. A tak tedy

Přední

Odevzdávám duši svou do rukou Boží, kterýž ji dal, tělo mé nechť jest na křesťanský způsob do země pochováno.

Za druhé

Za dědiče své pozůstalosti ustanovuji syna Jiříka, France, Ondřeje, Jana, dceru Annu Rydel, Mariannu Hromádka, Rozinu Turek a manželku Julianu.

Za třetí

Za řádného nástupce svého gruntu neb dědičného fojtství v zdejší obci zuberské pod Nřem 49 ležícím se všemi právy, závazky i povinnostmi jak od dávných časů v gruntovní knize pospolu zapsan a obsažen je a jak sem je na veřejné licitaci koupil i s přiděleným k tomu příslušenstvím, totiž 3 koně, 1 vůz, 1 pluh, 4 brány, 1 pantok, 1 sekýru, 1 motyku, 1 ryl, 1 pila, k tomu potřebné nářadí v stodole, v maštali, v kuchyni, též 2 dojně krávy, ustanovuji předně nejmladšího svého syna Johana jestli by ale on toho přijati nechtěl neb nemohl tehdy nejstaršího syna Jiříka a závazků všech jiných pozůstalých dluhů nechť jsou intabulirované neb ne, na sebe za výplatu toho gruntu přijmouti a tak mým pravým nástupcem býti.

Za čtvrté

Ze vši letošní rolní úrody poručím 2 třetiny mému nástupci ku gruntu a 1 třetinu všem pozůstalým dědičům k dobru, však ale předně výminek pro manželku Julianu níže poznamenaný z toho se odrazí.

Za páté

Výminek manželka má Julianu pokud živa bude každoročně od hospodáře toho gruntu následující dostanouti bude totiž svobodné, aby bydlení s hospodářem v jizbě, při jeho ohni si vařiti i při jeho světle býti, k tomu potřebný plac pro její věci v komoře, na hůře, i ve sklepě, též v chlévě pro krávu, kteroužto hospodář na zimu i v létě se svými darmo chovati i pásti povinen bude, pro vyživení každoročně dostanouti bude 2 měřice žita, 4 měř. rži, 2 jarly, 2 pohanky, 1 ječmene, 3 měřice a sice dolnorakouské míry, item 1/4 měř. lněného semene síti 2 měř. zeměčat saditi a 1 záhon na poli při hospodářovu saditi nechati.

Za šesté

Cokolivěk se jakehokoli náradí a inventářů opsaného nalezne nech se na veřejným licitací prodá a do pozůstalosti mojí mé dědice poděli.

Po sedmé

Mé dcery mají(?) k požádání dle věna svatebního totiž: Marianna Hromádka 20 fr. c. m., Rozina Turek 50 fr. c. m. 1 krávu a 2 ovce, Anna Rydel nech sem přivede tela a hospodář je bude povinen až do úplného zrůstu darmo vychovati, potom si odchované veme.

Osmé

Pozůstavuji ještě 2 jalůvky, 1 býka, 3 letošní telata, z těch mají předně mé dcery dle věna odpravené býti.

Deváté

Na chudobné, invalidy a normální školy poručím z mé pozůstalosti 1 fr. c. m. a na církev evangelickou hodslavskou 2 fr. c. m. Ostatní pak žádám slavný vrchnostenský úřad aby dle mé poslední vůle přidělil. Jenž se stalo na obci zuberské na fojtství dne 20 aug 1836."

Podepsán Georg Palatzky fojt a Instannt, dále purkmistr a 3 svědci.

Inventář (náčiní, náradí, dobytek, dříví atd.) byl obcí oceněn na 186 zl. 12. V. 1837 sepsán byl Abhandlungsprotokol a shledána:

Aktiva:

fojtství číslo 49	4305 fr c m (zlatých konvenční měny)
ostatní	188,89 fr c m
aktiva celkem	4494 fr 29 kr c m
pasiva celkem	4715 fr 24 ⁴ / ₅ kr c m

Pasiva převyšují aktiva o 210 fr 55 ⁴/₅ kr c. m.

Dědic zuberského fojtství Jan Palacký vyplatil svým sestřám: Anně Rýdlové 10 fr., Marianně Hromádkové 30 fr., Rozině Turkové 60 fr. ⁴³)

Svou vlastní chalupu s příslušenstvím v Hodslavicích číslo 108 prodal Jiří Palacký, fojt v Zubří dne 26. XII. 1830 svému nejstaršímu synu Jiřímu za 60 zl. Zajistil si tam výměnek pro sebe i pro manželku Julianu: svobodný byt a komoru v malé světničce a půl zahrady s ovocnými stromy. Všechny dluhy na chalupě zapsané přejímá kupující. ⁴⁴)

Matka Františka Palackého byla Anna, dcera Josefa Křížana, sedláka a prvního kurátora evangelické církve v Hodslavicích číslo 75. Palacký o ní píše: „Matka má byla jediná mezi tisíci; bylať čistý obraz neviny, tiché domácnosti a mateřské lásky. Nepamatují, že by kdy vášeň aneb náruživost nějaká byla zkalila jasnou, ctnou a pokojnou duši její; nikdy myšlenka neslušná neopanovala mysli její, nikdy slovo nesvaté nevyšlo z úst jejích. Příkoří od zvášnivělého manžela svého snášela trpělivě; kdykoliv znikla mezi otcem a dětmi nevole jaká, ona dovedla ji pokaždé k dobrému konci. Literární vzdělanosti neměla naprosto, aniž rozuměla řeči které, kromě mateřské; rozum

přirozený a soud neporušený chránili ji vši pověry a pobožnůstky. Bylot' ji milovati každému, kdokoli ji kdy poznal." ⁴⁵)

Narodila se 1. IV. 1774, vdávala se v šestnácti letech a žila v manželství 32 let. Z toho, co jsme se dověděli o jejím manželu Jiřím Palackém, usoudíme, že její život byl dost těžký. Starosti o tolik dětí, starosti o hospodářství ji bezpochyby hodně soužily. Jistě s velkými obavami sledovala ne vždy úspěšné obchodování manželovo, které většinou jen plodilo dluhy. Sotva kdy mohla účinně zasáhnout do podnikání Jiřího, který v ničem, zejména ne v obchodě, se nepodřizoval radám jiných. Patrně těžce nesla i jeho neustálé rozmišky v rodině i v obci. Syna Františka, který tak záhy odešel z domu, milovala z celého srdce. Doprovázela jej, když chodil pěšky do Trenčína až do Poteče u Val. Klobouk, k listům, které mu posílal otec nebo bratří přidávala svá slova lásky (i často nějaký krejcar, aby o tom otec nevěděl), opravdu snášela všecko trpělivě. Viděla umírat své děti a smrt chlapce Josefa se jí dotkla velmi bolestně. Ale to už i ona byla se silami u konce a v několika týdnech jej následovala. Zemřela 25. X. 1822. Úmrtní zápis říká, že příčinou smrti byla Nervenfieber. Tam jsou také uvedeny pozůstalé děti: Georg 32 let, Franz 26 (měl ovšem teprve 24), Andres 16, Anna 28, Marianna 24 (měla 20), Rozina 8. Krevní aneb nejbližší přízeň: Josef, Andres, Georg, Martin a Johann Křížanovi, bratří a sestra Rozina, provd. Kudělková.

Pozůstalost byla rozprodána v dražbě, stržilo se 85 f. 53 kr. Zůstala jedna kráva, kterou koupil manžel. Ze šatstva zůstaly: 4 sukně (1 zelená a 3 modré), 1 kožík, 1 ubrus, 1 prostěradlo, 3 fěrtochy, 12 košil, 3 šátky, 2 páry punčoch, 1 pár botů, 5 čepců. Pohřebné činilo 4 fl. 38 kr., zbylo 81 fl. 15 kr. ⁴⁶)

Pohřbena byla v Hodslavicích v neděli 28. X. 1822. Syn Jiří píše o pohřbu bratru Ondřejovi, který tehdy studoval v Šoproni, 27. XI. 1822: „Pohřebování naší matky nebožky velmi žalostné od všeho přítomného lidu bylo, že snad nebylo domu v dědině, z kterého by žádný při pohřebování nebyl; a velmi mnoho bylo těch, kdež všeci z domu šli. Bylo při tom pěkně kázání, pěkný zpěv, tak že téměř celé shromáždění plakalo; a kdož by neplakal, neb tak mladá osoba ještě, kdežto se žádný toho nenadál, že by ona již zemřítí měla.“

V témže dopise je pak zmínka, že otec „tak nezůstane“ a ačkoliv „táta ale ještě o tom ani nezmínil v řeči“, „v dědině o tom velmi mnoho řeči jest“ a jmenují lidé již také nevěstu. Vskutku Jiří Palacký za málo více než 3 měsíce se oženil po druhé. Synu Františkovi o tom píše 21. 1. 1823 do Čúzu: „Můj milý synu! Když jsem ti poslední psaní psal, nemohlo jinaké býti, než že sem byl žalostí, hořkostí a zármutku plný. Než pomalu člověk ke všelichému přivykne a to, co jej rmoutilo, již mu více zármutkem není. To jest vůbec řečeno. Já sem želim a tesknil ztráty, mojí skrz mnohá léta nadobyté majetnosti. K tomu přišlo, že sem ztratil toho, s kterým sem se v takovém soužení těšival, a netoliko to, ale i radost kdy přišla, byla dvojnásobná. Než pomalu se na jedno i druhé zapomíná, ale ne tak zapomíná, jako že sobě chce člověk v takové ztrátě zase pomoci a náhradu způsobiti. I já, můj milý synu, nechci déle o samotě zůstávati. Hledal sem sobě a vyhledal takovou osobu, která by zase moje hospodářské věci tak na péči měla, jak to matka dělávala, a ne toliko samé hospodářské věci, ale s kterou bych já tak dobré jako zlé na poly zdělovati mohl. Osoba k tomu zvolená jest Juliána, vdova po Josefu Tomanu, ta která tobě košile šijávala, jestliže se na to rozpamatovati můžeš. Při tomto volení nemohl sem se tebe poraditi, ale ostatní domácí dítky netoliko jsou

s tím zapokojené, nýbrž samy dcery a nevěsta k tomu napomáhaly, abysme ju k sobě za našu matku dostali. A tak i já tebe za to žádám, abys i ty své přivolení k tomu připojil.“

K dopisu je přiložen lístek od Tomanové: „Nejmilejší pane Františku! Ačkolivěk nemám u vás žádné zásluhy, abych se vaši matku jmenovala, však já vás předce dávám pozdraviti, abyste mne do vaší rodiny přijali. Budu místo vaší matky otce vašeho a jeho hospodářství i ty ještě nedospělé ditky dle mé možnosti opatrovati a pořizovati. Zatím pak zůstávám Juliana Tomanka, otce vašeho nevěsta.“

Slyšeli jsme již, že přes ujišťování otcovo, že samy dcery se přičiňovaly, aby Juliana přišla na chalupu číslo 108, brzo mezi nimi a nevlastní matkou nastaly nechutné spory a protože Juliana byla povahově asi pravým opakem zemřelé Anny, zakoušel i sám Jiří Palacký její nevlidnost.

Z početné rodiny Jiřího Palackého mužného věku dosáhli čtyři synové: Jiří, František, Ondřej a Jan a dospěly a provdaly se tři dcery: Anna, Marianna a Rozina. S výjimkou Ondřeje, který zemřel svobodný, založili všichni ostatní rodiny a tím se rod Palackých velmi rozvětvil.

Marie Červinková-Riegrová, vnučka Palackého, zajela se svým otcem drem. F. L. Riegrem v roce 1879 do Rožnova, kde byl odhalen Palackému pomník. 8. září t. r. navštívili také Hodslavice. Kolik tu bylo příbuzných našeho dějepisce, o tom říká pí. Červinková: „Byly tu děti dědečkovy sestry: statné, mladé ženy, které mi okazyvaly své děti, pak zase dcery bratrů, již staré, a celé jejich pokolení. Nevím, kdo to vše byl, ale celý zástup vnuků a pravnoučat a samé děti hezké a sobě podobné. Pak mně okazyvali: „Zde v té chaloupce bydlí ta a tam ona teta, v tamté je její dcera provdaná atd.“ Samé skoro nizoučké baráčky. Nejvíce ze všech těch příbuzných mne upoutala dcera staršího dědečkova bratra, dědečkovi nejvíce podobná. Byla to velmi vysoká, hubená stařena — ty tašky kolem úst a kolem očí byly tak podobné dědečkovi. Zůstávala vždy více pozadu a při tom se na nás neustále dívala majíc oči plné slzí. Vůbec se mně srdečný způsob těch příbuzných velice líbil a mne pohnul. Byla jim z očí viděti taková upřímná radost, při tom nechovali se ani dost málo podlizavě a pokorně — jako roven k rovnému — také ničeho nechtěli a nežádali, a bylo viděti, že je každé přívětivé slovo těší a že si na něm více zakládají, nežli snad na nějakém peněžitém daru. Dědečkova sestra stále se mnou chodila, podávala mi květiny v zahradě, okazyvala mi, které stromy nebožtík tatínek v zahradě sázel.“⁴⁷⁾

Je přirozené, že při tak rozvětveném příbuzenstvu je těžko sledovati jednotlivé rodové linie až k dnešnímu dni. Podávám proto pouze data, která jsou ověřená.

P o z n á m k y .

1) Na rozdíl od druhého životopisu, který psal Palacký koncem roku 1864 a začátkem roku 1865. Oba životopisy nejnověji vydal s doslovem a poznámkami dr. Fr. Krěma v knize Dílo Františka Palackého, která vyšla v nakl. L. Mazáče v Praze 1941. Cituji podle tohoto vydání. Str. 9.

2) Josef Beneš, O českých příjmeních, Čs. Akademie věd, Praha 1962, str. 159.

3) Fryšták u Holešova.

4) Vlastní životopis, str. 9.

5) Tamtéž str. 9.

6) Tamtéž str. 9.

7) Dr. Adolf Turek, Sborníček Palackého, vydala Místní osvětová rada v Hodslavicích 1946, str. 25—26.

8) Vlastivědný časopis Kravaňsko, roč. II., čís. 9, str. 142. Viz též: prof. Fr. Gregor, O předcích Fr. Palackého, Kravaňsko, roč. III., čís. 2, str. 28 a dr. A. Turek, Sborníček Palackého, str. 26.

9) Prof. Fr. Gregor, O předcích Fr. Palackého, Kravaňsko, roč. III., čís. 2, str. 29.

10) Prof. Fr. Gregor ve výše uvedeném článku čte Libovský.

11) Gregor v cit. čl. má datum 9. II., správně 9. III. (NJ I 1, 1597, Státní archiv v Opavě, odd. matrik).

12) NJ I 1, 1597, SA v Opavě, odd. matrik.

13) Gregor v cit. čl. zaměnil data narození obou bratrů Mathyse a Martina a píše, že „starší Martin se přiznal na grunt č. 55 v Hodslavicích.“ Vskutku byl Martin mladší než jeho bratr Mathys.

14) Dr. A. Turek, Sborník Palackého rodná obec, vydala Místní rada osvětová v Hodslavicích, čl. Majitelé usedlostí v Hodslavicích, str. 112.

15) F. Gregor, O předcích Fr. Palackého, Kravaňsko, roč. III., čís. 3, str. 44.

16) Gregor v cit. čl. uvádí rok 1777, dr. Turek, Majitelé usedlostí v Hodslavicích, rok 1775.

17) Gregor v cit. čl. praví, že stařenka Palackého se nazývala Juliána. Ve skutečnosti Juliána byla prastařenka. Palacký sám v cit. životopisu píše: „Na děda Jiřího (zemř. 1806 14. 1.) pamatují se co dítě ještě sám, nikoli však na bábu Rozinu Bartoňovu.“

18) Dopisy Jiřího Palackého synu Františkovi v Památníku národního písemnictví na Strahově.

19) Gregor, O předcích Fr. Palackého, Kravaňsko, roč. III., čís. 5 a 6 z 1. II. 1934, str. 86 uvádí mylně, že druhý sňatek byl 1813 a druhá manželka Juliána rozená Kudělková.

20) NJ III 1, ř. katol. far. úřad v Hodslavicích, rodná matrika, 1784—1845, fol. 1634, SA v Opavě, ČM III 1, rodná matrika ev. a. v. far. úř. v Hodslavicích 1782—1852, fol. 2942, SA v Opavě.

21) Cit. Vlastní životopis, str. 10. Srov. k tomu: dr. A. Turek, Dějiny Hodslavic, Palackého rodná obec, str. 45 a násl.

22) Tento a některé další dopisy Jiřího Palackého synovi cituje dr. V. J. Nováček v čl. Jiří Palacký, Časopis muzea král. čes. 1898, roč. LXXII., str. 113—128. Část dopisů je otištěna po prvé v mém pojednání. Srov. pozn. 18.

23) Vlastní životopis, str. 11.

24) Vlastní životopis II., str. 36.

25) Karel Kálal, Palackého mladá léta, Praha 1925, str. 232.

26) Přítel mládeže vycházel 1822 — 1935 za redakce vlasteneckého kněze, děkana Josefa Liboslava Zieglera, který kolem sebe soustředil české pracovníky pedagogické a školské. **Obraz dokonalého učitele** napsal kněz Aleš Pařízek (1748—1822), organizátor obecného školství v Čechách.

27) Palackého rodná obec, str. 177.

28) Palackého rodná obec, str. 80 a 81.

29) Působil v Hodslavicích od konce roku 1794 do 16. VI. 1834, kdy zde zemřel.

30) Bohuslav Burian, Toleranční kazatelé na Valašsku (1781—1861), Val. Meziříčí 1938, str. 470.

31) Karel Kálal, Palackého mladá léta, str. 257.

- 32) 1 jitro rak. (katastrální) 57,56 a (1600 sáhů) = 3 měřice = 8 věrtelů.
- 33) Gruntovní kniha Zubří, SA Opava, 3581, fol. 241 a násl. a 3585, fol. 1468-69.
- 34) SA Opava kniha č. 3486, st. sign. XVI, fol. 56—57.
- 35) Tamtéž, fol. 125 a 257.
- 36) Kniha listin panství rožnovského, 3580 (XXXVIII), fol. 146 a násl. SA Opava.
- 37) Fr. Bayer a Fr. Koželuha, Fr. Palackého poslední loučení s rodnou Moravěnkou r. 1873. V Přerově 1898, str. 23. Tato kniha je však velmi nepřesná a její některé údaje je třeba brát s rezervou.
- 38) B. Burian, cit. spis, str. 206, 208.
- 39) Jan Szepessy (Sepeši) nar. v Sobotišti na Slovensku 23. 3. 1797. Od r. 1823 farářem v Suchdole n. O., 1834 seniorem a pak zástupcem superintendenta. V Suchdole byl farářem 60 let. (Zemřel 1884). Byl přítelem Fr. Palackého z bratislavských studií.
- 40) Jan Pilečka ml., syn faráře a conseniora Jana Pilečky st. se však nestal kazatelem v Pržně. Jeho otec zatím zemřel a Jan Pilečka ml. se stal jeho nástupcem v Hodslavicích. Srov. Burian, str. 465 a násl. a str. 524.
- 41) Pilečkova dcera Rozalie Karla se provdala později za reform. faráře na Vsetíně Karla Opočenského.
- 42) Kálal, Palackého mladá léta, str. 257.
- 43) Pozůstalostní spis karta 98, 1 fond Velkostatek Val. Meziříčí - Rožnov, SA Opava.
- 44) Gruntovní kniha hodslavská 1263, fol. 148, SA Opava.
- 45) Vlastní životopis, str. 11.
- 46) Pozůstalostní spis XXXVI A č. 1670 k roku 1822, karta 3158, fond V. N. Jičín, SA Opava.
- 47) Rodiště Františka Palackého. Z deníku pí. Marie Červinkové-Riegrové otištěno doslovně v Památku na oslavu stých narozenin Františka Palackého. V Praze 1898, nákl. Maticе české, str. 6—7. „Dcera staršího dědečkova bratra“ je patrně Anna, nar. 1818, provdaná za Ondřeje Adama. „Sestra dědečkova“ je patrně nejmladší sestra Rozína, nar. 1814.

Moravská města a oslavy Františka Palackého v Praze roku 1898

Josef Svátek:

V roce 1898 bylo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku vzpomínáno stých narozenin předního českého historika Františka Palackého, autora „Dějin národu českého v Čechách a na Moravě“ a mnoha jiných dějepisných knih, narozeného 14. června 1798 v Hodslavicích na severovýchodní Moravě a zemřelého 26. května 1876 v Praze. Při té příležitosti došlo k uspořádání četných slavností, jejichž účelem bylo uctít památku i práci tohoto významného Moravana. Nejdůležitější z nich byly slavnosti, konané ve dnech 18. až 20. června toho roku v Praze, připravené Společností Musea království

Českého, Českou akademií pro vědy, slovesnost a umění, Královskou českou společností nauk a Českou universitou za organizačního řízení „Výboru pro oslavu stých narozenin Františka Palackého v Praze“. Pražské slavnosti vyvrcholily v sobotu dne 18. června, kdy byla v Museu království Českého (dnes Národní museum) historikem W. W. Tomkem zhodnocena vědecká činnost Františka Palackého a kdy došlo v Pantheonu muzea k odhalení bronzové sochy oslavence (večer téhož dne dávana v pražském Národním divadle opera B. Smetany Libuše). Druhého dne, 19. června, byl položen základní kámen k Palackého pomníku. Oslav se zúčastnila rovněž některá moravská města a mezi nimi i Prostějov; jejich vedení se ujala Kroměříž.

Jakmile obecní rada v Kroměříži dostala z Prahy 31. května pozvánku na oslavy, obsahující jejich podrobný program na všechny dny, rozhodla se ve své schůzi, řízené starostou Dr. Emilem Pištěckým, oslav se zúčastnit a kromě toho vyzvat všechna ostatní města na Moravě, aby spolu s kroměřížskými zástupci vyslala do Prahy své deputace. Obrátila se dopisem č. j. 5213 ze 4. června na starosty všech moravských měst s výzvou, aby organizovali na slavnost společný zájezd z Moravy. Na svůj dopis obdržela ve dnech 10. až 13. června kladnou odpověď pouze od pěti měst: svou účast oznámila s uvedením svých zástupců na cestu do Prahy tato města: Prostějov (účastník slavností Eduard Skála, poslanec a náměstek starosty), Rožnov p. R. (dvoučlenná deputace), Uherské Hradiště (dvoučlenná deputace, vedená starostou), Uherský Brod (starosta Seicher) a Valašské Meziříčí (dvoučlenná deputace, jejímiž členy byli radní Karel Půst a Hugo Kosterka). Dvě z moravských měst, Holešov a Třebíč, odpověděla 8. června neurčitě a jako podmínku své účasti si kladla účast i ostatních moravských měst (z Holešova se též dotázali, kde se moravští zástupci sejdou, zda v Kroměříži). Město Bučovice 10. června oznámilo, že se zúčastní slavností nikoliv v Praze, nýbrž v Brně. Jedenáct měst odpovědělo ve dnech 7. až 16. června záporně; byla to města: Boskovice, Hulín, Jevíčko, Kojetín, Kyjov, Napajedla, Přívoz, Strážnice, Telč, Veselí a Zlín. Z velké části tato města důvody odřeknutí neuváděla, jen Jevíčko se vylouvalo na onemocnění starosty a Kyjov na práci, spojenou se zřizováním městské dívčí školy a gymnasia. Ostatní dotázaná města na Moravě nechala dopis kroměřížské obecní rady bez odpovědi. K informaci vyzvaných obecních rad moravských měst sdělila obecní rada města Kroměříže 15. června výsledek své dotazníkové akce a uvedla zároveň, že do Prahy pojede z Kroměříže starosta nebo některý její člen, příp. člen obecního zastupitelstva.

Také o slavnostech, konaných jinde na Moravě k počtě Fr. Palackého, se dalo město Kroměříž informovat a dostalo z několika míst i plakáty s náplní oslav. Na kroměřížském okrese pořádaly samostatnou slavnost sdružené spolky z Jaroňovic, Šelešovic a z Vážan v neděli 19. června, spojenou s výletem do Jaroňovic a s přednáškou Dr. J. Štose z Kroměříže; čistý výtěžek z oslav byl věnován Ústřední Matici školské. Z jiných měst byl to Přerov, kde slavnosti, rozvržené na dny 11. až 13. června, vyvrcholily v neděli 12. června, kdy o Fr. Palackém přednášel prof. Jan Kabelík. V Kroměříži proslavil o Palackém přednášku již v neděli 5. června ve velkém sále na Měšťanském nadsklepí odb. učitel Jan Doležal.

Zástupci z Kroměříže (starosta a dva členové obecní rady) se podle usnesení ze 4. června zúčastnili i významných slavností v Hodslavicích, konaných tu 15. srpna za účasti českých spolků z Moravy. Svou účast na nich oznámil starosta Dr. Emil Pištěcký

Adolfu Pilečkovi, starostovi v Hodslavicích, již 4. června. Oslavy v Palackého rodišti se svou důležitostí řadily hned za slavnosti v Praze; svolal je „Valašský ústřední výbor ku oslavě Palackého“ a promluvil na nich primátor města Prahy Dr. Jan Podlipný a slezský poslanec a buditel Dr. Antonín Gruda, farář v Kateřinkách u Opavy.

Závěr oslav roku 1898 tvořila slavnost v Kroměříži, připravená podle usnesení obecní rady z 10. září na den 18. září, při níž měl promluvit na Velkém náměstí olomoucký advokát Dr. Jan Žáček a kdy mělo dojít na domě č. 44 na tomto náměstí k odhalení pamětní desky Františka Palackého. Slavnost byla však odložena a uskutečnila se s touž náplní později. Představitelé města Kroměříže si byli jistě při organizování účasti moravských měst na oslavách v Praze i při slavnostech doma vědomi dobře skutečnosti, že Palackého vztahy k jejich městu byly vždy blízké. Oslavy v Kroměříži se konaly právě 50 roků poté, co František Palacký přijel sem jako delegát II. obvodu města Prahy na kroměřížský sněm zástupců národů rakouské monarchie v l. 1848—1849, na němž pracoval především v ústavním výboru a v ústavní subkomisi.

Účast moravských měst na oslavách historika Františka Palackého v Praze v roce 1898 lze hodnotit velmi kladně jako projev jejich opravdového vztahu k české vzdělanosti i jako projev pokrokového smýšlení.

Článek je zpracován na základě spisového materiálu městské rady v Kroměříži, balík sign. IX 321 — 511, fascikl 444, fol. 7—56, uloženého v pobočce brněnského Státního archivu v Kroměříži. V něm je obsažena veškerá korespondence obecní rady v Kroměříži s moravskými městy v záležitosti oslav Františka Palackého a plakáty slavností, konaných v různých místech.

Na závěr Palackého oslav 1968

Jaroslav Štindl

V roce 1959 vypsal vláda ČSR (usnesení č. 129/59 z 18. února 1959) uměleckou soutěž k 15. výročí zrodu lidově demokratické republiky a zahrnula do soutěže požadavek pod heslem: Hodslavice — pomník Františka Palackého.

Soutěž obeslalo 7 autorů: Vladimír Štrunc, Karel Zouhar, Vincenc Havel, Vladimír Navrátil - František Novák, Milan Rybička - Miloš Bartoň, Ambrož Špetík - Vladimír Hromádka a Karel Nepraš. První tři autoři byli za své návrhy odměněni, k realizaci však byl doporučen návrh Navrátil - Novák.

Po skončení soutěže došlo u nás k územním změnám a návrh nějak zapadl. Teprve v roce 1964 po zřízení Okresního vlastivědného ústavu byl znovu oživen tento námět — nutno uvést, že se tak stalo v prostředí zábavně společenském — a velmi brzy se našlo dostatek těch, kteří se o realizaci starali.

Původním záměrem bylo odhalit sochu v roce 1966 k vzpomínce 90. výročí úmrtí Palackého. Jistě bylo pro oslavy prospěšné, že se odsunuly na rok 1968, tj. rok 170.

výročí Palackého narozenin. Pořadatelům zbylo dostatek času k důkladné přípravě a s hrdostí můžeme dnes potvrdit, že oslavy vyzněly nejen důstojně, ale vše, co obsáhly, co bylo uskutečněno, může být a je příkladem i vzorem dobré organizátorské vlastivědné práce. Cílem oslav byla snaha přiblížit dílo a osobnost našeho největšího historika veřejnosti, uvést Palackého jako velikého vlastence, politika a vědce k posílení vlastenecké výchovy hlavně u mladé generace. Byla zde také snaha vyzvednout tento skvělý vzor píle, vytrvalosti a nadání.

Na oslavách se podílelo ministerstvo kultury, Severomoravský KNV, ONV a Okresní vlastivědný ústav v Novém Jičíně, Palackého universita v Olomouci, pedagogická fakulta v Ostravě, Památník národního písemnictví v Praze a hlavně obec a občané Hodslavic.

Oslavy byly rozděleny na dvě části. 16. června byl otevřen nově instalovaný památník v rodném domku. 15. září odhalen byl pomník, vítězné dílo soutěže zasl. umělce prof. Vladimíra Navrátila.

Červnové oslavy předcházel cyklus přednášek pro veřejnost, v předvečer narozenin konalo se slavnostní zasedání místních a okresních orgánů v Hodslavicích, kde pronesl slavnostní projev prof. dr. Alois Sivek. Předání nové muzejní expozice v rodném domku konalo se za krásného letního dne, kde k velikému shromáždění lidu promluvil předseda vědecké rady ministerstva kultury dr. Jindřich Filipec a děkan fil. fakulty Palackého university dr. Jiří Daňhelka. Návrh expozice byl velmi pečlivě zpracován prom. fil. Milenou Vinařovou a Annou Vondrů z Památníku národního písemnictví v Praze, interiér navrhl docent ing. František Novák, grafické řešení provedl asistent PU Ladislav Vymětal a zhotovení interiéru, instalaci a úpravy pracovníci stavební skupiny při Vlastivědném ústavu.

Druhou část oslav podle plánu mělo předcházet vědecké symposium s mezinárodní účastí a jeho pořadatelem byla Palackého universita v Olomouci. Srpnové události byly příčinou, že symposium bylo odvoláno, ale přesto uskutečnila universita slavnostní mezikatedrové zasedání, jehož účastníci hromadně navštívili dne 15. září slavnosti v Hodslavicích.

Úpravám prostranství na návsi před rodným domkem Palackého a před kostelíkem sv. Ondřeje věnovali hodslavští pracovníci více než dva roky práce. Odhalení pomníku bylo opravdu národní slavností. Škoda, že nejvyšší představitelé politického a veřejného života nemohli se pro vážné státnické úkoly slavnosti zúčastnit. Toto jediné ubralo na kráse vzorně připraveným slavnostem. V předvečer byl koncert PSMU, laureáta státní ceny, který řídil Antonín Tučapský. Sdružení zpívalo také druhého dne i při odhalení sochy a k hlubokým a nezapomenutelným dojmům přispělo svým vystoupením i k umělecké a citové bohatosti oslav. Slavnostními řečníky byli dr. Jindřich Filipec, zástupce ministerstva kultury, a rektor Palackého university, prof. dr. Josef Metelka. Životní dílo Palackého ovlivnilo hluboce i autora plastiky. Odevzdal nám dílo vysoké umělecké hodnoty, které zůstane chloubou výtvarného umění současné doby i hluboké úcty autora k Otcí národa.

Významný tento den ukončen byl odpolední mírovou slavností, jejíž program obohatilo vystoupení Čs. státního souboru písní a tanců — nositele Řádu práce.

Současníky i budoucí budou zajímat i náklady, kterých si tato velká akce vyžádala. Nedoceny budou tisíce hodin občanů Hodslavic i ostatních pracovníků, jež se nevyjadřují v penězích, ale byly tomuto dílu zdarma věnovány. Opravy rodného domku Palackého, kde byl situován původní dřevěný strop, nová podlaha, opravy zdiva, osvětlení, nová studna a venkovní úpravy vyžádaly si nákladu 36.000 Kčs. Nová expozice s kompletním vybavením, osvětlením a klimatizací spotřebovala 58.000 Kčs. Náklady soutěže, návrhy plastiky, její odlití a situování stály 281.000 Kčs. Úpravy návsi v Hodslavicích, osvětlení, kanalizace, dlažby atd. 792.000 Kčs, opravy komunikací 330.000 Kčs a další opravy budov v Hodslavicích 1,659.000 Kčs. K tomu nutno připočíst náklady za propagaci, tisk atd. Největší tíhu nákladů nesla Palackého rodná obec Hodslavice, celkem 2,472.000 Kčs kromě tisíců brigádnických hodin zdarma, ale odměnou zůstalo tu dnes krásné prostředí a pocit, že je to jen malá splátka na dílo, jež národu zůstavil veliký rodák z Hodslavic.

Závažným příspěvkem je památník - literární dílo, které vydal „Profil“, krajské nakladatelství v Ostravě a který uspořádal docent pedagogické fakulty v Ostravě, dr. Milan Myška. Zaznamenání také zasluhuje pozornost hodslavských žen, které za doprovodu předsedy ONV v Novém Jičíně Milana Tomančáka navštívily představitele vlády a strany, presidenta republiky, prvního tajemníka ÚV KSČ, předsedu vlády a předsedu Národního shromáždění, pozvaly je na slavnosti a dovezly jim „hodslavské koláče“. Aby posouzení slavnosti bylo úplné, bylo by nutno uvést ještě velikou řadu jmen korporací a jednotlivců. Pořadatelům dlouho nevymizí lítost nad skutečností, že přítomnost cizích vojsk na území naší republiky ochudila slavnost o účast nejvyšších našich představitelů.

Oslavy měly vysokou úroveň. Úroveň uměleckou a hluboký ideový obsah. Organizace a řízení nedoznaly kazu. V srdcích návštěvníků zanechaly hluboký kulturní zážitek, pocit úcty a lásky a nejen k Otci národa, ale i k současným představitelům našeho politického a veřejného života, k naší socialistické vlasti.

Dnešní návštěvník Hodslavic, návštěvník muzea v rodném domku, projde krásně upraveným prostředím, vzhledne k bronzové soše tvůrce českých dějin a odejde citově posílen, povzbuzen a pocítí mnohem silněji příslušnost k českému lidu, národu a vlasti a pocítí hrdost, že Hodslavice daly českému národu velikého syna.

Národ sobě - my národu

(Sto let radhošského kamene v základech Národního divadla)

František Horečka

*Jasně Radhošti vznes korunu svou!
Slovanův oltář! a Slávie věrná
Ty památko!*

Tak evokoval devatenáctiletý zanícený student František Palacký zbožňovanou horu svého dětství a jeho ódě dostalo se slavnostního naplnění 5. května 1868, když byl kámen, vylomený v Radhošti a doprovazený početnou delegací z Rožnova a Frenštátu usazen na staveništi Národního divadla, a to jako první, po něm dopravovaný sem kameny z Řípu, Žižkova, Blaníku, Boubína, Čerchova a z Trocnova. Všenárodní a všeslovanská slavnost poklepů a zahájení stavby konala se pak o svatojánské pouti 16. 5. 1868 po dokončení všech příprav.

Řídícím orgánem byl v letech 1850—1883 Sbor pro zřízení Národního divadla, jehož prvním předsedou byl Palacký a nejagilnějším pomocníkem K. Sladkovský, jehož svolání se r. 1867 rozlétno našimi zeměmi:

„Máme-li uznání býti za národ vzdělaný, musíme míti školu životů i mravů našich, musíme míti samostatné divadlo národní.“

Na Moravě se ujali akce Ferd. A. Urbánek, knihkupec v Brně, rolník Fr. Skopálek s poslanci zemského sněmu, v Rožnově starosta Michal Jurajda, ve Frenštátě společně s ním Valentin Kostelník.

Slavnostní řeč při poklepu na radhošský kámen pronesl Otec národa František Palacký:

„Z posvátného Radhoště, který z vysokosti své panuje nad krajinou rozsáhlou, odevzdávám vám z útroby mohutné hory jeho vytesaný pamětní kámen co příspěvek ku posvátné svatyni, která sloužití má k zvelebení umění českého a k zušlechťení našeho života národního na důkaz, že krajané moji, zvláště rodáci rožnovští, nechtějí býti posledními, kteří by přispěli k tomuto velikému vlasteneckému a ušlechtilému dílu.“

Přijměte jej co důkaz, že Morava a Čechy, jak odjakživa byly, tak i nadále věčně budou spojeny — nechť rodáci jedni na březích Moravy a Bečvy a druzí na Vltavě a Labi co jedno tělo a jedna duše se objeví, při kterémžto přesvědčení kyne národu našemu budoucnost utěšenější než byla nedávná jeho minulost.“

Řeč byla přijata s nekonečným jásotem. Poté ujal se slova předseda sboru divadelního Ferd. A. Urbánek a po něm za Slováky promluvil Josef Miloslav Hurban:

„My vaši jsme, vy naši jste, nebo my jsme všichni Slované — československého národa!“

Za Rusy profesor Lamanskij z Petrohradu:

„My Rusové vidíme ve svobodě a blahobytu samostatného národa českého slávu i chloubu svou!“

Promluvili i zástupci Lužických Srbů a Jihoslovanů.

Jan Neruda napsal v Národních listech:

„Život nás všech má jeden společný cíl: obnovení státu českého. Život náš nemá ceny, leda ve službě vlasti.“

Prostě národ tonul v nadšení, praporech a zpěvu vlasteneckých písní (Hej Slované, Moravo, Moravo, Naprej, Kde domov můj, Sláva ti vlasti má!), v nadšení mnohému dnešnímu skeptiku těžko pochopitelném, v nadšení nikoli planém, ale čino-rodém.

A nyní k historii radhoštského kamene samého, o místu jeho získání, dekorování, dopravě do Prahy apod.

Bohužel, tady i zkušený historik uvázne pro nedostatek dokladů a zaručených zpráv.

Musíme pochválit naše předky v Rožnově i ve Frenštátě za jejich pohotovost a vlastenecké nadšení, nemůžeme jim však nevytknout, že se nepostarali o dostatečné záznamy a dokumenty události tak významné. Nic o tom v archivech obcí, nic v kronikách — a tak se nabízí dlouholetý úkol, shledávat prameny i mimo zúčastněná města. Tak třeba jinak velmi horlivý Jiří Felix ve Vlastivědě moravské (Frenštátský okres 1907) se o tomto významném aktu vůbec nezmiňuje a jeho kniha „Frenštát, dějiny a místopis“ z roku 1904 jen stručně uvádí:

„V roce 1868 bylo Frenštátčanů přes čtyřicet přítomno slavnému kladení základního kamene k Národnímu divadlu v Praze a v témž roce zasadila Občanská beseda mramorovou desku na rodném domku Palackého v Hodslavicích.“

Rovněž pomlčuje o tom básník Josef Kalus ve svých „Vzpomínkách“, ač vnímavému mladíku, tehdy osmnáctiletému, jinak nic neušlo z místního kulturního dění.

A je s tím větším podivem, že ani známý kronikář a romanopisec Čeněk Kramoliš, rožnovský rodák, v knize „Rožnovský okres“ (1907) nemá o slavnosti v roce 1868 ani zmínky. Jen v knize „Ze zašlých dob na Valašsku“ uvádí, že kámen z Radhoště byl 4 stopy dlouhý, 4 široký a 2 vysoký a vážil 45 centů.

Dobové ovzduší kolem základů Národního divadla nám přibližuje Jaromír John v knize „Rajský ostrov“ (1938), i tam je zmínka o radhoštském kameni bez bližších údajů.

Těž stať Josefa Peška (Národ sobě v knize „Matka vlast“) zůstává při vlastenecké frazeologii bez konkrétních údajů, které bychom dnes potřebovali.

I tehdejší pražské zpravodajství je v údajích nespolehlivé a např. proslov Fr. Palackého je zachycen podle toho, jak kdo slyšel nebo neslyšel, dalek přesnosti dnešního magnetofonu. (Palacký mluvil vlastně dvakrát, jednou 5. 5. a podruhé 16. 5. a oba projevy se zaměňují nebo splývají).

Konečně i kameny při prohlídce základů divadla po více než devadesáti letech zchátraly a zvláště pískovcový kvádr z Radhoště utrpěl větráním, shnily vložené tam listiny, dávno se ztratily stuhý s nápisy „Ačkoliv Radhošť vzdálený, přeče je s vámi spojený. — Co Bůh spojil, člověk nerozlučí!“! Rozpadl se i vtesaný nápis Radhošť — Rožnov na Moravě.

Tak zbývá zatím jediný přístupný a obšírnější pramen a patrně přepis odjinud, totiž článek Ad. E. Vaška „Radhoštský kámen do základů Národního divadla v Praze“, otištěný v Moravsko-slezském deníku 1928 a přetištěný beze změny do „Knihy o památném Radhošti“ (1931). Je zde stručně pověděno, že kámen byl přivezen na stanici Polom 28. 4. 1868 a putoval po železnici do Prahy střed. Zde byl — podle jiných — strojem přeložen na vůz s dvojspřežím a Hyberskou, Příkopy a Ferdinandovou třídou tažen na staveniště 5. 5. za doprovodu 3—4 tisíc lidí.

I v tomto článku uvázlo několik lapsů. Tak např. rozměry udány v metrech $4 \times 2\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$, je však absurdní, aby Valaši mohli dopravit kolos o základně 10 m², jde očividně o stopy, jak píše Kramoliš, tedy o kvádr velikosti asi kuchyňského stolu. Jde o vídeňskou stopu 0,316 m, metrická míra byla zavedena v Rakousku až 1876. Před tím i výška Radhoště počítána na 4000 střeveců.

I rostliny ve věnci kolem kamene nejsou vzhledem k 5. 5., kdy se vegetace na Radhošti teprve začíná rozvíjet, uvedeny správně. Chvoj a břechtan, to ano, vydrží jako dekorace déle, ale zimolez rozkvétá až v červnu a jde tu patrně o zimozeleni čili barvínek s kožovitými listy. Třezalka je vysloveně letní květina a Lykopodium? Jde tu asi o Lycopodium - karbínec, nepřilíš úhlednou rostlinu s drobnými kvítky. Ve věnci by se lépe vyjímal limba, žebročka, jalovec... i tady se řízl neznalec naší květeny, zvláště dekorační.

Přívod se setkal na konci Ovocné ulice s kočárem korunovaného krále českého Ferdinanda. Krále? Překvapení pro školáka, který ví, že od roku 1948 do roku 1916 panoval v říši Franz Josef I., císař rakouský a zároveň král český, uherský atd... Jenže ten Franz v germanofilské zaslepenosti odmítl korunovací v Praze a zpupně prohlásil „Ich bin ein deutscher Fürst!“! Královský titul tedy ponechal slabomyslnému Ferdinandovi Dobrotivému do jeho smrti.

A dále: Z pískovce prý si lidé vylupovali krystálky a dávali si je zasazovat do prstenů na památku. Není známo, že by godulský pískovec náležel mezi krystalické horniny, snad šlo jen o jednotlivá zrníčka písku, pokud by kámen nebyl dost vzdorný proti titěrným kapesním nožičkám.

Zkrátka ve všech těch „pramenech“ mnoho protimluvů, chyb a nedopatření — a pak z toho chaosu dejte dohromady narychlo seriózní stať o jedné z nejvýznamnějších událostí našich národních dějin v roce 1868! Snad romanopisec Vladimír Neff, znatel dějin pražského měšťanstva, doplní naše chabé vědomosti. Vždyť i jeho děd Jan Neff, rodák z Lipníka a přítel Smetanův a Dvořákův, byl na slavnostech kolem Národního divadla aktivně účasten.

Dne 20. 10. 1963 byla svolána k 95. výročí kladení základního kamene k Národnímu divadlu konference do Rožnova p. R., na které referovala o přípravách k 100. výročí pracovnice Národního divadla historička Renata Nešporová. Vyzvala místní pracovníky, kronikáře a zájemce, aby sehnali materiály a dokumenty o radhoštském kameni, který byl v základech divadla s námahou identifikován. Bylo provedeno horlivé pátrání, avšak dosud bez pozitivního výsledku. Sporná je zvláště otázka, na které straně Radhoště byl kámen vylomen. Severní svahy obhospodařovalo arcibiskupství olomoucké (Herrschaft Hochwald s hraničnický H H), odkud by však doprava do

Rožnova byla možná jen velkou oklikou. Ostatně Knížecí cesta na Pustevně s postranními kamennými lomy byla otevřena až roku 1911.

V úvahu přicházejí proto spíše svahy jižní na panství rožnovském. (Kníže arc. Fried. Egon Fürstenberg 1853—1892, Eugen hrabě Kýnský 1853—1879).

Nebo byl kámen vylomen pro neochotu feudálů spíš na louce fojtky Malinové, kde byly později postaveny Pustevně? (Kameny Pod stupněmi a dále na hřebeni v lomisku Záryje?).

Dost problémů k řešení, kterých jsem se jen zdaleka a jako neodborník dotkl.

Počátky hradu a města Štramberka

Ladislav Hosák:

Jen u málokterého moravského města není záhad kolem jeho počátků. Je to ve směř proto, že chybí u nich lokační listiny. Tím podivnější je, že u Štramberka, který svou lokační listinu má, je celá řada nejasností. Ty vznikly jednak podvrženou tradicí, jednak chybnou interpretací pramenů a neporozuměním jim. K prvé skupině patří známá pověst o zázračném zachránění domácího obyvatelstva před Tatary na hoře Kotouči a domněnka, že řád templářský byl nejstarším držitelem hradu Štramberku.

Pověst o Tatarech u Štramberku akceptoval Fr. J. Schwoy.¹⁾ František Palacký tradici o Tatarech odmítl již tím, že se o ni nezmínil (dokonce ani ne v poznámkách); zato pověst ožila v topografii Rehoře Volného.²⁾ V pozdějších vědeckých publikacích již výkladu o porážce Tatarů u Štramberku nenalezneme. Teprve nedávno se stal pokus zachránit z pověsti, která se stala tradicí, alespoň něco, ale Lindřich Šebánek³⁾ po vědeckém rozboru a sledování procesu, jak pověst vznikala, celé vyprávění po zásluze odmítl. Šebánkovy důvody lze ještě podepřít tím, že v pověsti uváděná místní jména nejsou pro rok 1241 vůbec možná, že v té době nemohly být u Štramberka nějaké velké rybníky, které by mohly kraj zatopit, a že kraj nebyl tolik zalidněn, aby domácí obyvatelstvo mohlo klást Tatarům účinný odpor.

Templáře uvedl jako držitele hradu Štramberka Pešina a kronika hradu Veveří⁴⁾ a v templáře na Štramberku věřil i Schwoy,⁵⁾ ale Volný⁶⁾ takové vyprávění odmítl, poněvadž nenalezl dokladu, že by kdy Štramberk templářům náležel. Je proto podivné, že Antonín Ugwitz⁷⁾ ve sborníku Moravské Kravařsko opakoval, že Štramberk náležel templářům, kdežto Bohuslav Blažek v témže sborníku napsal:⁸⁾ že by Štramberk náležel templářům, nezakládá se na historické pravdě. Také František Linhart⁹⁾ napsal,

že by sice bylo snadno možné na základě držby templářů vysvětlit, jak se Štramberk dostal v držení zeměpanské, ale templáře na Štramberku dokázat nelze.

Je ovšem pravda, že templářských komend bylo na Moravě více, nežli se posud předpokládalo (tak určitě v Slavonicích, snad i na Templu na Mohelnicku), ale o templářích na Štramberku nejen že není dokladů, ale tím spíše, že Štramberk v prvé polovině 13. století neexistoval.

Do druhé skupiny záhad kolem počátků Štramberku patří především otázka osídlení štramberského okolí a feudální majetkové poměry před r. 1359. O řešení těchto problémů starší historická literatura neměla zájmu, pokud se to netýkalo města Štramberku samotného. Nevěnoval tomu pozornost ani Karl Berger,¹⁰⁾ který k tradici, že Támovice byly zničeny Tatary připojil otazník. A tak prvý, kdo o osídlení Štramberska něco pozitivního řekl, byl Adolf Turek, který napsal,¹¹⁾ že Hodslavice vznikly podobně jako většina osad na Kravařsku patrně až ve 14. století. Krokem zpět bylo, tvrdily-li obě autorky publikace Štramberk, městská rezervace,¹²⁾ že kolonizace v klínu, který odděloval panství starojické a hukvaldské (tedy podle domněni autorek na panství štramberském), byla provedena koncem 13. století; dokládaly to tím, že vznik portálu šenovského kostela lze položit do osmdesátých let 13. století, „sama existence hradu Strahlenberku (prý) ukazuje, že kolem roku 1300 okolí Štramberku nebylo neosídleno“.¹³⁾ Sám jsem položil kolonizaci Veřovic, Ženkavy a Životic do doby kolem roku 1300 a založení Štramberka (1359) jsem považoval za ukončení kolonizačního procesu v tomto kraji.¹⁴⁾ Tím podivnější je, že v publikaci, která byla vydána k jubileu vydání lokační listiny města Štramberka,¹⁵⁾ autor neřekl více než Volný.

Dříve než přikročíme k definitivnímu řešení otázky počátků Štramberka, je nutno seznámit se s tím, jak se vyvíjely názory na vznik hradu a města Štramberka a na vytvoření štramberského panství.

Volný věřil, že markrabí Jan roku 1359 městečko znovu vystavěl,¹⁶⁾ tedy že existovalo již před tímto rokem a bylo opuštěno. Fr. Linhart¹⁷⁾ neměl pochybnosti o tom, že Štramberk byl vystavěn od Farkaše (domnělého lokátora Frenštátu) nebo od jiného biskupského leníka v prvé polovině 14. století; jako jinde i pod hradem Štramberkem vzniklo podhradí, které vzrostlo natolik, že mohlo být povýšeno na město. Linhart tedy soudil — bez jakéhokoliv podkladu — že Štramberk byl založen na biskupské půdě. Správně však rozeznal, že vsi vypočítávané v listině z roku 1411 nenáležely všechny k původnímu panství štramberskému; jako vsi k panství později připojené uvádí Butovice, Bartošovice, Hukovice, Sedlnici, Nelhubii (Novou Horku), Mošnov, Skorotín a Albrechtice, z nichž posledních šest bylo zcela nebo částečně biskupským lénem.

Vincenc Brandl¹⁸⁾ se spokojil konstatováním: Kdy byl hrad Štramberk založen, neví se. Berger¹⁹⁾ se při líčení založení Štramberka přesně přidržel lokační listiny, poznamenal jen, že půdorys Štramberka ukazuje na malé německé město, a upozornil, že počet várečných domů v městě nebyl vyšší než 22. Současně však Václav Severa²⁰⁾ se (podobně jako Volný) domníval, že město bylo roku 1359 pouze obnoveno. Kdy prý bylo město rozbořeno, neví se, snad 1241 při vpádu Tatarů nebo 1253, když Kumáni vpadli na Moravu. Autorky publikace Štramberk, městská rezervace, soudily v rozporu s Linhartem, že všechny vsi jmenované v listině z r. 1411 náležely od počátku k panství štramberskému, které bylo pozůstatkem zeměpanské državy oddělující jako klín zboží

starojické a hukvaldské; domnívaly se, že hrad byl založen v první polovině 14. století za Jana Lucemburského a že město podle dispozice nevzniklo na místě nějaké starší osady. Nejnověji psal o půdorysu Štramberka Zdeněk Láznicka,²¹⁾ jenž konstatoval, že jediným výrazem městského půdorysu ve Štramberku je náměstí.

Pro řešení problematiky počátků Štramberka je nejprve nutno znát rozsah panství, který byl předpokladem pro vznik města. Privilegium na odúmrt' z r. 1411²²⁾ bylo vydáno pro město Štramberk a vsi Butovice, Veřovice, Ženklovu, Libhošť, Rybí, Mořkov, Bludovice, Skorotín, Žilinu, Albrechtice, Mošnov, Hodslavice, Hukovice, Nelhubli (Novou Horku), Bartošovice, Životice a Sedlnici. Toto panství nebylo však v celém svém rozsahu původním panstvím štramberským. Ze seznamu je nutno eliminovat Butovice, z Kravař jako léno biskupství olomouckého, totiž Skorotín, Albrechtice, Mošnov, Hukovice, Nelhuble a díl Sedlnice. Je však otázkou, zda zbývající vsi v plném svém výčtu tvořily původní panství štramberské, neboť — jak se zdá — došlo tu za vlády pánů z Kravař k značným územním proměnám. Řešit tyto velmi spletité otázky je již mimo úkol této práce, vyžaduje si speciální pozornosti a zatím se musíme spokojit konstatováním, že zeměpanské zboží, na kterém byl Štramberk založen, se rozkládalo mezi Jičinkou a Sedlnici. Je pozoruhodné, že ve výčtu osad z r. 1411 chybí Tánovice. Je těžko předpokládat, že by osada, jejíž název je typicky kolonizační (Tannendorf) r. 1411 ještě neexistovala. Snad tehdy byla dočasně pustá, snad nebyla v seznamu uvedena proto, že mohla být lénem k hradu Štramberku. Dr. Adolf Turek mne upozornil, že tánovický kostelík je zasvěcen sv. Kateřině. To má značný význam. Právě v době lokace Štramberka vzrůstal se kult této světičky. Král Karel IV. dosáhl totiž právě v den sv. Kateřiny velkého vítězství v bitvě u San Felice a za úspěch děkoval právě této světičce. Patrocinium tedy naznačuje, že Tánovice vznikly současně s lokací Štramberka.

Blízká tehdy již existující města Nový Jičín, Příbor a Frenštát, malá rozloha statku a jeho sporé osídlení bylo příčinou, proč Štramberk při svém založení byl plánován jen jako malé město. Štramberk nevznikl vývojem z nějaké starší osady, nejen že o takové není žádná zpráva v pramenech, ale také půdorys původního města něco takového vylučuje. O městě či vsi Štramberku nelze před rokem 1359 vůbec mluvit. Vznik hradu a města úzce souvisí s mocenskou a hospodářskou politikou markraběte Jana Jindřicha, jenž se všemožně snažil převést co největší část země do své přímé moci nebo alespoň pod lenní svrchovanost,²²⁾ Pohled na mapu ukazuje, že markrabí Jošt neměl v Pobečví na východ od Přerova v této době jediného opěrného bodu. Všechny hrady a města v tomto kraji byly v rukou biskupa nebo jiných feudálů. Proto markrabí Jan Jindřich si tu chtěl zajistit pevnou oporu, jak ostatně sám praví v úvodě lokační listiny města Štramberka ze 4. prosince 1359.²³⁾ Pohnutkou lokace byla ochrana míru v místech na hranicích Moravy proti domácím i zahraničním nepřítelům. Hrad samotný, kde byla pouze posádka markraběcích žoldnéřů, by sotva této úloze stačil. A tak nejen z důvodů hospodářských (což ovšem bylo na škodu měst Nového Jičína a Příbora), ale i pro posílení posádky hradu bylo založeno město. Z listiny samé můžeme vyčíst, že hrad Štramberk před tím neexistoval, že v místech Štramberka nevznikalo původně podhradí, které bylo, když se rozrostlo, povýšeno na město; tomu odporuje i půdorys města. Hrad a město vznikly současně. Lze ovšem připustit, že se tak stalo o dvě až tři léta dříve nežli byla vydána lokační listina. Pro hrad volil markrabě, jak tehdy bylo ještě zvykem, německý název Strahlenberg (takové jméno hradu, pokud jsem mohl

zjistit, nemá ve střední Evropě obdoby). Novému městu byl pak dán název hradu (i to svědčí, že před lokací města nebylo na tomto místě osady), takže německé jméno (a ovšem také půdorys náměstí) není nějakým svědectvím, že by první obyvatelé města byli Němci. J. V. Šembera na své známé mapě Moravy převedl název Strahlenberg (odtud zjednodušené české Štramberk) do češtiny jako „Jasná Hora“.

V lokační listině se praví, že hradby nového města mají navazovat na opevnění hradu. Nelze se odtud domnívat, že Štramberk měl zděné hradby; šlo tu zajisté jen o velmi primitivní opevnění, které chránilo město před přepadem menšího počtu nepřátel. Pro to svědčí i malá rozloha města, které obsahovalo vlastně jen náměstí s pouhými 22 várečnými domy. Město dostalo totiž podle lokační listiny právo várečné i právo milové, takže na míli kolem města nesměl nikdo vařit pivo a nesměli se ani usazovat řemeslníci. Týdenní trh byl stanoven na úterý (v blízkých městech se konal v Novém Jičíně v sobotu, v Příboře ve středu a v sobotu). Pokud se týče městského práva, mělo se užívat takových zvyklostí, které byly běžné v markraběcím městě Olomouci. Dále se v listině mluví o rychtáři a o konšelích nového města. Podle toho měl Štramberk ve svých počátcích dědičnou městskou rychtu a plnou městskou samosprávu. Aby se lokace města lépe zdařila, bylo nové město osvobozeno po dobu osmi let od všech platů a dávek. Je pozoruhodné, že založení města Štramberka se stalo jen několik málo let po epidemii „černé smrti“. To ukazuje, že velká epidemie nezasáhla tuto část Moravy tou měrou, jak tomu bylo jinde.

Hrad, nové město a panství štramberské nezůstalo dlouho v přímém držení markraběte. Již 27. září 1380 dal markrabí Jošt, syn Jana Jindřicha, zámek Strahlenberg s příslušenstvím v dědičné léno v mužském potomstvu Vokovi z Kravař, aby jej odměnil za věrnost, kterou mu zachoval za domácích bojů. Markrabí si ovšem vymínil, že hrad mu má být otevřen, t. j. že v případě potřeby může do hradu vložit svou posádku.²⁴⁾ Vok byl prvním držitelem štramberského léna. Jestliže index k CDM XV. uvádí jako držitele Štramberku k roku 1335 Jana z Kravař a k roku 1368—1372 Beneše z Kravař,²⁵⁾ neodpovídá to pravdě. Také letopočet prvního udělení léna roku 1383 (místo 1380), který uvedl nejprve Ugwitz,²⁶⁾ pak František Dvorský²⁷⁾ a posléze všichni, kdož z nich opisovali, není správný.

Vok z Kravař držel i velká sousední panství starojické s městem Novým Jičínem a fulnecké a žil ještě roku 1386. Po jeho smrti dědili jeho synové Vok a Lacek (Ladislav), pozdější biskup olomoucký. Při rozdílech Štramberk s Butovicemi a s některými vesnicemi panství jického připadl Vokovi (1383—1406). Vok z Kravař vzal roku 1399 na své statky na spolek svého bratra Lacka z Kravař a svého strýce Lacka z Kravař a na Helfštejně.²⁸⁾ Mohlo by být otázkou, zda po smrti mladšího Voka vládl na Štramberce Lacek z Kravař na Helfštejně jako poručník Vokova syna Jana z Kravař, jak se domníval Linhart,²⁹⁾ nebo na vlastním zboží, které mu připadlo spolkem s Vokem. Zdá se, že pravdou bude poslední, neboť Lacek udělil 1411 „svým poddaným“ ze Štramberku a z vesnic právo odúmrti.³⁰⁾ Stalo se tak proto, že poddaní panství štramberského velmi trpěli za domácích válek mezi markrabaty Joštem a Prokopem. Téhož roku dal Lacek z Kravař právo odúmrti i městečku Rožnovu a všim panství rožnovského. Památkou na držení léna štramberského pány z Kravař je znak města Štramberka: znak půlený, vpravo červený se stříbrným odřívousem (erb pánů z Kravař), vlevo s polovicí stříbrné (původně zajisté moravské) orlice.³¹⁾

Poznámky.

- 1) Fr. J. Schwoy Topographie vom Markgrathum Mähren III. Wien 1794, 189.
- 2) Gregor Wolny, Die Markgrafschaft Mähren I, 345, Brünn 1846.
- 3) Jindřich Šebánek, Pověst štramberská, ČMM 59, 1935.
- 4) Kronika hradu Veveří je v tzv. Hofferianech Mitrovského sbírky v Archivu města Brna; oplývá nejasnými smyšlenkami.
- 5) Schwoy, I. c., III. 189.
- 6) Wolny, I. c., I, 337.
- 7) Moravské Kravaňsko, 96, Příbor 1898.
- 8) Tamže, 210.
- 9) Štramperk a okolí, VII. výroční zpráva českého vyššího gymnasia v Místku, 1901-2, 5, Místek 1902.
- 10) Die Besiedlung des deutschen Nordmährens, 147, Brünn 1933.
- 11) Sborník „Palackého rodná obec“, 20, Hodslavice 1948.
- 12) Štramperk. Městská rezervace. Praha (asi 1955).
- 13) Tamže, 2.
- 14) Středověké osídlení a kolonizace mezi Odrou, Ostravicí a Beskydami, ČSPS 64, 1956.
- 15) 600 let města Štramberka, 19, Ostrava 1959.
- 16) Wolny, I. c., I, 337.
- 17) Linhart, I. c., 4.
- 18) Vincenc Brandl, Kniha pro každého Moravana, 400, Brno 1892.
- 19) Berger, I. c., 147.
- 20) Václav Severa, Okres novojičínský, 223, Vlastivěda moravská, Brno, 1933.
- 21) Městské osídlení v okrese Nový Jičín, Novojicko, sešit 5, 1962, 15.
- 22) Archiv města Štramberka; listina je otištěna a reprodukována v publikaci Bohuslava Blažka, Z archivu města Štramberka (bez data), kde je i překlad listiny.
- 23) O úsilí Jana Jindřicha rozmnožit zeměpanský majetek viz Jiřina Holinková, Pokus o restituci zeměpanského majetku na Moravě ve 14. století, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Historie II, Praha 1955.
- 24) CDM IX, 141, dále listina otištěná i s českým překladem a reprodukcí u Bohuslava Blažka, Z archivu města Štramberka. Listina byla v archivu města Štramberka, přes okupaci byla uschována ve Valašském Meziříčí, nyní je neznámá.
- 25) CDM XI, 201.
- 26) CDM XV, 417.
- 27) Moravské Kravaňsko, 103.
- 28) O starožitném rodě Benešoviců II, 32, Brno 1910.
- 29) ZDO VI, 924.
- 30) Štramperk, 9.
- 31) Listina je otištěna a reprodukována u B. Blažka, Z archivu města Štramberka.
- 32) Fr. Zvolský, Znaky moravských měst, 54; Brno 1947.

Památník Františka Palackého v Hodslavicích

Ja Jan Janek lesny daco a pan Juoz Fulnecko a Diekowstho vyznamum tento
listem obeznie pzedroslom byz ges vztice a nob atca slisice budu sic przissi pzed mvebna
prabosst moy a fulnecko skvstym form komentam fulnecku a mvebne mozy a diekowst
a prosib ge mvebne spulnosty natoz mezi nyur bila toznye o slowica w starcy w sty kretchoz
gfu dracy mvebne diekowst adit gryn sum mudy dal a u sty obayolny zudosty a
kretch pincer proste dal sem gryn plus sum a dobru much amozy toctio listu damim Tabu
mertz abt mvebne bilomst toho slowica kretchoz gfu dracy w starcy w sty kretchu sine
nu de bilowae abt ges kmetim propofy amozne gcho posupily abt kmetim prava kudneho
vemyca mvebne a on kmetz probosst svedupstoy a skvstym form komentam svedupstoy
mym mvebne sum y budu sum mag dronaste glosy platu mvarata stam kretchu bilomstom
a posrom kretchoz a starcy w sty slaty na som stedu dohdy tcy w sty stam a to wzdryne na firmu
kretch u my waporz przisst stest glosy a na swata mvarata stest glosy a to tak m daraty
mvebne magy a tale kretchoz slowica a starcy w sty mohl mvebne diekowst a mvebne
abdgryn gred lesu glodal nemag prapym tonu kretch magy probosst a konwentem swym a
talo sobie magy obapalnye listy kretchoz a tonu na svedomy a prolyst glosst a napotne
zemy mvebne svedupstoy sum firmu wlstim pmet przimessigfem kmetim byst. Sem gred dan
aplan na fulnecko w tu nednely posom letare leta odnawozem buwio T. sig. gretcha pader
sat a ofnecko

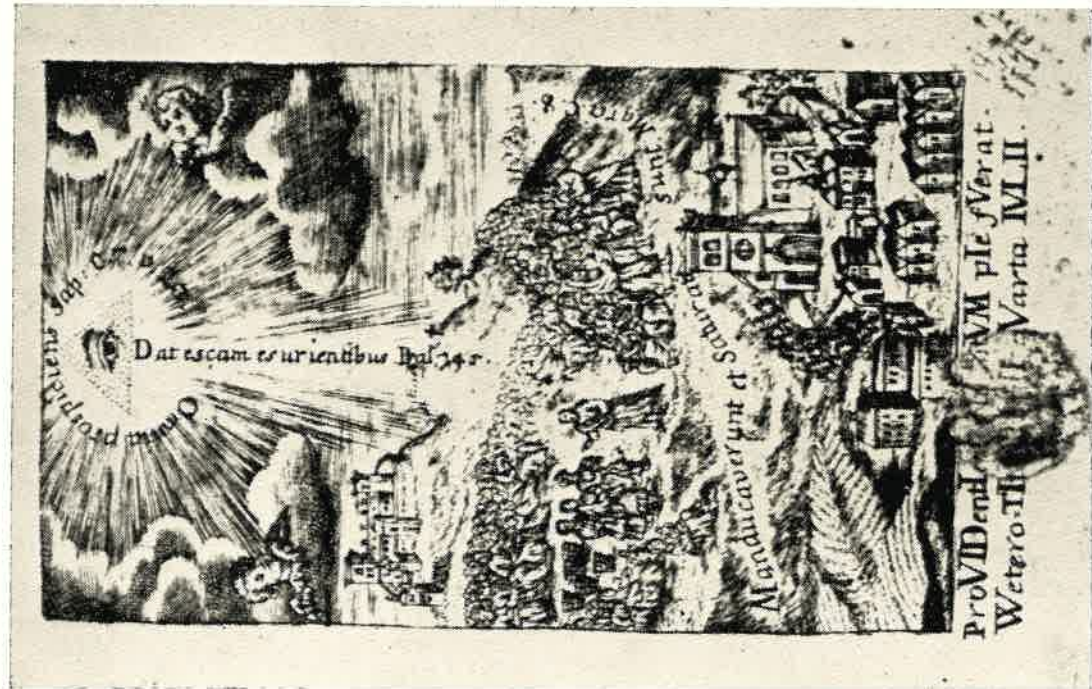

W
Dymytrij w wsteka lada msta diekowae mvebni a diekowae wyznamum tento
listem obeznie pzedroslom byz ges vztice a nob atca slisice budu sic przissi pzed mvebna
prabosst moy a fulnecko skvstym form komentam fulnecku a mvebne mozy a diekowst
a prosib ge mvebne spulnosty natoz mezi nyur bila toznye o slowica w starcy w sty kretchoz
gfu dracy mvebne diekowst adit gryn sum mudy dal a u sty obayolny zudosty a
kretch pincer proste dal sem gryn plus sum a dobru much amozy toctio listu damim Tabu
mertz abt mvebne bilomst toho slowica kretchoz gfu dracy w starcy w sty kretchu sine
nu de bilowae abt ges kmetim propofy amozne gcho posupily abt kmetim prava kudneho
vemyca mvebne a on kmetz probosst svedupstoy a skvstym form komentam svedupstoy
mym mvebne sum y budu sum mag dronaste glosy platu mvarata stam kretchu bilomstom
a posrom kretchoz a starcy w sty slaty na som stedu dohdy tcy w sty stam a to wzdryne na firmu
kretch u my waporz przisst stest glosy a na swata mvarata stest glosy a to tak m daraty
mvebne magy a tale kretchoz slowica a starcy w sty mohl mvebne diekowst a mvebne
abdgryn gred lesu glodal nemag prapym tonu kretch magy probosst a konwentem swym a
talo sobie magy obapalnye listy kretchoz a tonu na svedomy a prolyst glosst a napotne
zemy mvebne svedupstoy sum firmu wlstim pmet przimessigfem kmetim byst. Sem gred dan
aplan na fulnecko w tu nednely posom letare leta odnawozem buwio T. sig. gretcha pader
sat a ofnecko

K článku Dr. A. Turka: Tři české listiny z Bilovecka v 1. čísle

K článku Dr. A. Turka: Tři české listiny z Bilovecka v 1. čísle

K článku Dr. L. Bartoše: K otázce nejstaršího vyobrazení starojitckého hradu

K emigraci nekatolíků z kunínského panství do Saska v první polovině 18. století

Stanislav Drkal

Sbíhání poddaných z gruntů v 17. a 18. století v našich zemích není věci neobvyklou. Poddaní utíkali, chtějice se vyhnout stále rostoucímu hospodářskému a sociálnímu útlaku, zvyšování robot, činží, platů a dávek ať peněžitých či naturálních, spojenému se zvyšujícími se nároky feudálů na výnos jejich statků a se zakládáním nových dvorů, jež bylo nutno obhospodařovat. Poddaní utíkali všude tam, kde poddanské poměry byly snesitelnější. Na Moravě to bylo zejména do Uher, kde po vyhnání Turků bylo třeba kolonizovat rozsáhlá, válkami téměř vylidněná území hlavně při někdejší habsbursko-turecké hranici,¹⁾ ale i jinde, do Rakouska, Slezska a přes ně i do Saska a dále.

Na málokterém panství na Moravě však dosáhl útěk do ciziny takových rozměrů jako na kunínském panství v první polovině 18. století. Příčinou této vysoko vzedmuté emigrační vlny byla především tíživá hospodářská situace poddaných, daleko horší než na jiných okolních panstvích, jež spojena s nekatolictvím, které ani mohutné rekatoľisační úsilí jesuitů z nedalekého novojičinského panství v předchozích dobách nedovedlo zcela vytlačít, vyvolala pak útěk do ciziny v tak velkých rozměrech.

Kunínské panství tvořily v té době tři vesnice: Kunín se zámek a hospodářskou správou dominia, Suchdol a Butovice.²⁾ Leželo v úrodné, mírně zvlněné rovině, proťkané řadou hájků a luk, zejména při řece Odře, v jedné z nejúrodnějších částí Moravy, postihované však často zátopami, neboť Odra tu ze svých nízkých břehů často vystupovala.³⁾ Panství mělo na počátku 18. století tři dvory: v Kuníně, v Suchdole a v Butovicích. V kunínském se vysévalo na podzim 48 měřic pšenice, 70 měřic žita, na léto 54 měřic ječmene, 74 měřic ovsu, 8 měřic hrachu, 1 měřice vıky, 1 měřice čočky, 5 měřic pohanky, 16 měřic lněného semene a 1 měřice semene konopného. Výsev v butovickém dvoře obnášel na zimu 28 měřic pšenice a 120 měřic žita, na jaře 25 měřic ječmene, 115 měřic ovsu, 4 měřice hrachu, 1 měřice čočky, 1 měřice vıky, 5 měřic pohanky, 16 měřic lněného semene a 6 měřic semene konopného. Činil tedy celkový výsev v kunínském dvoře 285 měřic, v suchdolském 254 měřic a v butovickém 421 měřic, při čemž ještě podle tehdejší trojpolní soustavy zhruba jedna třetina půdy ležela úhorem.⁴⁾ To vše mimo polnosti butovického dvora obdělávalo 70 osedlých v Suchdole a 98 v Kuníně,⁵⁾ vrchnostenské čeledi na dvorech bývalo v té době jen nepatrně. Aby půda, na které vrchnost hospodařila ve vlastní režii, byla všechna obdělána, panství zvyšovalo roboty, jež na počátku 18. století dosáhly na kunínském panství rozměrů jinde nebývalých. Nebylo tedy divu, že se poddaní bránili. Nejprve se obraceli na správu panství, jejich stížnosti tu však nenalezly slechu. Proto v roce 1705 vyslali deputaci až do Vídně k císaři Josefovi I. s prosbou o pomoc v jejich dosud marném boji o zmírnění robotních a jiných povinností. Deputace, i když nepřinesla okamžitou úlevu, dosáhla alespoň toho, že zemský hejtman moravský dostal

příkaz k prošetření jejich stížnosti a k zjednání nápravy, bude-li dáno poddaným za pravdu. Z Brna šel příkaz do Olomouce a krajský hejtman olomoucký, jemuž byla podřízena i čtvrt přerovská, rytíř Karel Antonín Podstatský, přišel spor poddaných s panstvím vyřídit do Kunína osobně.⁶⁾ Výsledkem jednání bylo narovnání, podepsané krajským hejtmanem, tehdejší majitelkou panství Marii Magdalenou ovdovělou hraběnkou ze Serény, roz. říšskou hraběnkou z Thunu a rychtáři a právem všech tří obcí, které bylo vyhotoveno 21. 6. 1707. Podle něho byla sice celotýdenní roboty zrušena, nahrazena kratší, zato však prodloužen pracovní den na dobu od východu do západu slunce a zvýšeny požadavky na kvalitu práce. Od sv. Jana Křtitele do sv. Václava robotoval každý sedlák s plným spřežením 4 dny v týdnu, zbytek roku 3 dny. Bylo to podstatně méně než dříve, kdy byli nuceni robotovat celý týden, dosažený úspěch byl však znehodnocen dodatkem, že když vrchnost pro špatné počasí či z jiných důvodů bude potřebovat více práce, jsou sedláci povinni robotovat i pátý den v době čtyřdenní roboty a čtvrtý den v době třídenní roboty. Vedle toho museli upřísti všechnu vichnostenskou přízi, byli nuceni k odběru 15 věder kořalky, ryb z panských rybníků, dobytka ze dvorů na výsek masa, k placení akcidensí za povolení sňatku, poplatky za obnovování práva v obci aj.⁷⁾ Úmluva byla sepsána pouze pro sedláky, pro zahradníky a domkáře byl vyhotoven dovětek (uveřejněn ve sv. I. sborníku Unser Kuhländchen, str. 64—65). Obtížnost postavení poddaných ještě zvyšovalo drsné chování tehdejšího správce panství Leopolda Bernarda Dittricha, který mu stál v čele v l. 1706 až 1741. Jeho nepřátelský postoj k poddaným se jeví ze záznamů v „Tajné knize pamětní kunínského panství“, založené jím v roce 1714.⁸⁾ Těživá situace poddaných, daleko horší než na sousedních panstvích, vytvořila živnou půdu pro náboženskou hloubání, a to tím spíše, že tajné protestanství přes dlouholetou misionářskou činnost olomouckých jezuitů, majitelů sousedního novojičínského panství, stále tu ještě doutnalo. Působily tu tradice blízkého Fulneka se silným kdysi bratrským sborem, dočasně to působiště Jana Ámose Komenského, ale i špatná katecheze tehdejšího dlouholetého šenovského faráře Ondřeje Lambsera, k jehož faře obce Kunína a Suchdolu náležely, který málo kázal a děti náboženství neučil vůbec.⁹⁾

Protestantství bylo oživováno už v 17. století na tajných schůzkách, na nichž se kázalo a vykládala bible. V Suchdole byl organizátorem těchto tajných shromáždění v lese v druhé polovině 17. století Martin Schneider z č. 87, současník Komenského. Schneider si v roce 1654 postavil v zahradě svého statku č. 87 výminkářský dům a tu potají vyučoval děti v bratrské víře. Po jeho smrti — zemřel r. 1710 — odbývaly se tyto schůzky u jeho syna Samuela. Podobná setkání byla i v Kuníně, kde byl jejich organizátorem Hans Jog a Melchior Nitschmann, stejně tak i v Butovicích a jinde v okolí. Schůzky se původně omezovaly na úzký okruh osob, postupně však nabývaly stále víc a více na intenzitě¹⁰⁾ a počet účastníků na schůzkách rostl. Když ještě panství dostalo do čela agilního, nesnášenlivého a poddaným nepříznivého správce Dittricha, který neustále tehdejší držitelku panství hraběnkou Eleonorou Barborou Kateřinou Harrachovou na růst tajného protestantství upozorňoval, došlo k prvnímu ostrému zásahu proti tajným evangelíkům. Hraběnka Harrachová vydala r. 1715 nařízení o vymýcení tzv. sekt, jímž se pod hrozbou vysokých trestů zakazovalo čtení nekatolických knih, byly zakázány tajné schůzky, poručeno pod trestem 3 zl. chodit v neděli a svátky do kostela, a to nejméně jedna třetina členů rodiny, rychtář a přísežní však jako příklad vždy.¹¹⁾ Poddaní kunínského panství byli sice zvyklí na podobné i císařské reskripty,

vždy je vyslechli, ale neřídili se jimi. To však šlo za dřívějších správců, kteří v náboženském ohledu nebyli zdaleka tak horliví jako Dittrich. Ten na základě tohoto nařízení začal intensivně sledovat náboženské hnutí na panství a pátrat po jeho příčinách. V roce 1722 vyslal některé účastníky schůzek, zjistil po zatčení podezřelých mužů ze Suchdolu výsledkem jejich žen místo, kde byly ukryty nekatolické knihy, dal je vybrat a odvézt na šenovskou faru. Zadržené potrestal s nebývalou tvrdostí. Část jich byla přikována ve sklepech zámecké budovy v Kuníně tak, že celé dny museli stát, a to mnohdy ještě po kolena ve vodě, neboť zámecké sklepy byly často zatápěny vodou ze sousedního potoka. Jiní byli vězněni vedle zámku u kostela v dřevěné věži, kde v zimě mrzli a v létě je spalovalo slunce.¹²⁾

A za této situace přišel v roce 1723, týden po sv. Jakubu, na kunínské panství poprvé jako tajný kazatel Kristián David, původním povoláním tesař, pocházející z nedaleké Ženklaavy na novojičínském panství, zakladatel církve moravských bratří v hornolužickém Ochranově na panství pietistického hraběte Mikuláše Ludvíka ze Zinzendorfu.¹³⁾ Je pochopitelné, že v takto rozjitřeném prostředí byl mezi tajnými nekatolíky, i mezi těmi, kdož ještě váhali, přijat s otevřenou náručí. Mohli si mu postěžovat nejen na útlak hospodářský, daleko horší než v nové vlasti Davidově, ale zejména na překážky, činěné jim v jejich víře, na znemožnění tajných schůzek, dosud do jisté míry tolerovaných, na nemožnost četby evangelické literatury, a když, tedy jen potají po nocích. Naopak, že je nutí horlivý nástupce pohodlného, na podzim r. 1721 zemřelého, 20 let zde působivšího šenovského faráře Ondřeje Lambsera chodit na poutě do Staré Vody, pátrá usilovně po evangelických knihách a jinak je pronásleduje.

Na podzim téhož roku přišel na kunínské panství Kristián David znova. Přinesl s sebou 100 výtisků Nového zákona a několik exemplářů Arnoldovy knihy „Wahres Christenthum“.¹⁴⁾ Důsledkem jeho návštěv bylo v Kuníně a v Suchdole zintenzivnění tajných schůzek, rozšiřování zakázaných protestantských knih. To dalo příčinu správci Dittrichovi k novému ostrému zákroku. Sledoval ze zámecké věže, do kterých domů se kunínští poddaní, podezřelí z tajného protestantismu, ve svém volném čase, zpravidla o nedělích, scházejí. Tu pak udělal prohlídky, zabavil zakázané evangelické knihy a nařídil provést u osob, podezřelých z náchylnosti k evangelické víře, obsáhlé výslechy. Zahájeny byly 29. 11. 1724 jak u Suchdolských, tak i u Kunínských a opakovaly se v následujících dnech až do 12. prosince. Vyslechnuto bylo celkem 33 osob z Kunína a 59 ze Suchdolu. Vyslýchání byli převážně z řad držitelů usedlostí, menším dílem to byli jejich synové a dcery a čeled. Z výslechových protokolů se dovídáme o vzniku a vývoji tajného nekatolictví na panství. Podle tvrzení většiny vyslýchaných jednou z příčin oživení tajných evangelických schůzek byly Davidovy návštěvy z Ochranova. Kristián David při jedné ze svých prvních cest v roce 1723 přišel nejprve do své rodné Ženklaavy, odkud zavítal do Suchdolu, kde pobýval obvykle přes den u Pavla Münstera, Hanse Nitschmanna prostředního, Jiřího Nitschmanna a ševce Hanse Tannenbergera, na noc chodil k Davidu Schneiderovi. Jak dlouho v Suchdole pobyl, nevíme, patrně však velmi krátce. Ze Suchdola se odebral do Kunína, kde prvně navštívil Tomáše Nitschmanna a zůstal tu přes noc, přišel pozdě navečer. Zbývajících 8 dní, které David strávil ještě v Kuníně, prodlél u sedláka Hanse Joga.

Jeho návštěvy v Kuníně a v Suchdole se později opakovaly, do výslechu, t. j. do 24. 11. 1724, tu byl David ještě několikrát.¹⁵⁾ V domě, kde právě dlel, scházeli se

tajní nekatolíci i ti, kdož k nové víře inklinovali, a Kristián David jim vykládal bibli, zpíval s nimi evangelické písně a kázal. Schůzek se zúčastňovali vedle rodiny hostitelů Mates Jahn, Mates Kunz se synem Hansem, Hans Grosser, Pavel Schromm, David Nitschmann, Mates Schindler, Pavel Schneider, Hans Hilscher, Tomáš Schromm, Hans Müksch horní, Mates Schromm, Pavel Schromm, z dětí usedlíků synové Böhnische, Röppera, Kunze, Nitschmanna a služky Röppera a Kunze, z ostatních žen manželka Matesa Schindlera, Matesa Schromma a Tomáše Schindlera.

Na tom však nezůstalo, tajné schůzky neustaly, konaly se i po odchodu Davidově do Ochranova. Odbývaly se jak v Kuníně, tak v Suchdole u řady rodin. V Kuníně to byl především sedlák Hans Jog, dále David Nitschmann, Mates Jahn, Tomáš Nitschmann, Hans Nitschmann, Mates Haykenwalder, Jiří Mack aj., v Suchdole David Schneider, Hans Nitschmann a řada dalších. Náplň schůzek byla těž, jako za účasti Kristiána Davida, jen kazatel a předčítatel bible byl jiný. Byli to kunínští Hans Jog se syny, David Nitschmann rovněž se synem, čeledín Matese Schromma Jiří Hicel a několik dalších, v Suchdole synovec A. Nitschmanna David Nitschmann. Schůzky se konaly i přesto, že z rozkazu správce statku chodily po obou vsích z řad vesnického práva hlídky, které měly sledovat, zda se někde nescházejí poddaní, podezřelí z nekatolictví. Schůzky se nekonaly jen v rámci jedné obce, mnozí ze Suchdolských chodili do Kunína a naopak, řada Kunínských navštěvovala také schůzky v Suchdole.¹⁶⁾

Velkou posilou pro tajné evangelíky byly potají konané návštěvy evangelického kostela v Těšíně, kázání a rozmluvy s tamním kazatelem Janem Adamem Steinmetzem, který tu působil od r. 1708¹⁷⁾ a právě pro styky s moravskými tajnými nekatolíky byl z Těšína odstraněn.¹⁸⁾ Do Těšína chodili především mladí lidé, z Kunína dcera Hanse Joga, Tomáše Schindlera a Davida Quidta, synové téhož Hanse Joga, Hanse Röppera, Matese Kunze, Davida Nitschmanna, Matese Feydricha, čeledíni Matese Schromma, Jiřího a Melchiora Nitschmanna, ze Suchdolu žena, syn a dcera Davida Zeissbergra, David Schneider, Andres Bayer, syn a dcery Matese Schneidra a několik dalších.¹⁹⁾ Hospodářský útlak spolu s náboženskou agitací Kristiána Davida a jeho domácích následovatelů a staršími tradicemi probudil v obci intenzivní náboženský život: zpívaly se při práci evangelické písně, ve vsích nebylo slyšet hrát hudbu, netancovalo se, a to především mládež, která mnohdy ještě přesvědčovala své rodiče.

To vše podnítilo horlivého kunínského správce k novým ostrým zákrokům. Dal provést další prohlídky v domech podezřelých a našel při nich kolem 100 nekatolických knih, které zabavil a poslal k prozkoumání na šenovskou faru. Tu je však později, koncem adventu 1724, čeledíni z Kunvaldu v noci tajně odnesli a vrátili původním majitelům.²⁰⁾ To vše byl jen začátek. Výslechem vyšlo najevo, že na kunínském panství se asi na 400 osob odklání od tehdejšího státního římskokatolického náboženství. I když šlo většinou jen o mladé lidi, čeled' a syny hospodářů, majitelů usedlostí bylo mezi nimi relativně málo, přece jen to bylo vážným upozorněním, že se něco mezi poddanými děje.²¹⁾ Výsledky odhalily správci, kdo byli hlavní organizátoři tajných schůzek, kdo agitovali pro evangelickou víru. Dittrichovi nešlo ani tak o náboženské projevy samy jako spíše o to, že je to jeden ze symptomů vnitřního napětí mezi tamními poddanými, podmíněný nadměrným hospodářským a sociálním útlakem, a obával se, aby to nebylo příčinou selských bouří, jaké byly nedávno na nedalekém panství hukvaldském. Proto se rozhodl ostře zakročit. Nechal svým soudem odsoudit a po-

trestat všechny ty, kdož se jakýmkoliv způsobem zúčastnili náboženského vření. Tresty byly tvrdé. V Kuníně byl nejvíc postižen uznávaný vůdce tamních tajných evangelíků sedlák Hans Jog, byl odsouzen k jednoročním nuceným pevnostním pracím v okovech a k peněžitému trestu 30 tol., půl roku a 24 tol. pokuty dostali David Nitschmann a Mates Kunz za organizování schůzek a předčítání na nich, tři čtvrtě roku bez peněžitého trestu mladí syni kunínských hospodářů Jiří Jog, Mates Böhnisch, Hans Kunz, že se schůzek zúčastňovali, sami na nich kázali a chodili na evangelické bohoslužby do Těšína. Pro přítomnost při schůzkách dostali po půl roku nucených pevnostních prací v okovech Hans Hilscher, Hans Schromm, Tomáš Ripper, Hans Gold, Mates Jog, čeledín Matese Schromma a Hans Hilscher a vedle toho ještě 12 zl. pokuty. Z téhož důvodu obdržel Jiří Pisch 8 týdnů pevnostních prací v okovech a 6 tol. pokuty, Mates Jahn, Hans Nicksch horní, Mates Haykenwalder, Mates Feydrich, Hans Nitschmann, Jiří Mack, Mates Schindler, Mates Klos, David Quidt a Jiří Hicel 6 týdnů pevnostních nucených prací v okovech a 6 tol. pokuty a Anna Jogová, Judita Schindlerová a Anna Quidtová byly potrestány 8 týdny vězení. Ke čtyřtýdennímu vězení byla odsouzena z Kunvaldu celá řada osob, celkem 256. Stejně tvrdé byly i tresty v Suchdole. Tu byl označen za vůdce tajných evangelíků tkadlec David Schneider a stejně jako v Kuníně Hans Jog i on dostal jeden rok pevnostních prací v okovech, peněžitý trest mu však byl vyměřen vyšší, 50 tol. Pro účast na schůzkách a návštěvy evangelických bohoslužeb v Těšíně byli odsouzeni k půlročním pevnostním pracím v okovech a k 24 tol. pokuty chalupníci Hans Nitschmann dolní a Andres Bayer, ke čtvrt roku pevnostních prací s pokutou 12 tol. David Fritsch a Jindřich Bayer, bez pokuty k témuž trestu Melchior Teltschik, Hans, čeledín Mansbarta, Hans, syn Matese Schneidra, Hans syn Davida Münstera, k 8 týdnům pevnostních prací a 6 tol. pokuty, David a Jiří Zeissbergrové, švec Hans Tannenberger, Jindřich Nitschmann, Pavel Münster dolní, David Schneider sedlák, Hans Gald a Jiří Nitschmann sedlák. 6 týdnů pevnostního vězení v okovech a 4 tolary pokuty bylo naměřeno Michalu a Matesovi Schneiderům, Jiřímu Honsovi a Pavlu Goldovi, 8 týdnů pevnostních prací bylo přisouzeno Rosině Zeissbergrové, Alžbětě Nitschmannové a Anně Schneiderové. Další 150 osob ze Suchdolu dostalo po 4 týdnech vězení. Rozsudek byl vynesena s vědomím majitelky panství hr. Harrachové 13. 12. 1724, trest však měli nastoupit odsouzení až na jaře. Ti, kdož dostali víc jako 14 dní pevnostních prací, dostali nástup trestu k 5. březnu, ostatní k 30. dubnu. Peněžitě pokuty měli vymáhat rychtář a přísežní ve čtyřech splátkách při vybírání činží pro vrchnost na obvyklé termíny počínaje od konce prosince 1724.²²⁾ Odsouzení si odbývali tresty zčásti v Kroměříži, zčásti v Lipníku, v Hranicích, ve Fulneku a ve Valašském Meziříčí. Zároveň bylo zabaveno znova 1 1/2 vozu evangelické literatury.²³⁾ Vymáhání pokut se táhlo několik let, ještě v roce 1728 53 osob pokuty nesplatilo.²⁴⁾

Tvrdé tresty měly však opačný účinek, než správce a majitelka panství očekávali. Místo uklidnění došlo ke zbláhání z půdy a k útekům do evangelického zahraničí, hlavně do saské Horní Lužice, do bratrského Ochranova a blízkého Bertelstodorfu, kde připravoval uprchlíkům nový domov Kristián David.²⁵⁾ Tresty byly jen dovršením útisku, signálem k útěku za lepším hospodářským a sociálním postavením, tam, kde bylo možno svobodně vyznávat svou víru. Zprvu utíkali jen svobodní, brzy se však k nim připojovali i ženatí s rodinami a zanechávali svůj majetek vrchnosti. Cesta do Horní Lužice šla přes Slezsko jednak proto, že to bylo nejbližší, jednak též z toho důvodu,

že Slezsko bylo ze značné části luterské a uprchlíci tu mohli očekávat od tamních obyvatel podporu. Zdá se, že vrchnost zprvu útěku poddaných nebránila, neboť konfiskovala uprchlíkům jejich majetek, půdu připojovala buď ke svým dvorům, nebo ji prodávala spolu s ostatním majetkem emigrantů zbývajícím poddaným a získávala tak nemalé obnosy. Jen za léta 1724–1726 činil výnos z prodaného konfiskovaného majetku v Suchdole a Kuníně 3390 zl. 34 krejcarů 4½ hal. I když se z této částky platily výdaje za stíhání uprchlíků, o nichž bude ještě zmínka, spláceny dluhy, váznoucí na statcích apod. (celkem 1479 zl. 9 krejc. 3 hal.), přece jen vrchnosti ještě jen dosti zůstalo.²⁶⁾ V Suchdole zřídilo panství ze zabavených statků nový tzv. Horní dvůr a stržením několika domků uprchlíků byla rozšířena panská zahrada při Dolním dvoře. V Kuníně připadl konfiskovaný statek Jiřího Hickla na stáje pro chov salcpurského dobytka a jiné na rozšíření zámecké zahrady.²⁷⁾ Když však útěk nabýval stále větších rozměrů, začalo se panství emigraci bránit, a to především proto, že jí tak ubývalo pracovních sil pro hospodaření ve vlastní režii. Už na podzim 1727 vydala majitelka panství hr. Harrachová patent, jímž vyhrožovala, že bude stržen za trest domek každému dominikalistovi, jež poskytne úkryt a podporu uprchlíkovi, pokud byl tento domek postaven po lánové visitaci; ostatní že budou potrestáni 20 tol. pokuty nebo 6 měsíci pevnostního vězení. Za četbu evangelických knih, za účast na tajných náboženských schůzkách a za návštěvy evangelického kázání v Těšíně hrozila 6 týdnů vězení v okovech a 6 tol. pokuty.²⁸⁾ Patrimonium samo však na zamezení emigrace nestačilo, obrátilo se o pomoc na krajský úřad, upozorňovalo, že útěk do Ochranova, potvářel v dosavadní míře, povede k depopulaci této části Moravy.²⁹⁾ Státní úřady měly být nápomocny, zejména při střežení hranic na přechodech. Uprchlíci byli stíháni, a když se je podařilo chytit, padaly přísné tresty. Tak 3. 3. 1726, aby se vyhnul vězení, pokusil se utéci známý nám už kunínský Hans Jog spolu se sedláky Tomášem Schindlerem a Jiřím Hicklem, všichni s celými rodinami, 11. 3. téhož roku suchdolský Hans Nitschmann.³⁰⁾ Útěk se však nezdařil. Uprchlíci byli chyceni ve Svídnicí a poslání na rozkaz moravského zemského hejtmána zpět na Moravu. Tu byli apelačním soudem odsouzeni k přísným trestům, k delšímu či kratšímu pevnostnímu vězení v Hranicích, Lipníku, Fulneku, Valašském Meziříčí a v Kroměříži a k zabavení jejich majetku.³¹⁾ V kroměřížském vězení ještě 4. 3. 1727 seděli Hans Niksch, Judita Ullmannová, Michal Hickel a Hans Jog,³²⁾ na pevnostních pracích ve Valašském Meziříčí 21. 4. 1727 dleli Jiří Hickel, Matyáš Jog,³³⁾ 30. 4. 1727 ještě pracovaly v pevnostním vězení v Lipníku Zuzana Jogová, Rosina Heinrichová, Judita Schindlerová a Rosina Hegeřová,³⁴⁾ koncem dubna byli vězněni ve Fulneku Rosina Hicklová, její syn Jan a Anna Schindlerová,³⁵⁾ v Hranicích v téže době Tomáš Schindler, Judita Jogová, Anna Jogová a její bratr Hans Jog mladší.³⁶⁾ Vězni si museli stravné ve vězení platit sami, úhrada ve výši 776 zl. 1 krejcar 1½ hal. šla z výnosu prodeje jejich majetku.³⁷⁾ Avšak ani to od dalších útěků neodradilo. Když se v dubnu 1731 pokusily 4 manželské páry i s dětmi, celkem 16 osob, utéci do Ochranova, byli stíháni tehdejším kunínským písařem Karlem Braunerem a drábem Matesem Nikschem a dostiženi v Neudorfu ve Slezsku na statku bar. Schneckenhouse. Neudorf sám však byl luterský, proto si tu písař nemohl opatřit potřebnou asistenci, aby mohl zajistit zadržení a odvedení domů. Muži mu utekli do lesa a ženy a děti, zavřené v neudorfské vrchnostenské kůlně, osvobodili v noci jejich mužové a všichni uprchli do Ochranova.³⁸⁾

Útěk na Zinzendorfovy statky do Lužice byl tak silný, že jen v Ochranově samém bylo v roce 1727 z 300 osob 150 z Moravy, a to převážně z kunínského panství.³⁹⁾ Sám správce uvádí v přípise na krajského hejtmána, že do roku 1731 uteklo z kunínského panství přes 150 lidí.⁴⁰⁾ Mimo uvedené příčiny měla na útěk vliv i korespondence uprchlíků s příbuznými, kteří zůstali ve starém domově, a hlavně osoby, které čas od času z touhy uvidět své příbuzné, či z jiných důvodů přicházely potají na návštěvu na kunínské panství. Výsledkem jejich cest byl vždy útěk většího či menšího počtu nekatolíků ze Suchdolu a z Kunína do Ochranova. Útěk byl pečlivě připraven a utajen, emigranti až do poslední chvíle konali formálně všechny katolické úkony, aby na sebe neupozorňovali.⁴¹⁾ Vrchnost se domnívala, že zbíhání z půdy je hlavně důsledek agitace těchto „emisarů“, jak jim říkala, a usilovně po nich pátrala. Z výsledku jednoho z nich, kterého se podařilo na jaře 1726 zadržet, Davida Nitschmanna pocházejícího z Kunína, bývalého tamního čeledína, se však dovídáme, že to byly důvody jiné, jež vedly k útěku. Agitace Nitschmanna a jemu podobných byla spíše nepřímá. Líčil náboženskou svobodu a lepší ekonomické podmínky existence na statcích hraběte Zinzendorfa, aniž přímo vybízel k útěku. Když ho vyslýchali, Nitschmann sám říkal, že vodit do Ochranova netřeba, že cesta do Ochranova je známa a o možnostech snazšího živobytí na statcích hraběte Zinzendorfa všichni vědí z čilé korespondence Ochranovských se starým domovem.⁴²⁾ Proto dostal krajský hejtmán příkaz ke sledování a k cenzuře vzájemných dopisů emigrantů z Ochranova s jejich příbuznými a známými na Moravě, který prováděl s veškerou energií.⁴³⁾

Útěky poddaných nebyly jen záležitostí vrchnosti. Záhy se o ně začal zajímat stát, o jehož několika zásazích už byla zmínka, a zejména církev. Do Kunína jezdili komisaři z krajského úřadu, zasedaly tu komise nařízené olomouckou konsistoří a hledaly se příčiny vzniku a šíření protestantství a sbíhání poddaných. Vrchnost tvrdila, že hlavní příčinou odpadání od katolické víry a s tím spojené emigrace je nedostatečná katecheze bývalého šenovského faráře Lambsera, který máje velkou farnost a navíc ještě pohodlný, nestaral se o náboženskou výchovu dětí, málo kázal a nedbal ani toho, aby mu Suchdolští a Kunínští chodili do kostela.⁴⁴⁾ Tuto výtku olomoucký biskup odmítl, že šenovskému faráři nelze dávat vinu, neboť měl pod sebou příliš mnoho farníků, aby mohl všechny úkoly zvládnout.⁴⁵⁾ Církev však šla dále. Ústy předsedy komise, nařízené olomouckou konsistoří, osoblažského děkana Pfaffenzellera na schůzi v Kuníně 29. 2. 1732 zdůrazňovala, že útěky do ciziny byly způsobeny spíše příliš tvrdým postupem panství, a vytkla kunínskému dominiu, že na soudy s kunínskými poddanými nebyla přizvána duchovní osoba, ač šlo o náboženské záležitosti, což ostatně potvrdil i krajský hejtmán.⁴⁶⁾ Snažila se tedy svalit odpovědnost na správu panství. To také tím, že přecenila vliv tzv. emisarů. Upozorňovala totiž, že stát nedovede přinutit okolní vrchnosti, aby i ony stíhaly nekatolíky. Zmínila se tu o případu v Mankovicích na statku hraběte Lichnovského, kde tajní kazatelé nacházeli úkryt. Že když se tamní farář obrátil na hraběte Lichnovského s prosbou o zákaz kazatelské činnosti těchto osob, bylo mu řečeno, že proti nim nebude zakročeno, aby poddaní neutekli. Na hlavu vrchnosti spadá i výtku, že tato nedovede ani zabránit cestám poddaných kunínského panství na evangelická kázání do Těšína, a nepřímou i na stát, že tu vůbec evangelický kostel dovolil postavit. Obdobného rázu je upozornění se skrytou výtkou, že protestantství v zemi podporují knihkupci, kteří distribují řadu evangelické literatury a že stát o tom neví.⁴⁷⁾ Tomu čelil krajský úřad příslibem, že

ihned vydá cirkulář s příkazem pro dominia, aby tato podobné knihy zabavovala a knihkupce zavírala, že však místní kněží mají na jarmarcích nabízené knihy prohlížet a na závadné upozorňovat. Tím svalil odpovědnost za celou akci na církev. Kunínský správce na jedné z komisí upozorňoval na nutnost dlouhodobého a plánovitého postupu při opětné rekatolizaci panství a s tím spojeném zamezení útěků poddaných do ciziny. Poznal už, že násilím se nic nedosáhne, že je třeba postupovat po dobrém. Ale ani tu neměl úspěch. Sliboval odměnu 20—30 tolarů a výhodný prodej útekem uprázdněných gruntů těm, kdož prozradí návštěvy z Ochranova, avšak bez výsledku. Doporučoval, aby se čelilo šíření nové víry týmiž prostředky, jako činili evangeličtí kazatelé: katechezí na školách, výukou dospělých farářů dům od domu, častým kázáním. Tomu se však faráři bránili, dokazovali, že kázání v neděli dostačuje. Jediným ústupkem byla pravidelná katecheze ve škole u dětí od 5 do 10 let, prováděná učitelem a přezkoušení v neděli a ve svátky po kostele knězem a výuka mládeže od 10 do 20 let v neděli a ve svátcích po kontrole dětí.⁴⁸⁾

Už dříve, hned po výsleších v roce 1724, byl na kunínské panství pozván misionář, jezuita Ignác Weiss, který tu působil 2 roky. Výsledkem jeho činnosti bylo vynucené vyznání katolické víry, složené všemi poddanými v roce 1727,⁴⁹⁾ které bylo jen formální. Sám Weiss se tím nechal oklamat a vydal suchdolským a kunínským poddaným osvědčení, že je možno pokládat je za řádné katolíky, že je jim jen třeba více duchovní péče se strany duchovních.⁵⁰⁾ Téměř současně došlo k jednání o zřízení nových far v Suchdole a v Kuníně, do té doby přiřazených do Šenova na sousedním novojičínském panství. Tlačila na to kunínská hraběnka Harrachová, podněcovaná svým správcem Dittrichem. Viděla v nedostatečné náboženské péči přetíženého a zčásti i pohodlného bývalého faráře Lambsera i jeho nástupce hlavní příčinu útěku do Ochranova.⁵¹⁾ Objektivní příčinu šíření protestantství spatřovala ve velké vzdálenosti obou obcí od šenovské fary, zejména však Suchdolu, takže tamní farář ani dobře nemůže řádně spravovat celou farnost.⁵²⁾ Hr. Harrachová zahájila proto už na jaře 1725 jednání o odpojení Kunína a Suchdolu od šenovské fary.⁵³⁾ Ostatně ani olomoucký biskup ani konsistoř se separaci vsí Suchdola a Kunína od šenovské fary nebránili, neboť i oni chtěli zabránit šíření protestantství intenzivní katechezí, možnou jedině zřízením far v Suchdole a v Kuníně.⁵⁴⁾ V Suchdole stál původně farní kostel, fara tu však za třicetileté války zanikla,⁵⁵⁾ v Kuníně by bylo třeba zřídit i faru i kostel.⁵⁶⁾ S obnovou fary v Suchdole projevil biskup ihned souhlas,⁵⁷⁾ ačkoliv se tomu šenovský farář bránil, že šenovská fara je špatně fundována a že mu zřízením fary v Suchdole z toho mála co má, ještě ubude.⁵⁸⁾ Zato konsistoř byla opatrná a nechtěla šenovského faráře poškodit, doporučovala provést separaci Suchdolu tak, aby šenovský farář nedoznal újmy.⁵⁹⁾ Teprve komise složená ze zástupců krajského úřadu a konsistoře v březnu 1727 dosáhla v této záležitosti dohody.⁶⁰⁾ Ke zřízení suchdolské fary došlo v roce 1729.⁶²⁾ V Kuníně se úmysl vybudovat faru dočasně nezdařil.⁶²⁾ Avšak ani persekuce se strany vrchnosti, ani zvýšené úsilí duchovní správy o rekatolisaci nezamezilo tajnému šíření protestantství na Novojicku a útlakem podmíněné emigraci do Ochranova. Z jednání všech komisí a ze zpráv vrchnostenských úředníků se už od třicátých let ozývá bezmocnost patrimoniální správy, státního aparátu i všemocné tehdy církve vůči vysoko vzdemuté vlně emigrace do Ochranova. Konstatuje se, že všechny doposud učiněné akce vyzněly naprázdno. Jesuitské misie nikterak nezastavily růst protestantství, vyznání víry, složené všemi suchdolskými a kunínskými poddanými, bylo vynuceno

a tím bezcenné, katecheze na školách i v soukromí, pokud se konala, rovněž neměla úspěšný ohlas stejně jako zákazy návštěv evangelického kostela v Těšíně a odstranění odtud oblíbeného kazatele Steinmetze, neúspěšné bylo pátrání po knihách, zabavené byly vždy hned nahrazeny novými z Ochranova, bezcenné pro zamezení emigrace bylo zavírání návštěvníků z Ochranova u příbuzných a známých v Kuníně a v Suchdole. Nakonec se veškerá zloba za neúspěchy obrátila proti hraběti Zinzendorfovi, jenž byl obviňován z organizování celé akce a lákání poddaných z Moravy na své statky, a je požadováno, aby bylo proti němu ostře zakročeno tím spíše, že dosud platilo ujednání, učiněné mezi císařem Ferdinandem II. a tehdejším saským kurfiřtem z 30. 6. 1651 o vzájemném vracení zběhlých podaných.⁶³⁾ Útěky pokračovaly až do vydání tolerančního patentu. Tak z jara 1747 máme zprávy, že emigrace a tajné protestantství v Suchdole a v Kuníně roste. Krajský hejtman dokonce uděluje rozkaz poručíku portášů šl. Dubskému ve Valašském Meziříčí, aby se se všemi portáši odebral do Kunína a pochytil tam hlavy tajných nekatolíků a dopravil je do Brna na Špilberk.⁶⁴⁾ Jak rozkaz byl proveden, nevíme. Ze všechno úsilí o rekatolisaci, hospodářský a sociální útlak vyzněly naprázdno, dokazují i počty evangelíků na kunínském panství po vydání tolerančního patentu. K 30. 6. 1787 jich bylo 1003 osob a jejich počet stále vzrůstal.⁶⁵⁾ Útěky do Ochranova však přestaly, nebylo k nim už důvodu, a to tím spíše, že také hospodářské postavení se po vydání urbaniálního patentu podstatně zlepšilo. Vzájemné styky Kunínských a Suchdolských s Ochranovem, podmíněné příbuzenskými vztahy, však trvaly i nadále.

Poznámky.

- 1) Stanislav Drkal, Kounický velkostatek na Slovensku na poč. 18. věku, ČMM, roč. 70, str. 343—345.
- 2) L. Hosák, Historický místopis země Moravskoslezské, Brno 1938, str. 686—687.
- 3) Dr. V. Severa, Okres novojičínský, Vlastivěda moravská, místopis, Brno 1933, str. 5.
- 4) Státní archiv v Opavě (napříště jen SAO), Vs Kunín, inv. č. 40, urbář panství kunínského z roku 1672.
- 5) Státní archiv Opava, pobočka v Olomouci (napříště jen SAOI) parrochialia — Kunín, opis dopisu krajského hejtmána zemského hejtmanství v Brně z 22. 9. 1729. O Butovicích údaje nemáme.
- 6) Dr. V. Severa, op. c., str. 159, Dr. A. Turek, Fulnecko, Publikace Vlastivědy moravské, Brno 1940, str. 227—228.
- 7) SAO, Vs Kunín, sign. XIV/1, ujednání mezi vrchností a poddanými kunínského panství z 21. 6. 1707.
- 8) Květoslav Kadlčík, O robotě. Kravařsko, vlastivědný sborník, roč. 8., str. 87—92.
- 9) Dr. J. Radimský, Příspěvek k založení Ochranova, Kravařsko, vlastivědný sborník, roč. X, str. 32—34.
- 10) B. Vejborny, Die Reformation und Gegenreformation auf der Harrach'schen Gütern im Kuhländchen, Das Kuhländchen, roč. IV, str. 98—100.
- 11) SAOI, parrochialia — Kunín, přepis správce Dittricha z 19. 1. 1725.
- 12) B. Vejborny, Die Reormation . . ., op. c., str. 98—100.

- 13) Narodil se v nedaleké Ženklavě 17. 2. 1692, ne 31. 12. 1790, jak se v dosavadní literatuře uvádělo (Viz S. Drkal, K životopisu Kristiána Davida, zakladatele Ochranova) v I. ročníku sborníku „Kravařsko“. O jeho životě a díle vyšla řada prací, z nichž uvádíme Geschichte der erneuerten Brüderkirche, Gnadenau 1852, str. 5—18; B. Vejborny, Die auswanderungen der ersten Emigranten an der Spitze mit den Söhlern und wie sie zu und nach Herrenhut kamen, Das Kuhländchen, sv. II, 1920, str. 89—90; Leo Schichor, Senftleben, Heimatkunde, eine Vierteljahresschrift für die deutsche Jugend Kuhländchens, sv. II, 1924—26, str. 151; stať Ženklaava v práci Moravské Kravařsko (politický okres novojičský), Příbor 1898, str. 258; J. Stindl, Pamětní deska Kristiánu Davidovi v Ženklavě, Slezský sborník, roč. 45, str. 285; V. Fialová, Ochranov a Valašsko, Valašsko, sborník o jeho potřebách a životě, roč. 1966, str. 98—100 aj.
- 14) B. Vejborny, Die Reformation . . . , op. c., str. 98—100.
- 15) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, nadat. přípis na krajského hejtmana.
- 16) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, Inquisitionsprotokoll, welches respectu hereseos suspecter Kunwalder uns Zauchter Unterthener veranlasset und vollgeföhret worden.
- 17) Jos. Ulrich, Zur Geschichte der Gemeinde Schönau, Kuhländchen, roč. XIV. str. 123—124; Geschichte der erneuerten Brüderkirche, op. c., str. 6.
- 18) SAO, Vs N. Jičín, sign. XLVII, nadat. přípis na zemské hejmanství v Brně.
- 19) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, Erstliches Examen mit denen aus dem Dorf Zauchtel . . . entwichenen Unterthanen; tamtéž, Inquisitionsprotokoll . . .
- 20) SAOI, parrochialia — Kunín, přípis kunínského správce Dittricha konsistoři z 15. I. 1725; SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, nedat. přípis na krajského hejtmana.
- 21) SAOI, parrochialia — Kunín, přípis správce Dittricha na konsistoř z 15. 1. 1725.
- 22) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, Ordnung und Mass, so gehalten soll werden zu Bestrafung meiner . . . Unterthener, Kunín, 13. 12. 1724.
- 23) B. Vejborny, Die Reformation . . . op. c., str. 98—100.
- 24) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, konsignace pokut z 29. 3. 1728.
- 25) Ochranov byl založen Kristiánem Davidem spolu s prvními emigranty z Novojičinska, dvěma bratry Neisserovými se ženami a dětmi a Michalem Jäschkem, všichni ze Žiliny, 17. 6. 1722 (viz Geschichte der erneuerten Brüderkirche, op. c., str. 28—39). V r. 1722 tu byl první dům, v r. 1723 už jich stálo 6, v r. 1728 32, v r. 1729 45, v r. 1750 65. Úměrně rostl také počet obyvatel. V r. 1727 jich bylo 300, v r. 1729 350, v r. 1734 600 a v r. 1740 už 723 (srov. O. Uttendorfer, Wirtschaftsgeschichte und Religionssoziologie Herrenhuts während seiner ersten 20 Jahre, Ochranov 1925). Útěk do Ochranova z kunínského panství začal už před výslechy v r. 1724. Do té doby uprchl z Kunína podruh David Nitschmann, ze Suchdolu Jiří Nitschmann a Jiří Fridrich, kteří utekli ze zámeckého vězení v Kuníně (SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, výkaz zabaveného majetku poddaných).
- 26) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, vyúčtování peněz za majetek uprchlíků do Ochranova.
- 27) SAO, tamtéž, rozhodnutí vrchnosti o gruntech zběhlých poddaných, nedat.
- 28) SAO, tamtéž, patent z 27. 12. 1727.
- 29) SAO, tamtéž, přípis na krajského hejtmana z 17. 5. 1731.
- 30) SAO, tamtéž, rozhodnutí vrchnosti o zabavených gruntech, nedat.
- 31) SAO, tamtéž, vyúčtování za výlohy vězňů z 17. 2. 1927.
- 32) SAOI, konsistoř, protokol ze sezení z 21. 4. 1727.
- 33) SAOI, tamtéž, protokol ze sezení z 21. 4. 1727.
- 34) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, výslech kunínských poddaných v Lipníku z 30. 4. 1727.
- 35) SAO, tamtéž, konsignace výloh za uvězněné z konce dubna 1727.
- 36) SAO, tamtéž, konsignace výloh za uvězněné z 19. 6. 1728.
- 37) SAO, tamtéž, přiznání před rychtářem . . . z 14. 8. 1728.

- 38) SAO, tamtéž, přípis na krajského hejtmana z 17. 5. 1731. Poněkud odlišně je tato událost vyličená v protokole o jednání komise v Kuníně 29. 2. 1732 (SAO, Vs Kunín, sign. Ib1). Tu se uvádí, že kunínský písař zajistil v Neudorfu muže, ženy i děti, avšak mezi tamními luterány nemohl nikoho zjednat na asistenci k zatčeným, leč jediného tamního katolického sedláka, který mu pronajal vůz se 3 koňmi na odvoz žen a dětí. Muži šli při cestě zpět vedle vozů; jakmile však přijeli do lesa, všichni utekli.
- 39) O. Uttendorfer, op. c., str. 9.
- 40) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, přípis z 17. 5. 1731.
- 41) SAO, tamtéž, přípis na krajského hejtmana z 17. 5. 1731.
- 42) SAO, tamtéž, výslech Nitschmanna z 19. 4. 1727.
- 43) SAOI, parrochialia — Kunín, přípis král. tribunálu olomouckému biskupovi z 25. 9. 1725 přípis krajského hejtmana zemskému hejtmanovi z 22. 9. 1729.
- 44) SAOI, tamtéž, přípis král. tribunálu olomouckému biskupovi z 10. 3. a 25. 9. 1725.
- 45) SAOI, tamtéž, přípis olomouckého biskupa kunínskému panství z 6. 10. 1725.
- 46) SAOI, tamtéž, přípis krajského hejtmana zemskému hejtmanství z 22. 9. 1729.
- 47) SAO, Vs Kunín sign. Ib1, protokol o jednání komise z 29. 2. 1732 o uprchlých poddaných kunínského panství do Saska.
- 48) SAO, tamtéž.
- 49) SAOI, konsistoř, protokol ze sezení konsistoře z 21. 4. 1727.
- 50) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, nedat. zpráva krajského hejtmana; též přípis správce Dittricha na krajského hejtmana z 19. 1. 1725.
- 51) Šenovský farář měl na starosti přes 2000 osob, což podle mínění konsistoře sám nemohl zvládnout (SAOI, parrochialie — Kunín, přípis konsistoře biskupovi z roku 1725).
- 52) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, nedat. přípis na krajského hejtmana.
- 53) SAOI, parrochialia — Kunín, nedat. koncept konsistoře biskupovi.
- 54) SAOI, Konsistoř, protokol ze sezení konsistoře ze 7. 6. 1725. Též SAOI, parrochialia — Kunín, přípis královského tribunálu olomouckému biskupovi.
- 55) G. Wolny, Kirchliche Topographie von Mähren, Brno 1859, sv. III., str. 169—170. Též SAOI, parrochialia — Kunín, koncept z 29. 7. 1728.
- 56) SAOI, parrochialia — Kunín přípis král. tribunálu biskupovi z 10. 3. 1725.
- 57) SAOI, konsistoř, protokol ze sezení konsistoře z 23. 1. 1727.
- 58) SAOI, parrochialia — Kunín, projekt zřízení fary v Suchdole.
- 59) SAOI, konsistoř, protokol ze sezení konsistoře z 6. 9. 1725.
- 60) SAOI, tamtéž, protokol ze sezení konsistoře z 24. 4. 1727.
- 61) G. Wolny, Kirchliche Topographie, op. c., str. 170.
- 62) Fara to byla vybudována až v roce 1813, viz G. Wolny, Kirchliche Topographie, op. c., sv. III, str. 156.
- 63) SAO, Vs Kunín, sign. Ib1, přípis na krajského hejtmana z 17. 5. 1731, též protokol o jednání komise z 29. 2. 1732 o uprchlých do Saska, tamtéž.
- 64) SAO, tamtéž, přípis krajského hejtmana Dittrichovi z 31. 3. 1743; též opis patentu královského tribunálu z 1. 8. 1743, tamtéž.
- 65) SAO, tamtéž seznam z 30. 6. 1787.

Pokrokové tradice učitelské na Novojičínsku

Květoslav Kadlčík

V roce 1964 začala učitelská odborová organizace, Svaz zaměstnanců školství a kultury, organizovat práci na zpracování dějin učitelstva. Jde především o pokrokovou činnost učitelů jak ve škole, tak ve veřejném životě. Učitel je vůbec důležitým kulturním činitelem a jeho všestranná činnost je neoddelitelnou součástí života každého kulturního národa. Bylo tomu tak zejména v minulosti, kdy učitel byl často jediným představitelem inteligence a jediným kulturním činitelem na vesnici. Činnost učitele byla velmi široká a obsáhlá, proto i historické zpracování této činnosti je obtížné. Je zapotřebí zachytit i bohatou historii učitelstva na Novojičínsku, které se v minulosti podílelo nemálo při uplatňování pokrokových myšlenek ve výchově a vyučování, při šíření pokrokových ideí ve veřejném životě a přispělo i k obohacení vědy a umění. Tato činnost učitelstva na Novojičínsku přesahovala nejednou rámec našeho okresu. Zpracování historie učitelstva bude jen malou splátkou na dluh obětavým učitelským generacím, které se významně podílely na kulturním postavení našeho národa v rodině jiných národů. Na Novojičínsku můžeme již z nejstarších zpráv o učitelích, často o učitelích vůbec prvních, poznat, že mnozí z nich stáli např. už proti feudálním vykořisťovatelům a utlačovatelům poddaných. Tak Klimkoviče měly okolo roku 1614 hledaného rektora školy Tomáše, který uměl poddaným psátí znamenité stížnosti na jejich vrchnost. Alespoň dědině Zábřehu u Benešova takovou roku 1604 napsal. 1) V Butovicích padl dne 5. února 1620 starý učitel Ondřej Schwarz, když se svými spoluobčany bránil obec proti surovým Lisovčákům, kteří táhli na pomoc Ferdinandovi II. proti českým stavům a cestou loupili, vraždili bezbranné obyvatelstvo a vypalovali vesnice. 2)

A jak se nezmínit o působení velikého učitele národů Janu Amosu Komenském, který v letech 1618—1921 působil na Novojicku ve Fulneku! Zde, ve Fulneku, vznikl jeho slavný pedagogický systém, neboť od svého odchodu z Fulneku až do napsání „České didaktiky“ v r. 1627 Komenský nikde neučil. Jsou tedy v tomto jeho základním pedagogickém spise uloženy hlavně jeho zkušenosti z Fulneka. Kromě jiných děl, zejména proslulé mapy Moravy, vzniká ve Fulneku i jeho spis „Listové do nebe“, které jsou odrazem neutěšených poměrů poddaných, zejména na nedalekém panství oderském, kde r. 1617 v Jakubčovicích zabila panská čeládka poddaného. Komenský se jednoznačně staví na stranu poddaných. 3)

Uvedené příklady jen potvrzují, že dobrý učitel je vždy spjat s prostředím, ve kterém žije. Komenskému ve Fulneku ještě mnoho dlužíme a bude nutno se s tímto dluhem vyrovnat.

Za necelých 200 let, koncem 18. a začátkem 19. století, stálo Novojicko opět v čele pedagogicko-didaktických snah na Moravě a to svým kunínským (kunvaldským) vzdělávacím ústavem, zřízeným hraběnkou Walburgou Truchses-Zeilovou, prodchnutou

filantropistickými ideami. O pedagogických otázkách se radila s nejnámějšími pedagogy současné doby, např. s Pestalozzím. Chovanci ústavu se učili ručním pracím, pracím na zahradě, děvčata také šití a vaření. Cílem hraběnkina snažení bylo povznesení venkovského lidu. Její ústav navštěvoval i náš vynikající dějepisec František Palacký a absolventem ústavu byl i známý asistent vídeňské polytechniky, stavitel Vítkovických železáren a železnic v Rusku, Matyáš Reinschner, rodák z Butovic, které tehdy patřily k panství kunínskému. Hraběnka se snažila i na školách svého panství uplatňovat pokrokové vyučovací metody. Na butovické škole užíval absolvent kunínského ústavu František Hans novou, tehdy moderní pomůcku pro výuku čtení, učil přírodopisu, zpíval místo modlení a j. Toto všechno mu okresní školní dozorce, děkan Friedel z Bílovce zakázal, pomůcku na čtení vyhodil ze třídy, přírodopisné knihy a zpěvníky zabavil, ohražujícímu se učiteli vynadal před dětmi do usmrkanců a hraběnkou udal na konsistoři a na zemském guberniu v Brně. Při nástupu metternichovské reakce byl kunínský ústav jako pokrokový a tím nebezpečný v roce 1815 zakázán. 4)

Při nástupu průmyslové revoluce a uplatňování vlády buržoazie se počínají formovat moderní národy. V těchto složitých společenských poměrech začíná se stále více projevovat a vyhrocovat i národnostní boj. Německá šlechta a statkáři vlastnili panské dvory v českých vesnicích a hospodářsky silnější německá buržoazie ovládala nejen německá, ale i česká města Příbor, Frenštát a Klimkoviče na Novojičínsku. České městské obyvatelstvo bylo v těchto městech germanofilského smýšlení a v II. polovině 19. stol. bylo nutno o tato města s českým obyvatelstvem bojovat. Národnostní boj se přirostl v posledních desetiletích 19. stol. a začátkem 20. století. Na tomto zápase se čestně podíleli čeští učitelé, kteří vykonali mnoho buditelské práce nejen mezi zámožnějšími českými, avšak germanofilsky smýšlejícími měšťany, ale i v širokých vrstvách pracující chudiny.

Ještě v údobí konkordátní školy začal v Novém Jičíně r. 1856 působit na realce a později po její přeměně r. 1870 na měšťanskou školu působil na této až do r. 1895 vynikající český ornitolog světového jména Josef Tálský. Zúčastňoval se mezinárodních sjezdů ornitologů a psal nejen odborné a metodické články do brněnských „Učitelských listů“, ale přispíval i do zahraničních vědeckých odborných časopisů. 5)

V letech 1861—1863 učil ve Frenštátě první řídící učitel farní hlavní školy Antonín Wolf, příkladný vzor ušlechtilého vlastence, odborně vzdělaného pedagoga a obětavého veřejného pracovníka. Své metodické články uveřejňoval v časopise „Pěstoun“. Založil ve Frenštátě soukromou reální školu a napsal několik samostatných pedagogických spisů. Germanofilské městské zastupitelstvo ve Frenštátě žádalo, aby v poslední, t. j. ve čtvrté třídě této školy zavedl německý vyučovací jazyk. Zanícený vlastenec Wolf se tomu bránil, proto byl „pro národní agitaci a politickou činnost“ za tehdejší Schmerlingovy vlády r. 1863 suspendován. Po rehabilitaci se už do Frenštátu nevrátil. 6)

Po vydání základního rakousko-uherského školního zákona r. 1869, který byl na svou dobu velmi pokrokový, nastal nevídaný rozvoj školství vůbec, na Novojičínsku zejména školství českého. Brzy po roce 1870 se objevila řada učitelů, kteří obětavě konali obrodnou buditelskou práci mezi lidem a ve školách vychovávali uvědomělou českou mládež v duchu pokrokových výchovných zásad. Mezi těmi nadšenci, kteří vynikali i po stránce metodické a odborné, dostávají se do čela učitelstva nadučitel

Leopold Vícha v Kopřivnici, Antonín Víták a Josef Chochol ve Frenštátě a Ludvík Šimoš z Dolní Lhoty na Bílovecku.

Leopold Vícha působil v Kopřivnici od r. 1871 do r. 1908. Byl znamenitým zahradkářem, včelařem, velmi dobrým metodikem a sběratelem národních písní. Učitele zastupoval v okresní školní radě a pracoval ve výboru učitelské jednoty Místecko-jičínské. ⁷⁾ Jako zatímní řídící učitel působil v letech 1871—1873 na hlavní farní škole ve Frenštátě výborný pedagog a člověk hluboce vzdělaný, ryzí a důsledný vlastenec Antonín Víták. Založil a dirigoval první učitelský časopis na Moravě „Pěstoun moravský“, pak přispíval do časopisu „Komenský“ a napsal řadu pedagogických spisů. Byl výborným metodikem a ve škole zaváděl poučné vycházky a exkurse. Byl známý i jako znamenitý řečník. Ač od roku 1872 byl jediným odborným učitelem v soudním okrese frenštátském, místeckém a moravskostravském, nemohl dostat definitivu a proto z Frenštátu odešel. ⁸⁾ Od roku 1873 byl nadučitelem a po zřízení měšťanské školy ve Frenštátě jejím prvním ředitelem Josef Chochol, který působil ve Frenštátě až do r. 1903, tedy plných 30 let. Za jeho působení dosáhlo školství ve Frenštátě čestného místa mezi moravskými městy. ⁹⁾ Od roku 1877 vyučoval na Bílovecku, z toho od roku 1878 v Dolní Lhotě, tedy celkem 46 let. Ludvík Šimoš byl obětavý veřejný pracovník, slezský buditel, upřímný vlastenec, který pro své odborné schopnosti a rozhled stal se již ve svých 21 letech předsedou učitelského spolku v Klimkovicích, tehdy německého. Avšak už v roce 1882 založil první českou učitelskou jednotu ve Slezsku v Hrabyni a byl dlouhou dobu jejím předsedou. Rozvážně bojoval za uplatnění českého jazyka v úřadech zněmčeného Slezska, pracoval osvětově, pomáhal zakládat české hasičské sbory ve Slezsku a byl účasten při zakládání různých českých spolků na zněmčeném Opavsku. ¹⁰⁾

V roce 1875 byl v Příboře zřízen druhý český učitelský ústav na Moravě, čímž se Příbor stal důležitým kulturním střediskem široké oblasti Moravy a Slezska. Až do té doby vzdělávali se budoucí čeští učitelé ve Slezsku jen na německém učitelském ústavě v Opavě a v Těšíně. Od roku 1878 do 1892 působil na německé reálce v Novém Jičíně jako profesor matematiky proslulý český archeolog Karel Jaroslav Maška. Zasloužil se o prozkoumání pravěkého sídliště na štramberském Kotouči, kde v roce 1881 objevil v jeskyni Šipce dolní čelist neandertálského dítěte, jako první doklad o pobytu člověka-neandrtálce u nás a ve Střední Evropě vůbec. ¹¹⁾

V devadesátých letech 19. století se v české části Novojičínska, na Příborsku, Starojicku a Hodslavsku objevuje celá plejáda vynikajících učitelů jako byl Josef Mňuk, pozdější okresní školní inspektor v Novém Jičíně, ¹²⁾ přírodopisec Jan Kranich ¹³⁾, historik Antonín Ugwitz, vlastivědný pracovník František Dušek ¹⁴⁾ a jiní. Za jejich vedení vydává české učitelstvo na Novojicku r. 1898 významné regionální dílo „Moravské Kravaňsko.“ V následujícím r. 1899 konaly se 2 učitelské konference o využití této vlastivědné publikace při vyučování. V příborském obvodu referoval okr. škol. inspektor Josef Mňuk, v hodslavském obvodu František Dušek. Z učitelů působících na Novojičínsku přerůstali svými odbornými pracemi daleko rámec okresu zejména Josef Úlehla ^{15a)} a Jan Kranich. Nezapomeneme ani na horlivého a obětavého propagátora československé vzájemnosti v tehdejší době, spisovatele Karla Kalálá, odborného učitele ve Frenštátě od r. 1885. ¹⁶⁾ Z toho města pochází i učitel-básník a spisovatel

Josef Kalus ¹⁷⁾, dále autor vlastivědy frenštátského okresu Jiří Felix, ředitel měšťanské školy ve Frenštátě ¹⁸⁾ a po I. světové válce učitel-spisovatel František Horečka. ¹⁹⁾ Na Klimkovicku učil významný učitel a vlastivědný pracovník, pozdější okresní školní inspektor Antonín Böhm, ve Slatině působil František Lindovský a ve Vřesině Gustav Kořený.

Na školách na Novojicku působil také Jan Holub (1878—1951), vynikající učitel metodik a propagátor esperanta. Ve spolupráci s učiteli Čejkou a Bilíkem sestavil česko-esperantský slovník a vydal jej vlastním nákladem. ^{19a)}

Na příborském učitelském ústavě působil od konce 19. století do vypuknutí I. světové války řada osvětových a kulturních pracovníků jako byl František Vojtěchovský, dirigent a sborníř ²⁰⁾, Ferdinand Písecký ²¹⁾ a Alois Zbavitel. ²²⁾

Za předmnichovské CSR nastal nevídaný rozvoj českého školství. Zejména v národnostně smíšených obcích Novojičínska byla zřízena řada českých, tzv. státních menšinových škol, které navštěvovaly děti sociálně nejslabších, kulturně často velmi zaostalých a národnostně neuvědomělých příslušníků našeho národa. ²³⁾ Školy tyto byly přímo pod drobnohledem nenávislných německých šovinistů, uražených, že přestali být v novém státě vedoucím, vládnoucím národem, jak tomu bylo za Rakousko-Uherska. Už z těchto důvodů musili čeští učitelé vyučující na státních menšinových školách dosahovat pěkných výsledků. Kromě toho spočívala na bedrech učitelů-menšinářů tíha veškeré kulturní a osvětové práce mezi českým, často velmi zaostalým živlem. Jmenuji alespoň ty, kteří stáli v čele učitelských menšinových škol, jako Klaudivius Bechný z Nového Jičína ²⁴⁾, Jaroslav Konečný z Fulneka ²⁵⁾, Květoslav Klos ze Suchdolu, František Kuchař z Děrného ²⁶⁾, Bernkopf a Zelníček z Bílovce. V Novém Jičíně působili učitelé - spisovatelé Josef Koudelík a Frant. Neužil. ²⁷⁾ Na českých veřejných školách působil ve Studénce Antonín Lhotský, redaktor Slezské vlastivědy, vydávané především pro učitele. ²⁸⁾ Čeští učitelé na Novojičínsku vydávali populárně vědecký vlastivědný časopis „Kravaňsko“. ²⁹⁾

V šíření zkušeností v hudební výchově vynikal pěvecký sbor žáků státní měšťanské školy v Jistebníku n. O., „Jistebničtí zpěváčci“, kteří za vedení svého dirigenta Františka Lýska dosáhli mimořádných úspěchů. ³⁰⁾ Ve znalosti staroslověnské doby vynikal kopřivnický učitel Gorazd Jurečka. ³¹⁾

Po nástupu nacistů v Německu k moci se zdárně rozvíjel Svaz přátel Sovětského svazu. Zejména v Kopřivnici a jejím okolí stáli v jeho čele učitelé Vincenc Žárský, ruský legionář, a Adolf Gajdušek. Odborný učitel Adolf Gajdušek z Kopřivnice byl obětavým pracovníkem Svazu přátel Sovětského svazu a ač nebyl členem KSČ, zvolili jej místní komunisté do obecního zastupitelstva v Kopřivnici. Okresní školní inspektor v Novém Jičíně ho však navrhl k suspensi, neboť činnost KSČ není prý v souladu s učitelským povoláním. Zemská školní rada však inspektorův návrh nerealizovala. Gajdušek byl v době nacistické okupace zatčen a vězněn. Zahynul po útěku z pochodu smrti v květnových dnech roku 1945. ³²⁾

Svou daň krve přineslo české učitelstvo na Novojičínsku v boji proti nacistickým okupantům v letech 1938—1945. 11 popravených učitelů z dnešního Novojičínska obětovalo své životy kromě těch, kteří léta úpěli v nacistických mučírnicích. ³³⁾

Poznámky a vysvětlivky.

- 1) Vincenc Prasek, Historická topografie země Opavské, Opava, 1889, str. 451.
- 2) Jindřich Vymětal, Hans Bärner, Ein Chronist des Kuhländchens, Das Kuhländchen, VI., Nový Jičín 1924, str. 9.
- 3) Petr a Květoslav Kadlíčkovi, Pobyt mladého Jana Amose Komenského ve Fulneku, Sborník prací Jan Amos Komenský ve Fulneku, Krajské nakladatelství v Ostravě, 1946, str. 367—372.
- 4) Jindřich Schulig, Meine Heimat, das Kuhländchen, Krnov, 1908, str. 367—372.
- 5) Dr. Mořic Remeš, Vzpomínka na Josefa Tálského, Kravařsko IX., N. Jičín, 1946, str. 56, 69.
- 6) Prof. Alois Zbavitel, Z dějin frenštátského školství, Valaš. Meziříčí, 1940, str. 5—8.
- 7) Alois Dresler, Leopold Vícha a Kopřivnice, Kravařsko, roč. IX., str. 60, 67, dále Ant. Turek, Učitel zahrádkář, Kravařsko, roč. IX., str. 50, dále Emil Hanzelka, Vzpomínka na prvního kopřivnického nadučitele Leopolda Víchu, Kravařsko, roč. IX., str. 18, dále J. Sýkora, Leopold Vícha a lidová píseň na Kravařsku, roč. IX., str. 104—106.
- 8) Prof. Alois Zbavitel, Z dějin frenštátského školství . . . , str. 9—15.
- 9) Alois Zbavitel, Frenštátské školství za doby Chocholovy, Valaš. Meziříčí, 1941, str. 4—11, dále str. 58.
- 10) Rudolf Novák, Ludvík Šimoš, slezský učitel a vlastenec (1859—1937), Ostrava, 1947.
- 11) Eugen Stoklas, K pobytu prof. Mašky v Novém Jičíně, Kravařsko, roč. IX., str. 63, dále Syn o práci svého otce (Otakar Maška), Kravařsko, roč. X., str. 43, dále Vlastivědný přehled Novojicka, sestavil Dr. K. Otto, N. Jičín, 1957, str. 22, 79.
- 12) Vladimír Dušek, K 50. výročí knihy Moravské Kravařsko, Kravařsko, roč. X., str. 46—48.
- 13) František Gregor, Za profesorem Janem Kranichem, Kravařsko, roč. II., str. 47, dále Vlad. Dušek, K 50. výročí knihy Mor. Kravařsko . . . , str. 44—45.
- 14) Vladimír Dušek, K 50. výročí knihy Mor. Kravařsko . . . , str. 45—46.
- 15) Vladimír Dušek, K 50. výročí knihy Mor. Kravařsko . . . , str. 47—48.
- 15a) Vladimír Dušek, Josef Úlehla, Kravařsko, roč. III., str. 67—71.
- 16) Alois Zbavitel, Frenštátské školství za doby Chocholovy, str. 47, 51, 58, dále Petr Hykel, Hranice 1906—1910: Profesor Alois Zbavitel, Památník na oslavu šedesátého výročí učitelského ústavu v Příboře, 1875—1935, redigoval Josef Váša, str. 36.
- 17) Vladimír Dušek, Básník Josef Kalus, Kravařsko, roč. IV., str. 93—96.
- 18) Jiří Felix, Frenštátský okres, Vlastivěda mor., Brno, 1908.
- 19) Heslo František Horečka, Slovník českých spisovatelů, Ústav pro českou literaturu ČSA, Praha 1964, Českoslov. spisovatel, str. 166.
Vojtěch Martínek, František Horečka, Valašsko, roč. III., číslo 1—4, str. 61—62, 1954, Moravské muzeum, Brno
- 19a) Podle nekrologu Th. Čejky v archivu kopřivnického muzea a sdělení Karla Špačka, učitele v. v. v Kopřivnici.
- 20) J. Filipovský, Zemřel . . .) okresní školní inspektor v. v. František Vojtěchovský, Kravařsko, roč. VIII., str. 44.
- 21) Vladimír Dušek, Ferdinand Písecký, Kravařsko, roč. IV., str. 58.
- 22) Petr Hykel, Hranice, 1906—1910? Profesor Alois Zbavitel, Památník na oslavu šedesátého výročí učitelského ústavu v Příboře . . . , str. 36.
- 23) Květoslav Kadlík, Účast zemědělského proletariátu na Novojičínsku v prosinci 1920, sborník K historii KSČ na Novojičínsku, vydal OV KSČ v Novém Jičíně, 1966, str. 59—64, zejména poznámka 45.
- 24) Jaroslav Štindl, Klaudius Bechný šedesátníkem, Kravařsko, roč. XI., str. 41.
M. Hubálek, Zemřel Klaudius Bechný, Rozkvět, N. Jičín, roč. 19., 1967, č. 31, str. 2.

Jan Hanák, Kl. Bechnému k nedožitým osmdesátinám, Rozkvět, N. Jičín, roč. XX., 1968, č. 49, str. 1—3.

- 25) Jaroslav Konečný, vlastivědné články zaměřené především k národnostním poměrům na Fulnecku, uveřejňovaném v Kravařsku (Nový Jičín), ve Stráži Moravy (Olomouc) aj.
- 26) Děrné, vesnice na Bílovecku ve Slezsku, jeho minulost a přítomnost, uspořádal Frant. Kuchař, říd. učitel v Děrném, Ostrava 1935.
- 27) Kravařsko, vlastivědný sborník, Nový Jičín, roč. II. — (1933), roč. IV. (1934) Dětský koutek řídil Jos. Koudelák, Nový Jičín, dále Slovník českých spisovatelů . . . , str. 249 a 354.
- 28) Vlastivědný sborník Slezský, I., II. díl, Opava, 1925, 1926, redigoval Antonín Lhotský, učitel ve Studénce.
- 29) Kravařsko, vlastivědný sborník I. (1932) až XII. roč. (1949), mimo dobu okupace. Redakční kruh I. ročníku (1932): Odpovědný redaktor: prof. Frant. Gregor, Nový Jičín. Za novojický okres: z 11 členů bylo 10 profesorů a učitelů: Kl. Bechný, ředitel, N. Jičín, B. Blažek, ředitel v. v., Štramberk, F. Hanzelka, odb. uč., Hodslavice, B. Hýža, prof., N. Jičín, F. Koudelák, uč., N. Jičín, J. Krumplovič, řed. m. š., N. Jičín, J. Kuběna, odb. učitel, N. Jičín, Vl. Polák, řed. r. gymnasia, N. Jičín, Fr. Sedláček, prof., N. Jičín.

Za příborský okres: všech 18 členů redakčního kruhu byli profesori a učitelé: A. Brotan, řed. m. š., Příbor, R. Drlík, odb. uč., Kopřivnice, J. Havlíček, prof., Příbor, J. Hrnčárek, říd. uč. v. v., Příbor, V. Hrnčárek, říd. uč., Stikovec, J. Michal, prof., Příbor, A. Linhartová, učitelka, Příbor, Dr. K. Otto, prof., Příbor, M. Pustková, řed. m. š., Příbor, M. Handschuh, učitel, Příbor, J. Schvarc, odb. uč., Příbor, Štěp. Šitavanc, říd. učitel, Skotnice, Dr. J. Štěpánek, prof., Příbor, Jar. Štindl, odb. uč., Kopřivnice, Frant. Vojtěchovský, okr. škol. insp., Příbor, J. Vyvozil, prof., Příbor, Dr. Zima, prof., Příbor.

Za fulnecký okres: ze 3 členů redakčního kruhu 2 učitelé: Jar. Konečný, řed. m. š., Fulnek, Květoslav Kloss, říd. učitel, Suchdol.

Administraci řídil: J. Krumplovič, řed. m. š., Nový Jičín.

V redakčním kruhu a v osobě odpovědného redaktora došlo v dalších ročnících ke změnám. V posledním XII. ročníku (1949) byli v redakčním kruhu: Klaudius Bechný, Jaroslav Štindl, Jan Havlíček, Jan Hrnčárek a Karel Špaček. Vlastivědu a domovopis řídil: Vladimír Dušek, Jan Havlíček a Matylda Jušková. Koutek mládeže: Karel Špaček, Kopřivnice. Hádanky: Oldřich Kumorovský. Administrace: Stanislav Mrvka. Všichni uvedeni v redakčním kruhu byli učitelé.

- 30) František Ubelaker, Jistebniční zpěváčci.
- 31) Emil Hanzelka, Vzpomínka na Gorazda Jurečku, Kravařsko, roč. XI., Nový Jičín, str. 49.
- 32) Alois Krumpolc, Květ. Kadlík, Vzpomínka na činnost odbočky Svazu přátel SSSR v Kopřivnici, Novojicko, okr. vlastivědný sborník, č. 6 (1963), str. 1—3.
- 33) Daň krve moravkoslezských škol 1939—1945, Památník popravených a zahynulých příslušníků Svazu zaměstnanců školství a osvěty v zemi Moravskoslezské, Brno 1947.

Mladopaleolitické artefakty z novojičínského okresu

Emanuel Grepl

Mladopaleolitická industrie je velmi důležitým kritériem při posuzování jednotlivých mladopaleolitických kulturních stupňů. Tam, kde nemáme dostatek kostěné industrie, jsou kamenné artefakty prvořadé. Při posuzování kamenné industrie z Šipky a Čertovy díry K. Absolonem v roce 1933 a nověji K. Valochem v roce 1957 a B. Klímou v roce 1961 bylo již přihlédnuto k bíle patinovaným pazourkům zařazených K. Absolonem do jediného kulturního stupně-aurignacienu, a to do jeho vyspělé fáze.

Při výkopových pracích v letech 1878—1887 získal K. J. Maška z jeskyně Šipky a Čertovy díry kromě vlastního mousterského materiálu 1) též tyto bíle patinované pazourky. Z velkého počtu různých čepelí a úštěpů byly rozpoznány dokonalé nástroje. Tedy mezi vlastním mousterským materiálem je v obou jeskyních zastoupeno mladší osídlení gravettské a magdalenské. 2) Vedle osídlení v obou jeskyních se velmi často při povrchových sběrech nacházely a nacházejí tyto bíle patinované pazourky, které jsou právě zařazovány do výše vzpomenutých dvou kulturních stupňů.

Z těchto dvou kulturních stupňů si povšimneme pouze toho staršího-gravettienu.

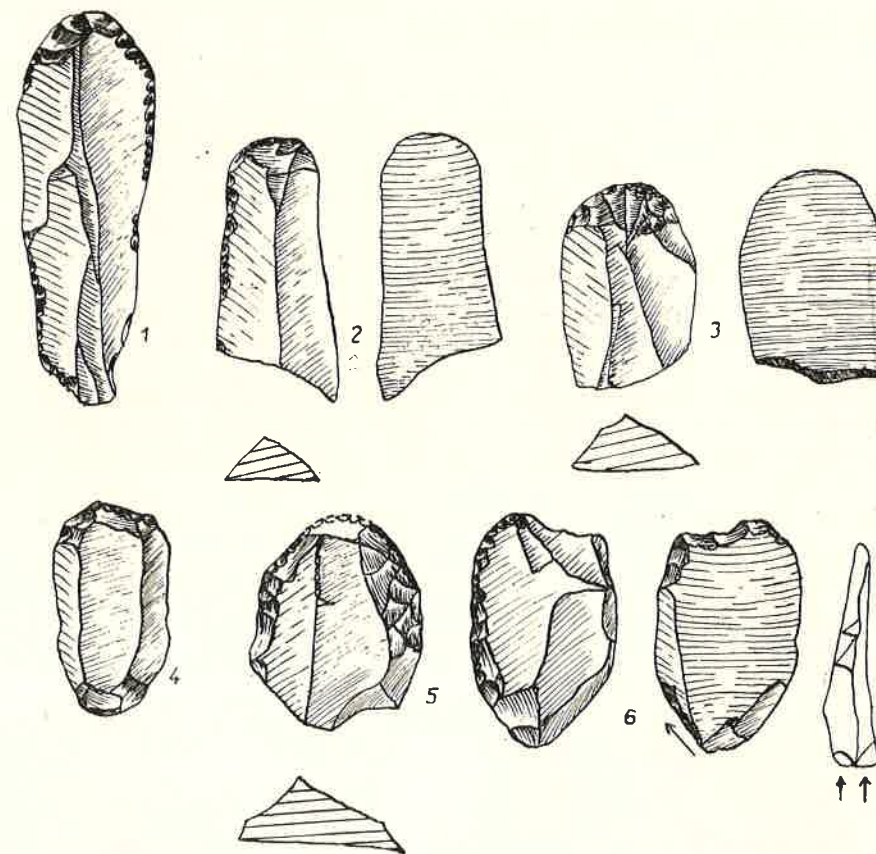
Označení tohoto kulturního stupně termínem gravettien začala používat již v roce 1938 D. A. E. Garrdová. U nás v Československu se tento termín objevuje ve větší míře až po roce 1951 po výzkumu hranické lokality — Hranice Velká Kobylanka. 3)

Termínem a otázkou postavení gravettienu ve středoevropském prostoru se zabýval v roce 1961 B. Klíma v článku „Současný stav problematiky aurignacienu a gravettienu“. 4) Zde poukázal na to, že v naší oblasti má gravettien dobře sledovatelný vývoj složený asi ze šesti samostatných stupňů, časově se odlišujících stádií, svázaných ovšem společnými rysy gravettienu. Je reprezentován stanicemi v tomto sledu:

6. stupeň	Hranice, Maloměřice - Borky	stepní fáze	
5. stupeň	Moravany, Lubná	Würm 3	22.860 let př. n. let.
4. stupeň	Pavlov, Předmostí - hlavní vrstev	tundrová fáze	24.800 let př. n. let.
3. stupeň	Dolní Věstonice, horní stanice	Würm 2/3	25.600 let př. n. let.
2. stupeň	Dolní Věstonice, dolní stanice		28.900 let př. n. let.
1. stupeň	Ostrava-Petřkovice		

Klímovo dělení ukazuje, že vývoj kamenné industrie vychází ještě z některých aurignackých forem a ve způsobu zpracování vykazuje velký rozvoj vúdčích gravettových tvarů a směřuje k drobnotvarým a geometricky pravidelným předmětům tvořícím součást skládaných předmětů. V závěrečné fázi se projevuje styk s magdalenskou expanzí, v celém vývoji pak úzké vztahy k východním oblastem. 5)

Mezi materiálem gravettského charakteru zjištěným v depositářích muzeí novojičínského okresu a v brněnském museu se vyskytují tyto předměty: 1. Škrabadla, 2. Kombinované nástroje, 3. Vrtáky, 4. Klínová rydla, 5. Hranová rydla, 6. Hroty, 7. Nože, 8. Dláta, 9. Drasadla.

Texty k obrázkům:

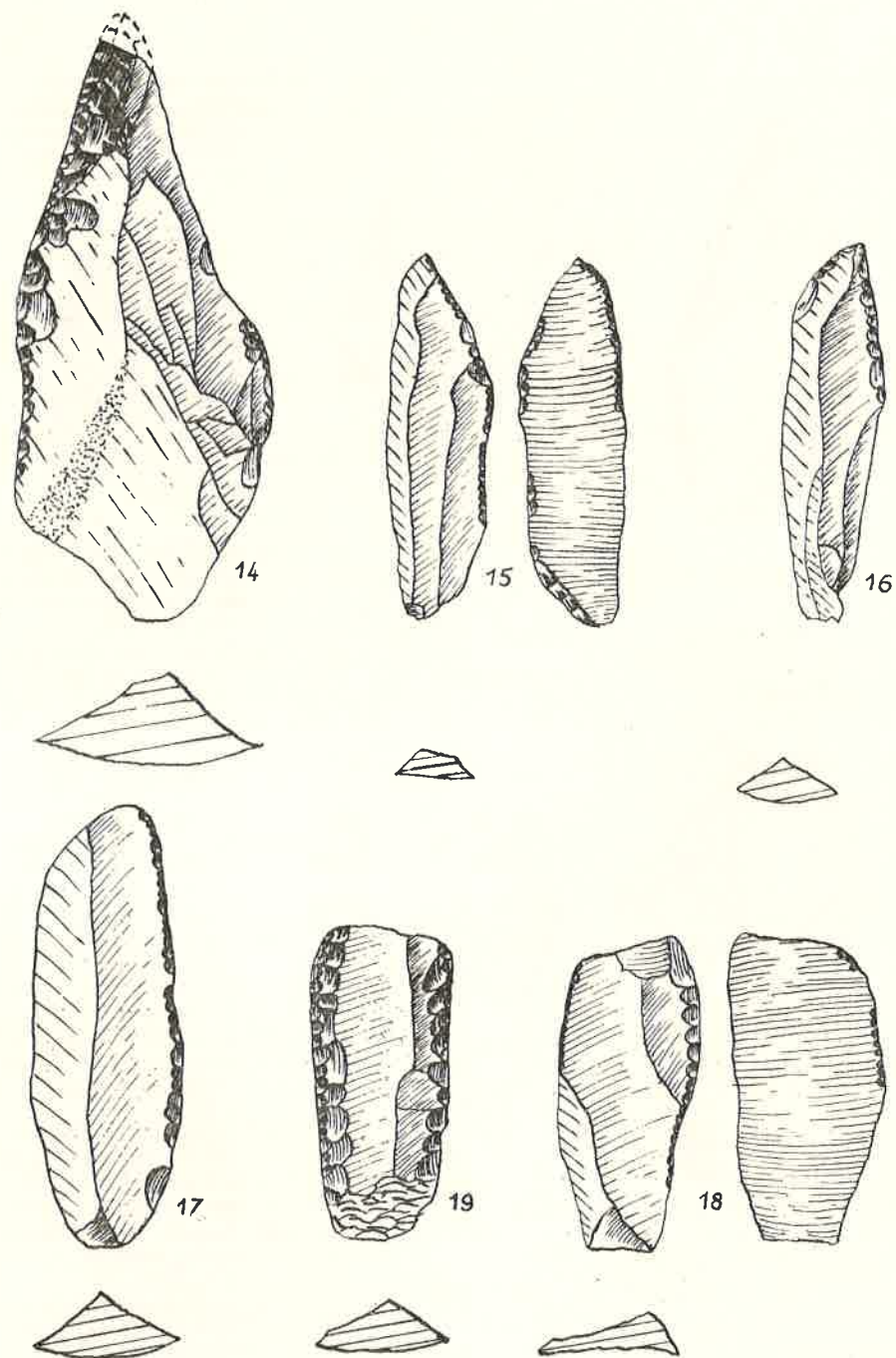
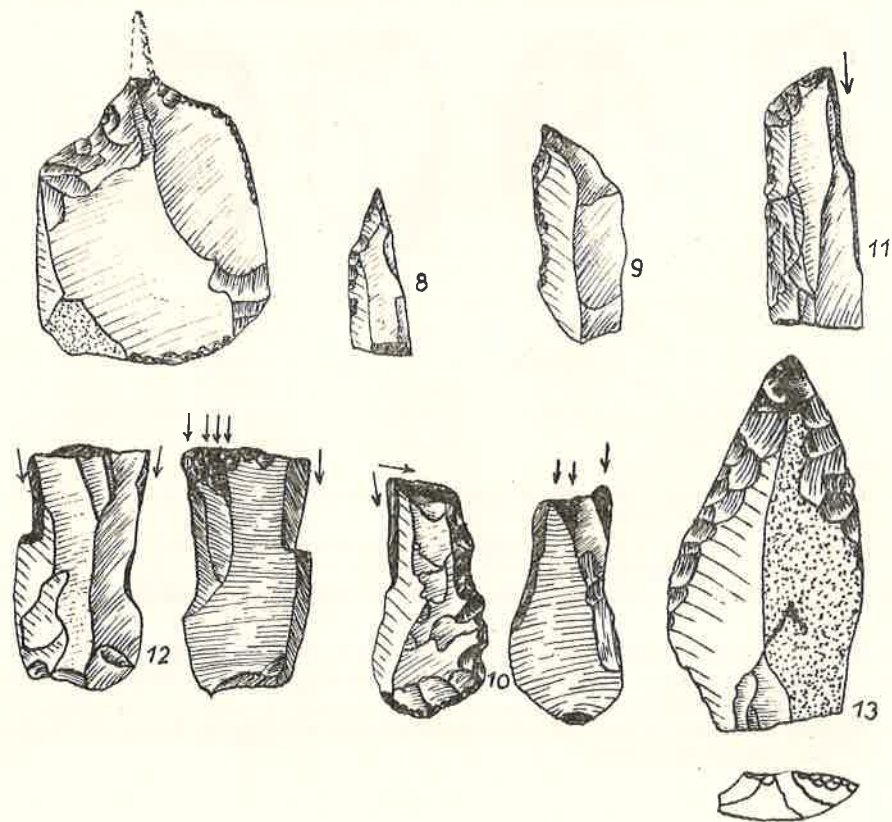
1. Čepelové škrabadlo s dokonale obloukovitě retušovanou hlavicí (75 x 22 x 10), Šipka, Moravské muzeum v Brně.
2. Čepelové škrabadlo s laterální retuší na levolaterální straně (49 x 18 x 8), Šipka, muzeum v Novém Jičíně.
3. Čepelové škrabadlo s dokonalou funkční hlavicí (37 x 25 x 10), Šipka, muzeum Nový Jičín.
4. Nevýrazné čepelové škrabadlo (41 x 21 x 10), Šipka, Muzeum na Štramberku.
5. Čepelové škrabadlo s oboustrannou laterální retuší (38 x 32 x 13), Žilina, Ignácova hora, muzeum Nový Jičín.
6. Kombinace rydla s protilehlým retušovaným koncem (42 x 26 x 8), Kotouč na Štramberku, muzeum Nový Jičín.

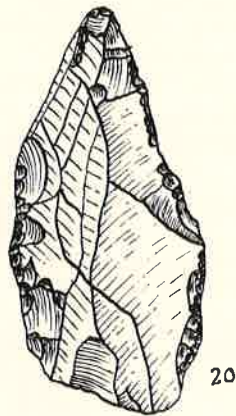
ŠKRABADLA

Velkého uplatnění v gravettienu dosahují škrabadla, z nichž převládají výlučně čepelové tvary. Nejvíce je škrabadel, jejichž funkční hrana má dokonalou obloukovitou retuš. Mezi tuto skupinu patří též i škrabadla, jejichž funkční hrana je nedokonalě retušována. Některé jsou pouhými zlomky. Mezi čepelová škrabadla s obloukovitě retušovanou funkční hranou patří tyto předměty (Tab. č. I. obr. č. 1-3, 5). K nevýrazným čepelovým škrabadelům patří typ (Tab. č. I. obr. č. 4).

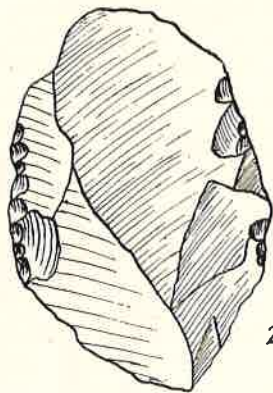
Texty k obrázkům:

7. Příčný vrtáček (45 x 36 x 5), Novojicko, muzeum Nový Jičín.
8. Příčný vrtáček, Šipka, muzeum Štramberk.
9. Příčný vrtáček (36 x 14 x 7), Šipka, muzeum Štramberk.
11. Hranolové rydlo na šikmo retušované čepeli (45 x 16 x 10), Šipka, Moravské muzeum v Brně.
10. Několikanásobné klínové rydlo (45 x 15 x 10), Šipka, Moravské muzeum v Brně.
12. Obloukovitě kanelované rydlo (45 x 21 x 12), Šipka, Moravské muzeum v Brně.
13. Hrot typu Abri Audi (68 x 35 x 15), Šipka, Moravské muzeum v Brně.

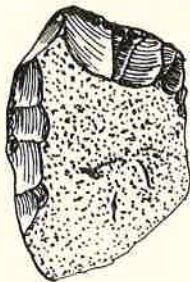

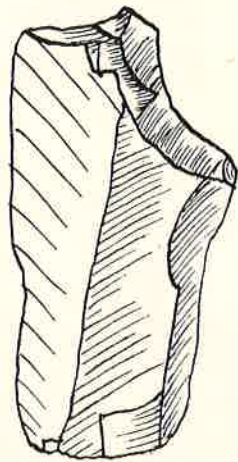
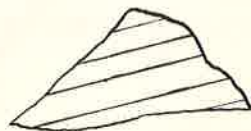
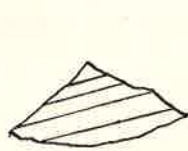
20

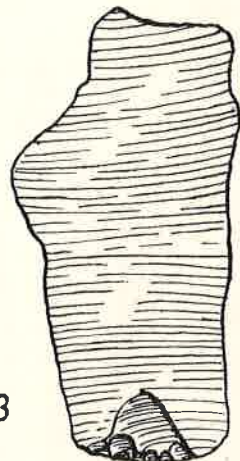
21

22

23

Texty k obrázkům:

14. Hrot typu Chatelperron (102 x 40 x 25), Čertova díra, Moravské muzeum v Brně.

15. Nevýrazný hrot typu Chatelperron (65 x 14 x 6), Šipka, muzeum v Novém Jičíně.

16. Čepel s částečně otupeným bokem (68 x 18 x 9), Čertova díra, Moravské muzeum v Brně.

17. Čepel s jednostrannou laterální retuší (76 x 25 x 16), Šipka, muzeum na Štramberku.

18. Čepel s jednostrannou laterální retuší (49 x 24 x 5), Suchdol n. O., muzeum v N. Jičíně.

19. Čepel s oboustrannou laterální retuší (55 x 24 x 10), Šipka, Moravské muzeum v Brně.

20. Bilaterální drásadlo (80 x 35 x 17), Šipka, moravské muzeum v Brně.

21. Bilaterální použité druhotně v neolitu (76 x 45 x 22), Blahutovice, muzeum v Novém Jičíně.

22. Drásadlo s levolaterální retuší, muzeum v Novém Jičíně.

23. Jednoduchá čepel s basalním vrubem, Žilina, muzeum v N. Jičíně.

KOMBINOVANÉ NÁSTROJE

V materiálu, který patří podle typologie mezi škrabadla a vrtáky, je v naší kolekci kamenných nástrojů zastoupen kombinovaný nástroj vrub-rydlo nebo rydlo-protilehlý retušovaný konec (Tab. č. I. obr. č. 6). Tento typ kombinovaných nástrojů se v počáteční fázi gravettienu vyskytuje jen ve výjimečných případech. Nejvíce se vyskytuje tento typ i s ostatními kombinovanými nástroji až v závěrečné fázi gravettienu, kdy se objevuje podíl dalšího mladopaleolitického stupně — magdalenienu.

VRTÁKY

Velmi dokonalé nejen svým tvarem, ale i svým funkčním zastoupením jsou vrtáčky. Ty vykazují určité tvarové rozdíly od jednoduchých až k několikanásobným. V naší kolekci jsou zastoupeny tři exempláře. První exemplář má vlastní funkční hranu-vrtákovitý hrot odlomený (Tab. č. II, obr. č. 7). Druhý exemplář má velmi pěkně opracovanou funkční hranu v přímý vrtákovitý hrot (Tab. č. II., obr. č. 8). Poslední exemplář je vypracován do vrtáku s boční funkční hranou — boční vrtáček (Tab. č. II., obr. č. 9).

KLINOVÁ RYDLA

Typické pro klínová rydla gravettské provenience je to, že jejich rydlovitý úhoz je proveden do klínu. Zde převládají klínová rydla střední. V závěrečné fázi gravettienu se objevují drobné tvary těchto rydel hlavně na lokalitě u Hranic - Velká Kobylanka. Nejpočetnější skupinou z okruhu klínových rydel jsou klínová rydla na zlomené čepeli. Rydlovitý úhoz bývá proveden buďto na jedné hraně, nebo se vyskytuje na více hranách (několikanásobné klínové rydlo). Tab. č. II., obr. č. 10).

HRANOVÁ RYDLA

V naší kolekci se vyskytují hranová rydla, jejichž terminální hrana je retušovaná do různých tvarů a rydlovitý úhoz je veden z terminální části na laterální hrany. Většinu hranových rydel tvoří hranová rydla na šikmo retušovaných čepelích (Tab. č. II., obr. č. 11). Rovněž je zastoupen i typ hranového rydla tvořící přechod od klínových k hranovým rydlům, typ jehož rydlovitý úhoz je veden po jedné z laterálních hran a další rydlovité úhozy jsou na terminální části — obloukovitě kanelované rydlo (Tab. č. II., obr. č. 12).

HROTY

Nejpočetnější skupinou zastoupenou ve všech stupních gravettienu je skupina hrotů. I v naší kolekci jsou zastoupeny. Některé z nich mají ještě archaický ráz — na jednom z nich je použito levalloiské sbíjecí techniky — část pazourkového jádra je plošně obita na malé ploše a teprve potom je odražena čepel. (Tab. č. II. obr. č. 13). Je možno jej charakterizovat jako hrot typu Abri Audi. Dalším typem hrotů jsou hroty typu Chatelperron a nevýrazné hroty téhož typu. K nim patří předmět (Tab. č. III., obr. č. 14) s velmi dokonalou levolaterální retuší a odlomeným vrcholem. Předmět (Tab. č. III., obr. č. 15) patří k nevýrazným hrotům typu Chatelperron. Ty hroty, které dávají podle svého názvu označení celému kulturnímu okruhu — gravetty — nejsou v naší kolekci zastoupeny tak dokonalými tvary jako v pozdějších fázích v Dolních Věstonicích, v Předmostí a v Pavlově. Proto, že se zde nevyskytují tyto hroty, je možno

osídlení Čertovy díry a jeskyně Šipky spolu s povrchovými nálezy datovat na počátek gravettienu do würmu 2/3 (před 30.000 lety př. n. let.). Vedle dokonalých hrotů se zde objevuje i hrot, jenž tvoří jakýsi polotovar, z něhož byl potom zhotoven vlastní nástroj — kamenný hrot.

NOŽE

Skupina čepelí s otupeným bokem a částečně otupeným bokem tvoří začátek velmi výrazné skupiny nožů. V naší kolekci je z této skupiny zastoupena čepel s otupeným bokem (Tab. č. III. obr. č. 16), čepel s jednostrannou retuší (Tab. č. III., obr. č. 17), čepel s oboustrannou retuší (Tab. č. III., obr. č. 18) a čepel s retuší aurignacovou (strmou) (Tab. č. III., obr. č. 19).

DRASADLA

Drasadla jsou velmi častými nástroji u všech mladopaleolitických kultur a není proto možné stanovit typické tvary pro ten či onen kulturní okruh. Rovněž velikost není bezpečným vodítkem pro posuzování kulturní příslušnosti. Naše kolekce obsahuje drasadla (Tab. č. IV., obr. č. 20—22). Předmět vyobrazený pod číslem 22 představuje kromě vlastního drasadla na levolaterální hraně též další nástroj, vrub ve své terminální části.

DLÁTA

Kromě již výše uvedených typů kamenné industrie se v gravettienu objevují i typické předměty, dlátka. Výrazné pro tento druh nástrojů je opracování na basalní hraně v nepravidelný vrub. Byly to právě ony předměty, jež zařazoval K. Absolon a jeho škola do vrubů (Tab. č. IV., obr. č. 23).

Již u hrotů jsme se zmínili o datování celé naší kolekce. Přesto je nutno zmínit se zde ještě o jedné závažné věci. Jestliže spatřujeme v materiálu určité polotovary pro výrobu kamenných nástrojů, tak stejně jako ostravská lokalita sloužily obě jeskyně za zásobovací stanice mladopaleolitického člověka. Jestliže přidáme k polotovarům ještě jeden faktor, a to výskyt baltického rohovce v blízkém Libhošti, nevyloučíme ani tu možnost, že mladopaleolitický člověk zde nacházel přirozený zdroj surovinného materiálu. Tedy v obou případech máme jeden důležitý faktor a to zásobovací stanice mladopaleolitického člověka migrujícího často desítky a stovky kilometrů za surovinnými zdroji. Je to určitá pracovní hypotéza, kterou bude nutno ověřit ještě dalšími objevy paleolitických stanic gravettské provenience na Kravařsku.

Literatura.

Absolon K., O pravé podstatě paleolitických industrií ze Šipky a Čertovy díry na Moravě, *Antropologie*, Praha 1933, XI., 3—4, str. 253—272.

Valoch K., Jeskyně Šipka a Čertova díra u Štramberka, *ČMM XLIII*, str. 5—24, Brno 1957.

Valoch K., Jeskyně Šipka a Čertova díra u Štramberka, *Antropos* č. 17, str. 5—125, Brno 1965.

Klíma B., Nové nálezy na paleolitické stanici u Hranic, *ČMM XXXVI*, Brno 1951.

Klíma B., Současný stav problematiky aurignacienu a gravettienu, *AR XII.*, str. 84—119, Praha 1961.

Drobné zprávy

A. Turek:

O studni a zásobování vodou na starojickém hradě

Každému návštěvníku hradu Starého Jičina padne do oka prohloubenina na severním předhradí vpravo od vstupní věže. Je to někdejší studně. Pověst vypravuje, že když ji kopali, dlouho nemohli přijít na vodu. Tož kopali dál a dále, až uslyšeli z druhé strany světa kohouty kokrhát. ¹⁾ Tato neobyčejně hluboká studně, byť zčásti zasypaná kamením, byla jasně patrna ještě kolem poloviny minulého století.

Zásobování vodou bylo pro středověké hrady prvořadou záležitostí. Hrad Starý Jičín zaujímal ve 13. století pouze nejvyšší vrcholek hradního kopce, kde se voda vůbec nenalézala nebo jen v nedostatečném množství. Byla proto od počátku zachycována dešťová voda se střech; k tomuto účelu sloužila i cisterna, jejíž zbytky jsou dodnes patrné uprostřed nádvoří. ²⁾ Po zvětšení hradu ve 13. a zejména ve 14. století a po vzrůstu počtu stálého obyvatelstva to nestačilo; proto byla pod severní stěnou vlastního hradního jádra vylámána studně. Zdá se ostatně, že celé severní předhradí podkovovitého tvaru bylo vybudováno za pánů z Kravař pro zabezpečování dodávky vody z této studně do vlastního hradu při obléhání nepřáteli a pro pohodlnější a bezpečnější přísun potravin a různého materiálu v dobách mírových. Lámání skal se provádělo rozžhavením kamene pomocí dřevního uhlí a zaléváním vodou nebo octem. V zimě byla práce snazší: do skály se vyhloubila úzká, hluboká díra, zalila vodou a důkladně ucpala. Rozpí-

navostí ledu se skála roztrhla, jakoby ji rozřezal pilou. Tímto způsobem se jistě alespoň zčásti postupovalo i při budování studny. Ta byla několikrát prohlubována, neboť na vodu se skutečně dlouho nepřišlo, resp. voda se ztrácela, přestože studna dosáhla nakonec hloubky asi 50 m. ³⁾ Byla např. prohlubována r. 1560 Ambrožem Šmochcem z Vratislavi a Jiříkem Phýrem z Tarnovských Hor. Byli to odborníci na kopání studní a vyhledávání vod; za vykopání 1 krychlového látra (= 4 lokte, t. j. téměř 2 m³) žádali 6 zlatých. Není bohužel známo, kolik práce tu vskutku vykonali. ⁴⁾

Hrozící turecké nebezpečí roku 1663 vedlo k částečné opravě chátrajícího hradu. Poněvadž studna dávala opět málo vody, musela se pitná voda dovážet v sudech, ale zedření poddanští koňe byli prý kost a kůže, poněvadž museli několikrát nahoru a dolů. Dodnes se v Hůrce udržela pověst, že při této robotě vzaly za své všechny potahy ve vsi i s poslední slepou kobyloou, kterou majitel marně ukrýval. Pokusy prohloubit studni pomocí zkušených horníků z panství janovického od r. 1662 byly vcelku marné. Roku 1663 byla opatřena novým provazem. 7. 2. 1664 dokončili tři horníci z Janovic vyčištění zanesené hradní studně; na dně přišli na tvrdý kámen, ale neměli s sebou vhodné nástroje, nechtěli dělat za smlouvenou mzdu a toužili po domově. Dřívější horníci, kteří prý před mnoha lety ve studni pracovali, rozdělali velký oheň, ale nedopálili je. Tito pokračovali v jejich díle. Bylo proto přistoupeno na jejich mzdové požadavky. ⁵⁾ Pracovali zde asi delší dobu, a nejen na hradě, neboť při popise panství r. 1665 se mluví o tom, že je zde 12 vsí,

jedno špatné městečko a chýše horníků.⁶⁾ Při inventarizaci hradu v letech 1665–1667 byly zde dvě železné svítilny, dvě železem pobitá vědra, tři dlouhé žebře a 25 kusů hornického nářadí, které potřebovali horníci k hloubení studně.⁷⁾ Patrně i při opravách hradu od roku 1671 se na studni nezapomínalo; vždyť roku 1675 věžeň zakutý v poutech se při útěku z hradu schoval ve studni pod hromadou prken a když ho hledali se světly, díval se na ně z úkrytu; když nastal den a vrátný odemkl bránu, vyšel uprchlík pohodlně fortničkou.⁸⁾

Pokusy o opravu studně zůstaly však marné, voda se v ní neustále ztrácela a tak nezbylo, než opravit kolem roku 1680 vysoké střechy a opatřit je rýnami, kterými se sváděla voda do nádob, umístěných ve vlastním hradě i v parkánu. Co nestačilo, resp. hlavně pitná voda, se dováželo v sudech.⁹⁾ Ještě roku 1775 byly ve Vlčnově osvobozeny od všech robot dva manské grunty rodiny Segetů a Indráků (č. 10 a 26), měly však povinnost vozit vodu na hrad. Třetí vodní sedlák čili man Josef Klos z č. 28 se roku 1769 zbavil tohoto závazku za 500 zl. v hotovosti.¹⁰⁾ Stará studna v té době už dávno nesloužila svému účelu. Dnes je zcela zasypána kamením a hlínou.

Poznámky:

- 1) Srov. k tomu Kravařsko, roč. I., obálka č. 3.
- 2) J. Ullrich, Die Burgruine Alttitschein, Das deutsche Kuhländchen, roč. IV., Nový Jičín, 1922, str. 48–49.
- 3) A. Novák, Trať „Na vápenkách“ u Starého Jičína, Novojicko, sešit 2., obálka.
- 4) Arcibiskupský archiv v Kroměříži, nyní ve správě StA Opava, kopie II., fol. 83, 88; Kravařsko IV., str. 133–134.
- 5) Stát. archiv Opava, pracoviště Janovice u Rýmařova, fond Vs Janovice, hejtmanská korespondence 43/6, 7.
- 6) StA Opava, fond Vs St. Jičín, inv. č. 183/14–16, č. 35.

7) A. Turek, Hrad Starý Jičín po třicetileté válce, Čas. slez. muzea, Opava 1963, str. 128. — R. 1686 tu toto hornické nářadí již nebylo. (Tamtéž, str. 130).

8) StA Brno, fond Vs Mikulov, rodinný archiv, fasc. 762 b, fol. 372/375.

9) A. Turek, Hrad Starý Jičín za tatarského vpádu 1663, Novojicko, sešit 4, str. 8.

10) Týž, Pozůstalostní inventář majitelů panství St. Jičín, 18. stol., časopis Slezského muzea 1966, str. 154.

Ke starojickému dialektu

Poznámka k článku Josefa Skuliny (O zvláštním postavení starojičínského dialektu v severním úseku východomoravských nářečí) v 1. čísle, str. 49–52.

Nevím, proč autor nově zavádí výraz starojičínský dialekt; dosud se v odborné literatuře mluvilo o nářečí (podřečí) starojickém jako o okrajovém nářečí jazykové oblasti moravskoslovenské. (František Bartoš, František Trávníček, Bohumil Havránek, Stanislav Králík, František Váhala).

Autor shrnuje nakonec tři znaky pro starojické nářečí charakteristické: pozur, pod lavicum, o chlapech, (mezích, polech). První dva příklady jsou mylné. Na Starojicku se tak nemluví. Ověřil jsem si to znova u starých lidí. Zato třetí příklad je pro starojické nářečí charakteristický, jde o lok. pl. důsledně s koncovkou -ech: na kolech, na rukech, na očech, v Holeňových potokech. (Přechází do Hustopeč nad Bečvou). Přechod k měkkému skloňování je i v mizejících tvarech na výboře, v únoře aj., u sloves v osobních koncovkách -e: stříče (stříká), naříče aj. Zajímavé je na Starojicku i přejímání cizích slov (např. rozervár místo reservoar a zvláštní tvary jmen zveličelých: nohálo, rukálo, pl. nohále, rukále. Miloš Hubálek.

K otázce nejstaršího vyobrazení starojického hradu a Starého Jičína Dr. Leopold Bartoš

Letos je tomu právě 70 let, co vyšla v Příboře kniha „Moravské Kravařsko“. Bylo to hlavně učitelstvo, které se zasloužilo o její vydání a které dalo svými články v knize českému obyvatelstvu Novojicka do rukou první podrobný místopis okresu v české řeči. Je pochopitelné, že další studia a bádání leccos upřesnily a přinesly nové poznatky.

V „Moravském Kravařsku“ je na straně 120 uveřejněno vyobrazení hradu a městečka Starého Jičína s vrocením 1545. Obraz se stal předmětem pozornosti vlastivědných pracovníků a bylo o něm psáno na pěti místech v časopisech a knižních publikacích. Dosud se však nepodařilo celý problém kulturně historicky uspokojivě vyřešit. (Viz uvedená literatura).

Podařilo se však najít duplikát k obrázku, uveřejněným v „Moravském Kravařsku“. Je to mědirytina na silném ručním papíře rozměru 9 x 12 cm se širokými okraji. Chronogram, který se skládá ze dvou řádků, je součástí rytiny. Ve srovnání s obrázkem v „Moravském Kravařsku“ (1898) a s daleko přesnější reprodukcí v časopise Das Kuhländchen (IV., 1922, str. 34), kterou uveřejnil J. Ullrich, je patrné, že se jedná o druhý exemplář uveřejněného vyobrazení. Na duplikátu rytiny je zachován i druhý řádek chronogramu ve znění: „VVetero TltChlNll qVarta IVLII“. Tímto řádkem posunuli jsme se o 177 roků dopředu. Rytina pochází tedy z roku 1745.

V roce 1745 bylo na Starém Jičíně založeno náboženské bratrstvo, o kterém se dovidáme z druhého vydání knížky „Zpráva o bratrstvu pod názvem Opatrnost Božská při farním chrámu Páně na starým (sic) Gjíčíně“, která vyšla v Opavě

tiskem Antonína Pavlíčka asi roku 1865. Obnovitel bratrstva farář Karel Hluchánek použil k jejímu uveřejnění prvního vydání. Uvádí, že toto měl v ruce a že vyšlo v Olomouci roku 1745 s povolením duchovní vrchnosti. Přestože první vydání „Zprávy o bratrstvu“ je Hluchánkovou poznámkou doloženo, nebyl zatím zjištěn žádný jeho výtisk. Pobožnost a konané pouti odbývaly se vždy čtvrtou nedělí po sv. Duchu. V ústním podání se dosud tyto pouti nazývají jako pouti k „opatrnosti“ nebo nověji k „Prozřetelnosti“. Tím je vysvětlena i část chronogramu „quarta julii“. Bratrstvo opatrnosti patřilo k typu náboženských bratrstev z doby protireformační. Podle tradice vznikla tato pouť jako prosebnost „proti krúpám a moru“.

V závěru lze říci, že naše mědirytina pochází z roku 1745, tedy z roku založení bratrstva a také začátku červencových poutí na Starém Jičíně. Patří do skupiny pohledů z první pol. 18. stol. Byla spíše přílohou-frontispicem knížky „Zpráva o bratrstvu“, vydané v Olomouci roku 1745, než svatým obrázkem. Je zajímavé, že se dosud nepodařilo nalézt ani jediný výtisk prvního vydání této publikace.

Nejstarším vyobrazením starojického hradu a Starého Jičína zůstává tedy Willenbergerův dřevorez z roku 1593 v knize „Zrcadlo markrabství moravského“ od Batoloměje Paprockého z Hlohov.

Literatura:

- Moravské Kravařsko, Příbor 1898, strana 120.
Josef Ullrich, Kuhländchen, IV. 1922, str. 34.
Florián Zapletal, Naše Valaško, II. 1931, str. 169.
Adolf Turek, Kravařsko, IX., str. 3.
Gustav Stumpf, Kuhländchen, XIII., str. 177–179.
Miloslav Baláš, Kulturní místopis Novojičínska, 1967, str. 220.

Kronika

Družba Nový Jičín - Vénissieux. Dne 7. 2. 1968 odjela do Francie šestičlenná delegace města Nového Jičína, která 12. 2. t. r. uzavřela smlouvu o družbě a přátelství s městem Vénissieux. Delegace navštívila také Grenoble, kde shlédla část zimních Olympijských her. Na počest našich olympioniků vystoupil v Grenoblu také pěvecký sbor „Ondráš“.

Okresní konference KSČ. Ve dnech 9. a 10. 3. 1968 konala se ve Frenštátě p. R. okresní konference KSČ, která byla ovlivněna ještě předlednovým duchem. Nespokojenost členů strany v okrese vynutila si, že byli z OV KSČ uvolněni někteří tajemníci a vedoucí hospodářských organizací. Členové KSČ ze 46 závodů podali však na OV KSČ rezoluce, ve kterých žádali svolání nové konference. Předsednictvo OV tento požadavek však 3. 4. t. r. zamítlo. Další mimořádná konference se konala 29. 9. 1968 v důsledku příprav mimořádného XIV. sjezdu KSČ; na ní byli zvoleni delegáti sjezdu a provedeny některé kádrové změny v OV KSČ a v jeho aparátě.

Volba nového presidenta ČSSR: Celá veřejnost ve státě přijala s úlevou resignací Antonína Novotného na úřad presidenta republiky a s nadšením uvítala volbu nového presidenta, kterým byl 30. 3. 1968 zvolen hrdina SSSR generál Ludvík Svoboda. Rada ONV poslala presidentu L. Svobodovi blahopřejný pozdrav, k němuž připojila pozvání občanů okresu k návštěvě Novojičínska. President L. Svoboda vyhověl pozvání a uskutečnil svoji návštěvu 11. 6. 1968, kdy se zastavil na letišti v Mošnově. Byl zde nadšeně uvítán zástupci OV KSČ, ONV a početnými zástupci občanů.

Obrodný proces letošního jara projev se v okrese četnými rušnými mítinky. Dne 25. 3. sešli se na podporu demokratického procesu kulturní pracovníci, na 7. 4. 1968 byl svolán veliký mítink do sálu Stálé scény, kterého se zúčastnil i cestovatel Ing. Jiří Hanzelka. 16. 4. 1968 sešli se znova kulturní pracovníci a přijali rezoluci k důraznému dořešení některých otázek. Četné mítinky proběhly v závodech a na školách II. stupně v okrese. Z podnětu Socialistické akademie se konal velký aktiv inteligence 25. 4. 1968 v sále restaurace „U nového slunce“, na kterém byli odpovědní činitelé upozorněni na mnohé případy deformací v našem okrese.

Nový Jičín k oslavám 100. výročí položení základních kamenů ND: Ve čtvrtek 25. 4. 1968 vyjela z Nového Jičína delegace do Prahy. Její členové byli oblečeni v dobových krojích. V ranních hodinách 27. 4. t. r. vydala se pak do Prahy kolona třinácti autobusů, kterou na okraji Prahy očekávala delegace Národního divadla. Kolona autobusů vedená delegacemi projela pak manifestačně hlavními ulicemi Prahy k Národnímu divadlu. Občané novojičtí společně s občany okresu Vsetín zaplnili celé ND, aby shlédli slavnostní představení Smetanovy „Hubičky“. Před představením předseda ONV odevzdal zástupcům ND dary okresu, našich měst a závodů, mezi nimi zejména sochu Františka Palackého od sochaře prof. Navrátila a obrazy akademických malířů Treuchla a Hrnčárka.

Úmrtí profesora Bedřicha Hýži: Dne 20. 5. 1968 zemřel po těžké chorobě dlouholetý menšinový, politický a kul-

turní pracovník v Novém Jičíně profesor Bedřich Hýža. Pohřben byl 24. 5. t. r. v rodinné hrobce v Mořkově. Starší generace znala profesora Bedřicha Hýžu jako neohroženého bojovníka za práva novojičtích Čechů na radnici v Novém Jičíně v období před druhou světovou válkou.

Srpen 1968 na Novojičínsku: V nočních hodinách z 20. na 21. srpna 1968 bylo obyvatelstvo okresu vyrušeno značným hlukem. Lidé se s údivem probouzeli a brzy se dověděli, že náš stát okupují vojska varšavské smlouvy pěti států, Bulharska, Maďarska, Polska, NDR a SSSR. V okresním městě od půlnoci projížděla četná auta Husovou ulicí od budovy OV KSČ k budově VB a ONV, po celou noc ozýval se zvýšený hukot letadel přivážejících válečnou techniku. Ráno se začaly tvořit ve městech okresu hloučky občanů, nejvíce v Příboře, Frenštátě p. R. a v Novém Jičíně. Na křižovatce Čsl. armády naproti Čedoku v Novém Jičíně vyrostl záhy zástup několika set lidí, nejvíce mladých občanů, kteří chtěli zabránit dalšímu přesunu vojsk. Když však projížděly jednotky okupačních armád, příslušníci VB byli nuceni pro ně uvolňovat průjezd. Občané vítali vojska států varšavské smlouvy zdviženými pěstmi, hvízdáním a voláním: „Iditě damoj, zachvatčiki!“

Rozhořčení obyvatelstva vzrostlo, když se z rozhlasu dovědělo, že zákonitě zvolení naši straničtí a vládní představitelé s. Dubček, s. Černík, s. Smrkovský a další byli internováni a násilně odvečeni neznámo kam. Proti obsazení ČSSR protestovali zaměstnanci všech závodů v okrese, mezi prvními byli to zaměstnanci tiskárny v Novém Jičíně, kteří již 22. 8. 1968 podali protest proti okupaci a žádali, aby ihned byli propuštěni naši představitelé. Všichni ob-

čané žádali odchod vojsk států varšavské smlouvy. Ve výkladech a na zdech se pohotově objevily různé české a ruské nápisy. Tyto nejvíce vyzývaly „Ivana“, aby se vrátil k Máši a ujišťovaly „Gorod prověřen — kontrarevolucij zděs nět!“ Předsednictvo OV KSČ zasedalo po celý den i také další dny a vydalo provolání, ve kterém žádalo rovněž okamžitý odchod sovětských vojsk. OV KSČ vydal pak provolání ke všem stranickým orgánům a organizacím a všem občanům okresu, že stojí za závěry XIV. sjezdu KSČ, který se konal v Praze ve Vysočanech.

Na protest proti obsazení ČSSR rozezněly se v celém státě a celém okrese 22. 8. 1968 sirény a zvony v době od 9 do 9,15 hodin, což se pak opakovalo ještě příští dny. Předsednictvo OV KSČ na protest proti nezákonné okupaci zastavilo 26. 8. 1968 svoji činnost a doporučilo tento krok všem odbočkám. Všechny dopravní značky a silniční ukazatele i názvy ulic byly zamazány, aby znesnadnily přesuny vojsk.

Hlavní velitelství armád varšavské smlouvy pro okres bylo na letišti v Mošnově. Toto letiště bylo obsazeno a na něm přistávala jen vojenská letadla dovážející bojovou techniku. V Novém Jičíně menší jednotka obsadila budovu OVS, velitelství armád VS bylo pak zřízeno v bývalém objektu OSP na ulici Dostála Bystřiny. Jednotky vojsk VS, většinou sovětské, byly rozmístěny v okrese v lese „Hrabí“ (Loučka), v Házovicích, ve Frenštátě p. R., na Radhošti, v Příboře. V Libhošti vybudovalo si vojsko v lese v Borovci polní tábor se zemljankami. Tyto prostory byly začátkem listopadu armádami VS opuštěny.

Časopis „Rozkvět“ po dobu vzrušených srpnových dnů vydával zvláštní čísla a tiskárna v Novém Jičíně vytiskla

několik letáků s obrazy presidenta Svobody a soudruha Dubčeka, zvláště působivý byl plakát s obrazem prvního tajemníka ÚV KSČ, jak se usmívá, drží palce a před obličejem bylo výrazné slovo „Vydržet!“

Po řadu dní byly konány přesuny bojové techniky. Do Nového Jičína dojížděl cisternový vůz pro pitnou vodu, bylo jej vídat odpoledne nebo večer na Slovanské ulici za křižovatkou u OVS. Za přesunů po silnicích počínali si příslušníci armád VS často bezohledně a přímo ohrožovali dopravu, neukázněnost jednoho řidiče sovětského vozidla způsobila u Libhoště těžkou havárii.

Ač novojičínská veřejnost zachovávala vůči vojskům VS v srpnových dnech chladnou odměřenost, našlo se několik jedinců, kteří hned po 21. srpnu nejprve potají v noci docházeli za vojáky VS, a později veřejně a pořádali s nimi dýchánky. Toto jednání bylo veřejností kritizováno a odsuzováno.

Literatura

K dějinám Tatry Kopřivnice

(Sborník příspěvků 1. Uspořádal Miroslav Klos. Vydal n. p. Tatra Kopřivnice spolu se Socialistickou akademií v Ostravě v květnu 1967, str. 227.

Sborník 10 studií o historii národního podniku Tatra v Kopřivnici vyšel u příležitosti oslav 70. výročí výroby prvního automobilu a je věnován všem pracujícím závodů. Je výsledkem činnosti autorského kolektivu A. Turka, V. Křesiny, M. Klose, L. Szpuka, A. Grobelného, L. Bajgera, J. Dostála, J. Kozlovského. Text publikace je bohatě doplněn zaji-

Oslavy 50. výročí ČSR: Občané celého okresu oslavili důstojně 50. výročí vzniku našeho státu. Ve všech městech a obcích byla konána slavnostní shromáždění, 23. 10. byla ideologická konference OV KSČ v restauraci „U nového slunce“, 24. 10. 1968 sešla se slavnostní schůze OV KSČ, OV NF a ONV, na které byly uděleny zasloužilým pracovníkům a účastníkům prvního i druhého odboje pamětní plakety ÚV NF. Stejně slavnostní schůze se konaly ve všech městech a větších obcích, v celém okrese bylo uděleno 1740 medailí NF. V mnoha obcích byly slavnosti ukončeny zasazením památných lip jako symbolů stromů svobody. V Novém Jičíně byla lípa na počest 50. výročí státu zasazena v parku před budovou ZDŠ na Tyršově ulici. K vysvětlení významu 28. října 1918 byl v Novém Jičíně uspořádán cyklus přednášek, na nichž promluvil docent Dr. Káňa, Dr. A. Turek a inspektor J. Hanák. - mab -

mavými fotografiemi, poznámkovým aparátem a nechybí ani cizojazyčná shrnutí.

Při posuzování Sborníku musíme vycházet ze skutečnosti, o které hovoří v úvodu vedoucí redaktor. Sborník je věnován a psán především pro pracující závodů. Neklade si tedy za úkol jen přísně vědecké popisy, ale i to, aby zaměstnancům podniku bylo předloženo záživné čtení o dávné i nedávné minulosti podniku. Hned v úvodu je nutno říci, že tento požadavek Sborník, který lze zařadit do skupiny populárně-vědeckých prací, splnil.

V práci, která je čtenáři předkládána, se autoři zaměřili na období do roku 1918 a potom na období po roce 1945. Po úvodních slovech a věnování ředitele podniku následuje článek A. Turka Přehled dějin Kopřivnice do roku 1850. Jeho obsah není jen úzce zaměřen na popis dějin Kopřivnice od nejstarších dob do první poloviny 19. století, ale vychází z obecných faktů a přes ně se dostává k vlastním dějinám Kopřivnice. V článku obsáhl autor nesmírně dlouhé období a jeho snahou bylo poskytnout čtenáři co nejvíce informací, které by pro něj mohly být zajímavé. Tento úkol splnil. Čtenář se dovídá o způsobu hospodaření, o osudech hradu Šostýna, s nímž jsou spjaty počátky středověké Kopřivnice, o historii hukvaldského panství, a dokonce si může ověřit, zda jeho jméno je jedno z původních jmen kopřivnického okolí.

Jedno z nejdůležitějších období kopřivnické vozovky popisuje V. Křesina v článku Vznik a počátky kopřivnické vozovky. Čtivá, poutavě psaná kapitola sleduje historii vozovky od skromných začátků 50. let 19. stol. až po vznik velkého průmyslového závodu v osmdesátých letech 19. stol. Od kritiky pramenů přechází autor k vyličení pracovních a životních podmínek ve vozovce, všímá si možnosti získávání zdrojů pracovních sil, dopravního spojení, zejména stavby Studénsko-štramberské dráhy.

Studie M. Klose K počátkům kopřivnické vagonky a její produkci v letech 1882—1918 je věnována událostem, které vedly k přechodu od výroby kočárů k výrobě vagonů. Zabývá se vlivem Gutmannů na výrobní program továrny, sleduje růst produkce výroby a směry odbytišť. Doplněna je řadou grafů a tabulek. Bez obav můžeme říci, že autor přistupoval k popisu velmi svědomitě, se

snahou vycházet a vyčerpat všechny dostupné prameny.

Populární, skoro defektivní formou je psána kapitola L. Szpuka K počátkům výroby automobilů v Kopřivnici v letech 1895—1899. Autor shledává důvody, které vedly k výrobě automobilů, seznamuje čtenáře s přípravou a počátky jejich výroby od onoho slavného Presidenta, uvažuje nad autentičností fotografií a výkresů, z kterých je možno konstruovat obraz prvních automobilových výrobků. Zamýšlí se nad úlohou, kterou měla osoba barona Liebiga a ředitele Společnosti Fischera v počátcích výroby automobilů.

Do širšího kontextu s událostmi obecného charakteru jsou zasazeny tři po sobě následující studie: A. Grobelného K sociálně politické problematice kopřivnické vagonky 1900—1914, M. Klose Dělnické hnutí v Kopřivnici a okolí v letech 1914—1918 a L. Bajgera Tatra Kopřivnice a Ostravsko v letech 1945 až 1948.

A. Grobelný vychází z charakteristických jevů období počátků organizování dělnictva a přechází k vytypování těch jevů, které byly charakteristické pro vývoj dělnické organizace v Kopřivnici a pro její boj s vedením vagonky. Poukazuje na podstatně horší sociální poměry než v jiných oblastech, zaviněné jednak tím, že závod byl umístěn v oblasti bohaté na pracovní síly, jednak venkovským prostředím, kde měla značný vliv církev. Tyto skutečnosti umožňovaly vedení závodu zaujímat vůči dělníkům podstatně tvrdší postoj a bránily pronikání socialistických myšlenek mezi dělnictvo. Celá studie nese známky propracovanosti a znalosti materiálů.

Pokračováním této problematiky se zabývá M. Klos ve své studii. Autor sleduje vývoj dělnického hnutí v Kopřivnici

v souvislosti s mezinárodními událostmi. Poukazuje na vzrůst dělnického hnutí pod vlivem válečných událostí a na hospodářské a sociální požadavky dělnictva, které jsou postupně doplněny i o požadavky politické. Klosova studie uzavírá první část Sborníku, která končí ohlasem na vznik samostatného československého státu v roce 1918 na Kopřivnicku.

Poválečné období, ovšem již po druhé světové válce, přes celostátní výrobní problémy a nedostatek pracovních sil až na problémy sousedního Ostravska a v závislosti na něm i Kopřivnice, popisuje L. Bajger ve studii Tatra Kopřivnice a Ostravsko v letech 1945—1948.

Na něj navazuje kapitola J. Dostála Jak jsme začínali, která je více zaměřena na specifické problémy kopřivnické první tři roky po osvobození. Autor seznamuje čtenáře s počátečními potížemi při zahájení výroby a s jednáním o výrobním programu (výroba Tatra-plánu, atd.). Tato kapitola bude jistě všem kopřivnickým velmi blízká.

O historii závodního časopisu Tatrovák a jeho funkci v životě zaměstnanců Tatry nás informuje článek J. Kozlovského K počátkům a vývoji závodního časopisu.

Sborník uzavírá studie L. Szpuka K plánovací tematice ve výrobě automobilů s přihlédnutím k hist. skutečnostem.

Podle úvodních slov vedoucího redaktora bude snahou autorského kolektivu připravit v nejbližší době druhý Sborník, který by byl věnován vývoji první republiky, okupace a současnosti. Přeji bychom si, aby autoři na Sborníku pracovali se stejným zaujetím, jaké je patrné z předložené práce, abychom jej mohli doporučit čtenáři tak, jako jim doporučujeme k přečtení nyní vydaný Sborník.

Pavla Levá

Miloslav Baláš:

Kulturní mistopis Novojičínska

(Vydal Vlastivědný ústav Nový Jičín, 1967. Stran 292, cena neudána).

Podtitul knihy, věnované památce spisovatele dr. Vojtěcha Martínka, naznačuje cíl, jaký měl autor před očima při sestavování svého záslužného díla. Šlo mu o podchycení veškerého kulturního dění v oblasti dnešního okresu Nový Jičín, jednak podle jednotlivých obcí, jednak podle jmen nositelů kultury podle jednotlivých oborů. Jednotlivé obce na okrese jsou seřazeny abecedně, takže hledání je usnadněno. Jmenný rejstřík, pečlivě sestavený, sjednocuje všechna hesla.

Balášovi se podařilo sestavit z literatury, z příruček, ústního podání a zčásti i z novinových zpráv a archivního materiálu úctyhodné množství dat, která nepřijímal nekriticky, nýbrž je vzájemně doplňoval a kontroloval. Je přirozené, že se někdy nepodařilo zjistit u některých osob přesná data narození a úmrtí a že během tisku došlo tu a tam ke změnám, které se nepodařilo již zahrnout do doplňků, resp. do bohatého aparátu poznámkového. Hodnocení podle důležitosti jednotlivých osob a kulturních jevů i jeho rozvržení co do rozsahu textu je vcelku úměrné. Domnívám se však, že by bylo bývalo vhodnější uvést data o každé osobě podrobně jen jedenkrát, a to u místa, k němuž měl dotýčný největší vztah, případně kde se narodil nebo nejdéle působil v příslušném oboru. U ostatních míst, resp. oborů působnosti, by byl postačil stručný odkaz na hlavní heslo, čímž by bylo možno vyhnouti se častějšímu opakování stejných údajů. Také zařazení dat ohledně návštěvy určitých míst významnými osobami je problematické; lze je totiž sestavit úplněji

jen pro novější dobu, nikoli však pro minulé století, kdy už není pamětníků a kdy existuje jen omezenější počet zpráv tohoto druhu v novinách a obecních kronikách, takže by bylo třeba provádět podrobný průzkum denního tisku, presidiálních spisů okresních hejtmanství atd. Doporučovalo by se také uvádět přesný sídelně zeměpisný typ u všech obcí, ne jen u některých.

Uvedené připomínky naprosto nesnižují cenu Balášova díla; mají být podkladem a pomůckou pro chystané doplňky, případně pro další vydání knihy. Je jasné, že dílo Balášovo je nezbytné pro každého kulturního, veřejného a školského pracovníka na okrese a že je velmi potřebnou pomůckou pro všechny vědecké ústavy na Moravě a ve Slezsku. Zaměřením a obsahem je svým způsobem jedinečné a průkopnické. Je si jen přát, aby brzo našlo následovníky i v dalších okresech.

A. Turek

Barevná skládačka okresu Nový Jičín. Okresní komise pro cestovní ruch vydala ve spolupráci s pobočkou cestovní kanceláře Čedoku v Novém Jičíně

Errata v 1. svazku:

Str. 3, řádek 12 shora škrtni „kde dříve býval starý příborský hřbitov“

Str. 19, řádek 5 shora místo „německým národům“ čti „neněmeckým národům“

Str. 19, řádek 12 shora místo „dostávaly se do nacionální horečky“ čti „dostávaly se z nacionální horečky“

Str. 55, řádek 8 v pravém sloupci čti místo „veselí“ správně „veselé“.

Vydává Vlastivědný ústav v Novém Jičíně

Redakční rada: Dr. Miloslav Baláš, Jaroslav Štindl, Ladislav Majkus, Miloš Hubálek, Květoslav Kadlčík, Dr. Miroslav Kolář, Dr. Adolf Turek, Josef Hanák, Jaroslav Kolátek

Ročník 1968, svazek 2

Tištěno v jubilejním roce 120. výročí založení tiskárny v N. Jičíně
MTZ, provoz 27, Nový Jičín

Registrováno Sm KNV v Ostravě R M 37 ze dne 28. června 1967

Cena 5,— Kčs

vkusnou, pečlivě upravenou barevnou skládačku se 32 obrazy památných a turisticky významných objektů, budov, soch a krajin. Skládačka je doplněna schématickou mapkou okresu s vyznačením objektů důležitých pro turistiku. Na redakci skládačky se podílela za OKCR H. Pochmanová a za Čedok V. David. Skládačka, kterou vytiskl závod MTZ v Olomouci, je prodejná za 5 Kčs.

Město na křižovatce — Nový Jičín:

Miloslav Baláš napsal zajímavého a poutavě pojatého průvodce po Novém Jičíně. Popis památek a zajímavostí je doplněn beletristickými vsuvkami, vztahujícími se k minulosti okresního města, najdete tu vyprávění o smrti generála Laudona, o průchodu ruských vojsk městem za napoleonských válek, živě a archaistickým stylem napsaný obrázek o útlisku židů ve středověku a jemný obrázek o nálezu šipecké čelisti. Průvodce s vkusnou obálkou Jarko Stanovského vydala Okresní komise cestovního ruchu s pobočkou Čedoku, grafickou úpravu navrhli Z. Daňková a R. Machýček. Pěkný svazek o rozsahu 80 stran se prodává po 3,— Kčs. vš